

**Lapsi-
asia**

LAPSIASIAVALTUUTETUN VUOSIKIRJA 2019

**HARVOJEN YHTEISKUNTA
VAI
KAIKKIEN KANSAKUNTA?**

HALLITUSKAUSI 2015–2019
LAPSEN OIKEUKSIEN
NÄKÖKULMASTA

**On oltava armottoman
rehellinen niistä ongelmista,
joita meillä on,
mutta on oltava
armollisen viisas
löytääksemme
kestävät ratkaisut
ongelmien selättämiseksi.**

Tuomas Kurttila, lapsiasiavaltuutettu

SISÄLLYS

JOHDANTO, FÖRORD	4	VERKOSTOI JA VIESTII	38
ARVIOI JA SEURAA	10	Lapsiasianeuvottelukunta	39
Lapsipolitiikka, onko sitä?	11	Viestintä	39
Materiaalinen elintaso	16	Lapsen parhaaksi -kunniakirjat ja	
Kasvatus ja koulutus	18	Lapsen parhaaksi -tunnustuspalkinto	39
Kasvu ympäristön turvallisuus	20	Lapsi mukaan töihin -päivä	39
Terveys ja hyvinvointi	22	Lasten itsenäisyyspäivä	40
Perhe, vapaa-aika ja osallisuus	23	Lasten sivut	40
Yhteiskunnan tarjoama tuki ja suojelu	24	TOIMISTO	41
Erityistarkastelua	26	Henkilöstö	41
LÄHTEET	28	Hallinto ja talous	41
EDISTÄÄ JA KEHITTÄÄ	30	LIITTEET (1-5)	42
Aloitteet ja kirjelmät	31		
Kannanotot	31		
Muut tiedotteet	31		
Lausunnot	32		
Kertomus eduskunnalle	33		
Vuosikirja	33		
Yleiskommenttien käännökset	34		
Viranomais- ja järjestöyhteistyö	34		
Pyöreän pöydän keskustelut	34		
Nuoret Neuvonantajat	34		
Viestit kansalaisilta	34		
Kansainvälinen toiminta	36		

JOHDANTO, FÖRORD

Lapsiasiavaltuutetun toimiston työ pohjautuu YK:n lapsen oikeuksien yleissopimukseen (SopS 59 ja 60/1991) sekä lakiin lapsiasiavaltuutetusta (1221/2004) ja valtioneuvoston asetukseen lapsiasiavaltuutetusta (274/2005). Työtä viitoittaa lapsiasiavaltuutetun strategia, jota vuosittainen toimintasuunnitelma konkretisoi. *Arbetet vid Barnombudsmannens byrå bygger på FN:s konvention om barnets rättigheter (FördrS 59 och 60/1991) samt på lagen om barnombudsmannen (1221/2004) och förordningen om barnombudsmannen (274/2005). Arbetets riktlinjer presenteras i barnombudsmannens strategi, som får ett konkret uttryck i den årliga verksamhetsplanen.*

Lapsiasiavaltuutettu antaa vuosittain toimintakertomuksensa valtioneuvostolle (laki lapsiasiavaltuutetusta 3 §). Toimintakertomusta kutsutaan Vuosikirjaksi. Kertomukseen on sisällytettävä arvio lasten oikeuksien toteutumisesta, lasten hyvinvoinnin ja elinolojen kehityksestä sekä lainsäädännössä havaituista puutteista. *Barnombudsmannen lämnar årligen en berättelse om sitt verksamhetsområde till statsrådet (lag om barnombudsmannen 3 §). Berättelse kallas för Årsboken. Berättelsen ska innehålla en bedömning av hur barnens rättigheter tillgodoses och om hur barnens välfärd och levnadsförhållanden har utvecklats samt om brister som uppdagats i lagstiftningen. I slutet av år 2014 gjorde riksdagen ett tillägg till lagen om barnombudsmannen. Enligt tillägget lämnar barnombudsmannen en berättelse om sitt verksamhetsområde till riksdagen vart fjärde år.*

Tämän Vuosikirjan luovutan pelkän toimitusministeristön sijaan hallitusneuvotteluita käynnistäville eduskuntapuolueille.

Annan tulevalle hallitukselle 30 esitystä lapsen oikeuksien ja hyvinvoinnin parantamiseksi maassamme. Suomen lapsipolitiikka on välitilassa, jossa jo vuosia on tunnistettu keskeiset ongelmat ja muutostarpeet. Nämä palautuvat osaltaan Yhdistyneiden Kansakuntien lapsen oikeuksien komitean päätelmiin Suomelle vuodelta 2011. Vuonna 2015 antamassani vuosikirjassa valtioneuvostolle esitin Suomen lapsipolitiikan keskeiset muutostekijät. Uusinnan nämä muutostekijät seuraavassa pian aloittavalle seuraavalle hallitukselle lähes sellaisenaan. Hallituksen tehtävänä on luoda pitkäjänteinen ja tietoon perustuva lapsipolitiikan valmistelu, jonka konkreettisena välineenä on eduskunnan päätöksen mukaisesti valtioneuvoston hyväksymä kansallinen lapsistrategia.

Suomen on sitouduttava tavoitteeseen vahvistaa YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen merkitystä valtioiden politiikkatoimien muuttamisessa lapsen edun mukaisiksi. Tämän johdosta annoin tällä viikolla yhdessä Suomen Unicefin ja Lastensuojelun Keskusliiton kanssa aloitteen Suomen hallitukselle lapsen oikeuksien sopimuksen raportointimenettelyn kehittämisestä (liite 1).

Tätä Vuosikirjaa varten pyydettiin laajasti viranomaisilta, järjestöiltä sekä yksittäisiltä asiantuntijoilta lausunnot hallituskauden toimista ja niiden vaikutuksista lapsiin (lausuntoaika 14.6.–16.8.2018, yhteensä 56 kpl, LAPS/38/2018, liite 2). *För*

årsboken kontaktades ett stort antal myndigheter, organisationer och enskilda sakkunniga med en begäran om utlåtande om de åtgärder som vidtagits under regeringsperioden och om deras effekter för barnen (remisstid 14.6.–16.8.2018, sammanlagt 56 st., LAPS/38/2018).

Vuosikirjassa luodaan katsaus muutostekijöihin lasten hyvinvoinnissa ja Suomen lapsipolitiikassa jaottelulla vahvuudet-heikkoudet-uhat-mahdollisuudet. Vuosikirjan arvio-osassa seurataan Lasten hyvinvoinnin kansallisten indikaattoreiden¹ teemajaottelua: Materiaalinen elintaso, Kasvu ympäristön turvallisuus, Terveys ja hyvinvointi, Koulu ja oppiminen, Perhe, Vapaa-aika ja osallisuus, Yhteiskunnan tarjoama tuki ja suojelu. Kussakin kuudessa kohdassa on luotu katsaus YK:n lapsen oikeuksien komitean Suomea koskeviin viimeisimpiin suosituksiin vuodelta 2011, annettu arvio lasten hyvinvoinnista pohjautuen Lasten hyvinvoinnin kansallisiin indikaattoreihin, tehty yhteenveto hallituskauden keskeisistä toimista sekä näiden pohjalta annettu lapsiasiavaltuutetun arvio ja toimenpide-esitykset. Erityisryhmien kysymyksiä on käsitelty omana kokonaisuutenaan.

Årsboken ger en översikt över de förändringsfaktorer som påverkar barnens välbefinnande och Finlands barnpolitik. Som hjälp används indelningen svagheter-styrkor-hot-möjligheter. I årsbokens utvärderingsdel iakttas temaindelningen för de nationella indikatorerna för barnens välfärd: Materiell levnadsstandard, Uppväxtmiljöns trygghet, Hälsa och välfärd, Skola och lärande, Familj, fritid och delaktighet, Stöd och skydd från samhället I var och en av dessa sex punkter ges en översikt av de senaste rekommendationerna gällande Finland av FN:s kommitté för barnets rättigheter från 2011, presenteras en bedömning av barnens välbefinnande utifrån de nationella indikatorerna för barnens välbefinnande, läggs fram ett sammandrag av de viktigaste åtgärderna som vidtagits under regeringsperioden och lämnas barnombudsmannens bedömning och rekommendationer. Frågor som gäller specialgrupper behandlas som en separat helhet.

Viitattaessa hallitusohjelmaan ja hallituksen toimiin tällä viitataan pääministeri Juha Sipilän hallitusohjelmaan (Ratkaisujen Suomi. Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma. 29.5.2015). Vuosikirjassa luodaan myös katsaus lapsiasiavaltuutetun toimiston työhön vuonna 2018. Vuosikirja on jaoteltu neljään kokonaisuuteen vuoden 2014 syksyllä luodun toimintasuunnitelmajaottelun mukaisesti: I) Arvioi ja seuraa, II) Edistää ja kehittää, III) Verkostoi ja viestii, IV) Toimisto. *Årsboken har indelats i fyra helheter utifrån den indelning av verksamhetsplaneringen som infördes hösten 2014: 1. Utvärderar och följer upp 2. Främjar och utvecklar 3. Bygger nätverk och kommunicerar 4. Byrå.*

Kiitän tämän Vuosikirjan valmistelusta lukuisia yhteistyötahoja, toimistoni valmistelijoita, ja erityisesti toimiston ylitarkastaja Anssi Pirttijärveä Vuosikirjan keskeisestä valmistelusta.

1 THL:n Tilasto- ja indikaattoripankki SOTKANet, www.sotkanet.fi.

SUOMEN LAPSIPOLITIikka JÄÄNYT TIENRISTEYKSEEN

VAHVUUDET:

Palvelu on ihminen, johon on pystyttävä luottamaan

Korkeasti koulutetut ammattilaiset ovat lasten hyvinvoinnin ja palvelujärjestelmän luotettavuuden kannalta ratkaisevia. Monelta osin suomalaiset lapset ja perheet luottavat ammattilaisiin.¹ Tämä vaatii ammattilaisilta vahvaa peruskoulutusta, osaamisen ylläpitoa ja kehittämistä sekä ammattilaisten uusien tieto-taito-tarpeiden tunnistamista. Nämä luovat perustan ammatilliselle identiteetille ja myönteiselle palveluasenteelle, jotka tunnistavat kansalaisen – lapsen ja hänen kasvuympäristönsä – tarpeet palvelun ydinsisältönä. Henkilöstön mahdollisuus suoriutua työstään pitämällä huolta muun muassa varhaiskasvatuksen ja lastensuojelun henkilöstömitoituksesta tai opettajien todellisesta didaktisesta ja pedagogisesta vapaudesta on tärkeää. Ammatillinen osaaminen luo oikein johdettuna organisaatioille muutosherkkyyttä sekä kykyä ylittää perinteisiä hallinnon siiloja ja raja-aitoja. Usein lasten kohtaamisissa palveluissa kyse on juuri ihmisistä, ammattilaisista. Kun lapsi kohtaa palvelun, hän kohtaa ihmisen. Kansalaisten luottamus palveluihin on luottamusta ammattilaisiin. Siksi ammatillisista osaamis- ja pätevyysvaatimuksista tinkiminen on suorassa yhteydessä palveluiden tason laskuun. Esimerkiksi peruskoulun hyviä oppimistuloksia selittää osaltaan opettajien korkea koulutustaso.

Lailla on maata rakennettava

Suomen malli lasten hyvinvointipolitiikassa perustuu vahvaan säädöshajaukseen, joka sisältää normiohjauksen muun muassa perusopetuksen opetussuunnitelman perusteista sekä varhaiskasvatussuunnitelman perusteista. Lähtökohteisesti lapsia koskevat palvelut on rakennettu säädöksille eli valtiota ja kuntia sitovaan lainsäädäntöön. Tätä on tarkennettu hallituksen kehittämisohjelmilla, joista on kuitenkin viime vuosina luovuttu muun muassa koulutuksen ja tutkimuksen toimialalla. Hankemaiset politiikkaohjelmat ja kärkihankkeet eivät ole pystyneet korvaamaan systemaattisen valmistelun ja avoimen politiikkatoimien linjaamisen tarvetta. Toisaalla kuntien rahoituspohjassa muutos yleisiin valtionosuuksiin ilman niin sanottua korvamerkintää on vähentänyt normi- ja budjettiohjauksen yhteisvaikutusta. Toisin sanoen lainsäädäntö luo sisältöjä, mutta kuntien päätöksenteon ja valintojen varassa on näiden sisältöjen toteuttaminen. Ministeriöiden erityisavustuksen toimialalle kohdennetusti osoitetut määrärahat kertovat ministeriöiden tarpeesta ohjata lainsäädännön toimeenpanoon budjettivaroja. On huolehdittava lapsen oikeudet tunnistavasta kansallisesta lainsäädännöstä, rahoituksesta ja normien sitovuudesta kuntien toimeen-

panossa. Oikeusperustaisuus on kyseenalaistettu monin tavoin. Esimerkiksi kotimaisten kielten aseman heikentäminen erilaisilla kielikokeiluilla kertoo oikeusperustaisuuden heikentymisestä poliittisessa päätöksenteossa.

Tutkimustoiminnan pitkäjänteisyys peruskivi

Suomalainen lapsuus-, nuoriso- ja perhetutkimus on korkeatasoista ja kansainvälisesti tunnustettua. Tutkimustoiminnan toteuttaminen monen eri yliopiston ja korkeakoulun sekä viranomaisten ja erillisten tutkimusyhteisöjen toimesta on luonut laajan verkoston, jonka koordinoimiseksi on viime vuosina kehitetty muun muassa yliopistojen ja sektoritutkimuslaitosten suhteita. Samalla on lisätty valtioneuvoston strategisesti ohjaamia tutkimusmäärärahoja. Lasten hyvinvointitutkimuksen merkittävä vahvuus Suomessa ovat pitkäkestoiset, luotettavat ja lasten osallisuuden huomioivat seurantatutkimukset. Suomen homogeeninen ja hyvin tavoitettavissa oleva väestöpohja mahdollistaa pitkäkestoiset kysely-, rekisteri-, tilasto- ja seurantatutkimukset. Viime vuosina tätä tietoa on saatu populaarisettua ja ohjattu yhä suuremmin avoimesti kaikkien toimijoiden käyttöön verkkopohjaisilla indikaattori- ja tietopankeilla, joista voidaan mainita muun muassa Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen ylläpitämät Lasten hyvinvoinnin kansalliset indikaattorit, TEAvisari, valtioneuvoston kanslian ja Tilastokeskuksen Findikaattorit sekä valtion nuorisoneuvoston Nuorten hyvinvointi-indikaattorit.² Esimerkiksi Terveiden ja hyvinvoinnin laitokseen sekä Tilastokeskukseen kohdistuvat rahoitusleikkaukset vaarantavat pitkäjänteisen lasten hyvinvointiin liittyvän tietopohjan vahvistamisen. Samalla rahoitukseen on tullut lyhytjänteisyyttä.

HEIKKOUEDET:

Oppimis- ja terveyserot repeytyvät

Suomessa varakkaimpien ja korkeimmin koulutettujen vanhempien jälkeläiset etenevät koulutuksessa muita pidemmälle. Esimerkiksi sijoittuminen painotettuun opetukseen on vähäisempää heikommista sosiaalisista taustoista tulevilla lapsilla, vaikka oppimistuloksissa ei olisi lasten kesken eroa. Suomen onnistuminen mahdollisuuksien tasa-arvossa, jossa yhteiskuntapolitiikka on vahvistanut jokaisen lapsen kasvua täyteen potentiaaliinsa, on rapautumassa. Terveyserojen osalta on nähtävissä sama kehitys kuin oppimispoluissa. Heikommasta sosiaalisesta taustasta tulevien vauvojen syntymäpaino on noin 200 grammaa pienempi.³ Toisen asteen opiskelijoiden terveyserot ovat huomattavat lukio-opiskelijoiden ja ammatillisen koulutuksen opiskelijoiden välillä.

1 THL, Raportti 36/2011 (Perälä-Salonen-Halme-Nykänen): Miten lasten ja perheiden palvelut vastaavat tarpeita? Vanhempien näkökulma.

2 Ks. esim. www.findikaattori.fi, www.thl.fi/teaviisari.

3 THL:n tilastoraportti 32/2013: Perinataalitalasto – synnyttäjät, synnytykset ja vastasyntyneet.

Lapsia syntyy liian vähän – maahanmuuttajilla monia ongelmia

Väestön uusiutuminen vaatii, että kokonaishedelmällisyysluku on noin 2,1. Suomessa syntyvyys on ollut vuodesta 1969 alkaen alle väestön uusiutumistason. Vuonna 2017 kokonaishedelmällisyysluku oli 1,49. Suunta on ollut syntyvyudessa viime vuosina heikko, jopa huolestuttava. Vuonna 2017 syntyi 50 321 lasta. Muutos on ollut pysyvämpi eli syntyneiden määrä on pienentynyt viime vuodet. Väestöpolitiikka kytkeytyy sekä lapsi- ja perhepolitiikkaan että työelämäkysymyksiin. Taustalla on luottamus perheen perustamiseen. Suomessa ensisynnyttäjien keski-ikä nousi edelleen vuonna 2017 ollen 29,2 vuotta. Lapsia ja perheitä koskevien yhteiskuntapolitiikan linjausten huolellinen valmistelu on ratkaisevan tärkeää kansalaisten perheen perustamista kohtaan kokeman luottamuksen suhteen. Syntyvistä lapsista noin joka seitsemäs syntyy maahanmuuttajataustaiselle äidille.⁴ Kouluterveyskysely kuitenkin osoittaa, että näillä lapsilla on monia tuen tarpeita sekä vaikeuksia ja kasautuvia ongelmia sosiaalisessa ympäristössään.

Suomi on monta Suomea

Lapsen oikeuksien toteutumisessa kotipaikkakunnan merkitys on suuri. Kuntien väliset erot lakisääteisten palvelujen laadussa ovat kasvussa. Esimerkiksi 9-vuotisen peruskoulun aikana saadun opetuksen määrä vaihtelee kuntien välillä yli lukukauden. Erot neuvolatoiminnassa, lastensuojelussa ja vapaa-ajan palveluissa ovat merkittäviä. Eriarvoistuminen on samaan aikaan siirtynyt maan eri alueiden väliltä kaupunkien sisälle. Kansalliset oppimistulosten arvioinnit ja PISA-tulokset osoittavat erot sekä maan että kaupunkiympäristöjen välillä. Aluekehityksessä on kyseessä kaksoishaaste sekä kaupunkien sisällä tapahtuvana eriarvoistumisena että kuntien välisinä eroina palveluiden tasossa.

UHAT:

Heikko valmistelu, yllättävät vaikutukset

Valtion ja kuntien lapsipolitiikan valmistelussa päätösten vaikutuksia lapsiin arvioidaan vähäisesti. Monien päätösten osalta vaikutusarviointi puuttuu kokonaan. Sama koskee työmarkkinajärjestöjen valmistelua, jonka merkitys muun muassa huoltajien hoiva-ajan kehittymisen, tasa-arvon ja työelämän lapsiystävällisyyden suhteen on suuri. Tutkimustietoa jää hyödyntämättä päätöksenteossa valmistelun puutteellisuuden takia. Vaikutusten arvioinnin osana lasten kokemustietoa hyödynnetään valmistelussa niukasti. Tällä on vaikutuksia muun muassa erityisryhmiin kuuluvien lasten kokemusten ja näkökulmien vähäisenä huomioon ottamisena. Heikko valmistelu kytkeytyy johtamisen laatuun sekä virkavalmistelun ja poliittisen päätöksenteon työnjakoon.

Universaalien palveluiden rapautuminen

Vahvoilla universaaleilla peruspalveluilla on saatu tehokkaasti pienen kansankunnan väestöpohja hyvinvointiin ja tuottavaan työhön. Kuitenkin julkisen talouden tasapainotamisessa ja yhteiskunnan rakenneuudistuksissa käsitellään säännönmukaisesti toimia, joilla heikennetään universaalien palveluiden toimivuutta. Kehitys näyttää olevan sekä tietoista että sattumanvaraista. Pohdintaan yksilön oikeudesta yhteiskunnan palveluihin sekoittuu sinänsä tärkeä kysymys kunkin yksilön ja huoltajien vastuunalaisuudesta omasta elämästä, perheestä ja toimintakyvystä. Ongelma on kuitenkin ilmeinen, kun perustuslakiin kirjattu perusopetuksen maksuttomuus ei käytännössä toteudu huoltajien joutessa hankkimaan lapsilleen tehtäväkirjoja vailla resursseja olevan opettajan pyynnöstä. Ajankohtaisia esimerkkejä universaalien heikentämisestä liittyy muun muassa subjektiivisen varhaiskasvatusoikeuden rajaamiseen, keskusteluun neuvolatoiminnan asiakaseteleistä sekä kotipalvelun rajautumisena tosiasiallisesti vain lastensuojeluasiakkuuden omaaville perheille.

Sukupolvisen syrjäytymisen kierre voimakas

Pahoinvointi ja huono-osaisuus siirtyvät sukupolvelta toiselle. Vuonna 1987 Suomessa syntyneistä tehty tutkimus osoittaa sukupolvisen syrjäytymisen tapahtuvan monin mittarein.⁵ Samat ilmiöt näkyvät myöhemmässä kohorttitutkimuksessa. Esimerkiksi lapsista, joiden vanhemmat ovat saaneet yli viisi vuotta toimeentulotukea, 70 prosenttia sai myöhemmin itse toimeentulotukea. Toimeentulotuen saannin kesto korreloi suoraan lasten käyttämiin mielenterveyspalveluihin, lastensuojelutarpeeseen ja lasten tekemiin rikoksiin. Kouluttamattomuus, mielenterveys- ja toimeentulo-ongelmat kasautuvat lapsille, joiden vanhemmilla on ollut vastaavia ongelmia. Suomessa 1987 syntyneistä joka viides on 21 vuoden ikään mennessä saanut psykiatrista erikoissairaanhoidoa tai lääkitystä mielenterveysongelmiinsa, noin 18 prosentilla puuttuu peruskoulun jälkeinen tutkinto, 40 prosentilla on mielen-terveysongelmia, 23 prosentilla on joutunut turvautumaan toimeentulotukeen, 26 prosentilla on merkintä poliisin tai oikeuslaitoksen rekisterissä joko lieviä rikkomuksista tai saaduista tuomioista, 3 prosenttia on ollut huostaan otettuna tai kodin ulkopuolelle sijoitettuna.

MAHDOLLISUUDET:

Varhaiskasvatuksen ja neuvoloiden uusi läpimurto

Talousnobelisti James Heckman on tehnyt tutkimusta yhteiskunnallisten investointien tuotoista.⁶ Nobelistin johtopäätös on, että parhaan tuoton yhteiskunta saa investoimalla mahdollisimman kattavasti alle 5-vuotiaisiin lapsiin. Uusin geeni- ja aivotutkimus tukee Heckmanin taloustieteen mallinnuksia. Laadukkaasta varhaiskasvatuksesta hyötyvät erityisesti heikoimmassa asemassa olevat lapset. Osallis-

4 Tilastokeskus, Väestötietokeskus.

5 THL:n raportti 52/2012 (Paananen-Ristikari-Merikukka-Rämö-Gissler): Lasten ja nuorten hyvinvointi. Kansallinen syntymäkohortti 1987 -tutkimusaineiston valossa.

6 Ks. www.heckmanequation.org.

tuminen varhaiskasvatukseen jo alle 3-vuotiaana parantaa lapsen älyllistä kehitystä ja sosiaalisuutta.⁷ Oppimisvaikeudet voidaan tunnistaa yhä kattavammin noin 2-vuotiaasta alkaen. Vauvatutkimuksessa tehdään parhaillaan uusia löytöjä ihmisen varhaiseen kasvuun, kehitykseen ja oppimiseen. Syrjäytymisen ehkäisyssä neurologisten arviointien tekeminen neuvoloissa ja ongelmiin tuen saaminen varhaiskasvatuksessa ovat avain muun muassa koulupudokkuuden ja kriminaalihuollon asiakkuuksien vähentämiseen. Suomalainen peruskoulu oli yksi parhaimmista innovaatioista 1900-luvulla lasten kasvuun, kehitykseen ja oppimiseen liittyen. Kuluvan 2000-luvun ensimmäisen vuosisadan seuraava suuri harppaus voidaan ottaa varhaiskasvatuksessa, neuvolatoiminnassa ja vauvatutkimuksessa.

Lapsi avaa aikuisen silmät

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen yksi vahvimista periaatteista on lapsen edun huomioon ottaminen kaikessa lainsäädäntö-, hallinto- ja tuomioistuintoiminnassa, mikä edellyttää lapsen näkemysten selvittämistä ja niiden huomioon ottamista päätöksenteossa. Kyse on yhtäältä arkisesta lasten kohtaamisesta kodeissa, lastensuojelussa, varhaiskasvatuksessa, koulussa ja harrastuksissa kuin lapsen näkökulman selvittämistä, kuulemista ja kuuntelemista. Kyse on korostetusti erityisryhmiin kuuluvien lasten äänen vahvistamisesta, kuten esimerkiksi lastensuojelussa olevien lasten, maahanmuuttajataustaisten, vankien lasten sekä sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien lasten näkökulmien selvittämisestä, kuulemisesta ja kuuntelemisesta. Tähän asti ihmiskunnan kehityksessä lapsi on ollut objekti, ei subjekti. Lasten osallisuus avaa hyvinvointiyhteiskunnan kehittämisellä uuden ikkunan ja portin parempiin palveluihin. Mahdollisuudet ovat suuret kehittää lasten kuulemisen tapoja varhaiskasvatuksesta toisen asteen opiskelijoihin, kaikkiin alle 18-vuotiaisiin. Ei riitä edustuksellinen osallisuus, ei riitä yksittäisiä kokemuksia korostava kokemus-asiantuntijuus – on löydettävä suuret sarjat! Oppimista tämä vaatii – erityisesti aikuisilta. Erityinen laiminlyönti Suomessa on sijoitettujen lasten heikko osallisuus niin lastensuojelun viranomaispäätöksissä kuin lastensuojelun palveluissa. Käytössä olevat tiedonkeruutavat, kuten Kouluterveyskysely, tavoittaa vain pienen osan sijoitetuista lapsista – vastaajakato on reilusti yli puolet kyseisten ikäryhmien sijoitetuista lapsista, koulukoteihin sijoitetuista vastaa vieläkin harvempi. Mitä me yhteiskuntana luulemme tietävämme?

Miesten arvojen muutos – etäisestä auktoriteetista hoivavastuuseen

Lasten hyvinvoinnin ja Suomen lapsipolitiikan kannalta miesten arvojen muutos perhekesisyyteen on suuri mahdollisuus. Miesten vapaa-ajan toiveiden kolmen kärki 1980-luvun kalastuksesta, metsästyksestä ja remontoinnista on muuttunut 2000-luvun miehen kärkikolmikkoon lapset, perhe, puoliso. Palvelujärjestelmän ja perhevapaajärjestelmän tasolla tämä ei näy riittävästi.⁸ Perhevalmennusta, perheneuvontaa, neuvolatoimintaa – kaikkia perhepalveluja

– on uudistettava vastaamaan vanhemmuuden moninaisuutta. Yksistään kyse ei ole vain miehistä, vaan yhtäältä muun muassa naisten työmarkkina-aseman parantamisesta ja esimerkiksi sateenkaariperheiden kohtaamisesta. Suomalainen perhevapaajärjestelmä on uudistettava ottamaan huomioon jo tapahtuneen arvojen ja arjen muutoksen. Tämän rinnalla on kiinnitettävä huomiota maahanmuuttajataustaisten lastenisiin, jotka kipuilevat monin tavoin suomalaiseen yhteiskuntaan ja kasvatuskulttuuriin sopeutumisessa.

LOPUKSI KIITOKSENI

Olen saanut palvella Suomen lapsiasiavaltuutettuna 1.5.2014–30.4.2019. Jokainen päivä on ollut palveluksessa olemista. Kansalaiset ovat tavoittaneet, päättäjät ovat saaneet arviota lasten tarpeista ja yhteiskuntamme kipukohdista, laajalla yhteistyöllä on edistetty lasten saamaa tietoa oikeuksistaan. Annoin 164 lausuntoa, tein 21 tarkasti valmisteltua aloitetta monista aiheista, usein niistä vaikeimmista – poikien ei-lääketieteellisten ympärileikkausten kieltämisestä perusopetuksen maksuttomuuden vahvistamiseen ja koulukoteihin sijoitettujen lasten kuulemiseen. Tämän ohella sadat puheenvuorot monista aiheista ovat muokanneet sitä maaperää, jolle Suomen lasten oikeudet rakentuvat. On hyvä muistaa, että tekemämme täällä Suomessa muuttaa asioita koko maailmassa.

Kiitos kansalaisille, toimistolleni, järjestöille, monille viranomaisille. Aivan erityinen kiitos kansalaisille ja kansalaisyhteiskunnalle, että olette kutsuneet minua luoksenne. Kun olette kutsuneet, olen tullut. Tämä on auttanut kertomaan koko maalle, että me olemme monta Suomea, ja juuri siksi meidän on pidettävä huolta yhteisistä puitteista. Maan ja sen ihmisten, tärkeimpänä lapset, ei saa antaa jakautua eri leireihin, luokkiin. Kaikkien kansakunta. Ei harvojen yhteiskunta.

Mikä on lopulta tärkeää? Tärkeintä on, että me ihmisinä, lähimmäisinä sekä yhteiskuntana, valtiona pidämme toisistamme huolta. On oltava armottoman rehellinen niistä ongelmista, joita meillä on, mutta on oltava armollisen viisas löytääksemme kestävä ratkaisu ongelmien selättämiseksi. Niin rakentuu vahva yhteiskunta.

Maamme lapset – iloitkaa elämästä, ja kantakaa myös oma vastuu kaikkien lasten oikeuksien toteutumisesta. Näin te voitte tehdä, kun otatte kaverin leikkiin, sanotte rohkaisevasti toiselle, kiitätte kodin aikuisiakin ja opettajaa koulussa. Oikeudet ja velvollisuudet, niiden tasapainosta on kaikessa kysymys. Huominen on hyvä.

Säätyalossa 26.4.2019,

Tuomas Kurttila, lapsiasiavaltuutettu, barnombudsman

7 Karlsson, M. (2012): Päiväkoti pienentää syrjäytymisriskiä. Tesso (5), 30–31.

8 Ylikännö, Minna (2009): Isien ajankäytöstä – uuden isyyden hidas esiinmarssi. Yhteiskuntapolitiikka 74(2).

Arvioi ja seuraa

TEHTÄVÄSSÄÄN LAPSIASIAVALTUUTETUN TULEE

(laki lapsiasiavaltuutetusta 2 §)

arvioida lapsen edun ja oikeuksien toteutumista

seurata lasten ja nuorten elinolosuhteita

seurata lainsäädäntöä ja yhteiskunnallista päätöksentekoa

arvioida niiden vaikutuksia lasten hyvinvointiin

LAPSIPOLITIikka, ONKO SITÄ?

YK:n lapsen oikeuksien komitea suositteli vuonna 2011, että Suomi luo valtion tasolla lasten, nuorten ja perheiden asioita koskevien toimintapolitiikkojen tehokkaamman koordinoinnin ja seurannan, ottaa käyttöön lapsibudjetoinnin tarkoituksenaan seurata lasten tarpeisiin osoitettavien määrärahojen myöntämistä, järjestää erikseen kussakin kunnassa lasten tarpeisiin osoitettavien määrärahojen tehokkaan seurannan ja varmistaa määrärahojen asianmukaisen tason, tarjoaa kunnille riittävät resurssit erityisesti lapsen oikeuksien toteutumisen varmistamiseksi ottaen huomioon kunkin kunnan käytettävissä olevat resurssit.

Komitea myös suositteli, että Suomi kehittäisi kattavan toimintapolitiikan ja toimintasuunnitelman yleissopimuksen täysimittaiseksi täytäntöön panemiseksi. Toimintasuunnitelma olisi sidottava alakohtaisiin, kansallisiin ja kunnallisiin strategioihin ja talousarvioihin.

Komitea pani merkille, että sosiaali- ja terveysministeriö vastaa lasten hyvinvoinnista, erityisesti sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen kehittämisestä ja lapsiperheiden toimeentuloturvasta. Komitea oli huolestunut siitä, että koska ministeriön vastuu rajoittuu vain tiettyihin lapsen oikeuksiin liittyviin alueisiin, se ei voi toimia riittävänä koordinoijana ja vastata yleisesti yleissopimuksen täytäntöönpanon koordinoimisesta kaikkien asianomaisten toimielinten ja laitosten välillä kansallisesti, alueellisesti ja kunnallisesti, ottaen huomioon lapsen oikeuksia koskevien ohjelmien ja toimintapolitiikkojen suuren määrän.

Nykytila

Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmä selvitti parempaa lapsi- ja nuorisopolitiikan koordinaatiota vuonna 2010. Työryhmä esitti, että lapsivaikutusten arvioinnista säädettäisiin lainsäädännössä, ensisijaisesti uudessa laissa lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämisestä [Opetusministeriö 2010].

Lapsipolitiikan koordinaatio ei kuulu selvästi minkään ministeriön toimialaan. Esimerkiksi valtioneuvoston asetuksessa sosiaali- ja terveysministeriöstä mainitaan ministeriön yhdeksi tehtäväksi lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin turvaaminen (Valtioneuvoston asetus sosiaali- ja terveysministeriöstä, 491/2017). Ministeriön hyvinvointi- ja palveluosastolla on Palvelut-yksikkö, jossa on Lapset ja nuoret -tulosryhmä. Tulosryhmään kuuluu johtajan lisäksi kahdeksan vakituista henkilöä sekä kaksi LAPE-hankkeen työntekijää. Sosiaali- ja terveysministeriön verkkosivujen mukaan tulosryhmän tehtäviin ei kuulu lapsipolitiikka tai sen koordinointi.¹

Lapsiasiavaltuutettu esitti vuonna 2018 annetussa ker-

tomuksessaan eduskunnalle, että Suomen tulisi laatia lapsipolitiikan strategia, jossa luotaisiin kansalliset tavoitteet lapsipolitiikalle. Lapsiasiavaltuutettu esitti, että eduskunta määrittäisi keskeiset Suomen lapsipolitiikan tavoitteet ja konkreettiset mittarit näiden tavoitteiden seurannalle (Lapsiasiavaltuutettu 2018). Myös useat lapsijärjestöt vaativat lapsistrategian laatimista kannanotossaan (Ensi- ja turvakotien liitto yms. 2018).

Tutkitun tiedon käyttö päätöksenteossa on yksi valtionhallinnon informaatio-ohjauksen ja kuntien tiedolla johtamisen tavoitteista (Kauppinen 2014). Tutkimus on pyrkimys sitoa entistä tiiviimmin osaksi kansallisia innovaatioita ja kasvua luovia rakenteita (Muhonen & Puuska 2014). Tarveta päätöksenteon tietoperustaisuudelle perustellaan julkisen hallinnon toimintaympäristön muuttumisella. Yhteiskunnasta on tullut kompleksinen ja vaikeasti hallittava, ja siksi poliittis-hallinnollista päätöksentekoa varten tarvitaan systemaattisesti ja luotettavasti tuotettua tietoa (Virtanen, Stenvall & Rannisto 2015). Tutkimuksen odotetaan tuottavan uutta tietoa ja ymmärrystä ympäröivästä todellisuudesta arkiarjittelun kehittämiseksi, mutta myös lapsia koskevan päätöksenteon käyttöön.

Tärkeimpänä keinona lainvalmistelun ja päätöksenteon tietoperustaisuuden varmistamiseksi pidetään vaikutusten arviointia. Yksi osa ihmisiin kohdistuvien vaikutusten ennakkoarvioinnin kokonaisuutta on lapsivaikutusten arviointi, jolla vastataan YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen² velvoitteeseen arvioida lapsen etu ja ottaa se ensisijaisesti huomioon kaikissa häntä koskevissa toimissa ja päätöksissä. Arvioinnin avulla voidaan tehdä lasten kannalta parempia päätöksiä sekä lisätä päätöksenteon läpinäkyvyyttä ja moniarvoisuutta (THL 2019). Lapsivaikutusten arviointiin kuuluu olennaisena osana lapsia koskevan tiedon kokoaminen tai kerääminen päätöksenteon taustaksi. Arvioinnin avulla voidaan lisätä lasten oikeuksien toteutumista ja osallisuutta, sillä vaikutusten arviointia ei voida tehdä ilman lapsia ja heidän kokemustietoaan (THL 2019).

Päätöksenteon tietoperustaisuuden merkitys tunnustetaan julkisessa hallinnossa yhä paremmin. Tästä osoituksena ovat monet viime vuosien toimenpiteet tietoperustaisuuden vahvistamiseksi valtionhallinnossa. Esimerkiksi vuonna 2014 valtioneuvosto perusti TEA-työryhmän, joka koordinoi ja kehittää valtioneuvoston tutkimus-, ennakointi- ja arviointitoimintaa³. Vuosina 2014–2017 valtionhallinnossa on kehitetty systemaattista toimintamallia, jolla pyritään varmistamaan vahva tietopohja yhteiskunnallisen päätöksenteon tueksi. Vuonna 2016 valtioneuvoston yhteyteen perustettiin lainsäädännön arviointineuvosto lainvalmistelun laadun parantamiseksi⁴ ja vuoden 2018 alussa käynnistettiin valtio-

1 Sosiaali- ja terveysministeriön hyvinvointi- ja palveluosaston verkkosivu: www.stm.fi/hpo.

2 YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista saatavilla osoitteessa <http://lapsiasia.fi/lapsen-oikeudet/ykn-lapsen-oikeuksien-yleissopimus/>. Katsottu 8.3.2019.

3 Lisää tietoa TEA-työryhmästä saatavilla osoitteessa <https://vnk.fi/hanke?tunnus=Vnk003:00/2014>. Katsottu 8.3.2019.

4 Lisää tietoa lainsäädännön arviointineuvostosta saatavilla osoitteessa <https://vnk.fi/arviointineuvosto>. Katsottu 8.3.2019.

neuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan hanke, joka arvioi arviointineuvoston toimintaa ja toiminnan onnistumista⁵. Oikeusministeriössä on taas käynnistetty selvitys siitä, tulisiko ministeriöön perustaa erillinen lainvalmistelun koulutusyksikkö valtioneuvoston lainvalmistelijoiden ja esittelijöiden tutkimusosaamisen lisäämiseksi⁶. Taustalla oli ajatus lainvalmistelutyön tietoperustaisuuden turvaamisesta ja viimeisimmän tutkimustiedon saamisesta osaksi valmistelutyötä.

Valtionhallinnon päätöksenteon tietoperustaisuutta edistävästä toimenpiteistä huolimatta lapsivaikutusten arvioinnissa ja ylipäätään lapsia koskevan päätöksenteon tietoperustaisuudessa on paljon puutteita Suomessa. Lapsiasia-valtuutettu on toistuvasti huomauttanut lapsivaikutusten arvioinnin puutteellisuudesta monien eri hallitusten lakiesityksissä. Sitä ei ole tehty keskeisissäkään lapsia koskevissa hallituksen lakiesityksissä, eikä valtion vuosittaisessa talousarviossa (Kurttila 2018). Kyse on laajemmasta kuin vain lapsia koskevan päätöksenteon ongelmasta. Esimerkiksi lainsäädännön arviointineuvosto on lausunnoissaan tuonut esille systemaattisia puutteita vaikutusten arvioinnissa (Lainsäädännön arviointineuvoston vuosikatsaukset 2016 ja 2017; Keinänen 2018). Myös Raivion (2019) mukaan olemassa olevan tutkimustiedon analyysi on ollut liian sattumanvaraista lainvalmistelussa. Samaa mieltä ovat kansalaiset: Tiedebarometrin (2016) mukaan 69 prosenttia kansalaisista on sitä mieltä, että poliittisessa päätöksenteossa käytetään liian vähän hyväksi tieteelliseen tutkimukseen perustuvaa tietoa.

Raivio (2019) näkee tutkimustiedon hyödyntämiselle useita esteitä sekä valtioneuvoston kansliassa ja ministeriössä että tiedeyhteisössä. Valtioneuvoston kansliassa ja ministeriöissä ei hänen mukaan ole riittävää henkilöstöä, osaamista ja valmiuksia tutkimustiedon suunnitelmalliseen käyttöön. Tärkeimpänä esteenä Raivio näkee kuitenkin poliittisen tahdon puutteen: jos tutkimustieto ei tue valmiiksi sovittuja ratkaisuja, sitä ei arvosteta eikä oteta huomioon. Tutkimuksen poliittisen ohjauksen ovat tuoneet esille monet muutkin tutkijat. Esimerkiksi Muhonen ja Puuska (2014) katsovat poliittisen ohjauksen rajoittavan tutkimuksen vapautta ja erityisesti kriittistä tutkimusta. Myös Turja (2011) on todennut, että tieteellisen tutkimustiedon politisoituminen laskee tieteellisen tiedon arvostusta, joka ei muutenkaan ole esimerkiksi eduskunnassa kovin suuri. Yksi keskeinen ja ajankohtainen kysymys lapsia koskevaan päätöksentekoon ja ylipäätään demokratiaan liittyvässä keskustelussa onkin, millaista tietoa pidetään arvokkaana.

Ihmisvaikutusten arviointia tarkastelleessa tutkimuksessa todettiin lapsiin, lapsiperheisiin tai nuoriin kohdistuneita vaikutuksia kahdeksassa prosentissa vuoden 2017 hallituksen esityksissä. Esityksiä oli yhteensä 201, joista lasten oikeudet mainittiin vain viidessä hallituksen esityksessä. Kirjoittajien mukaan määrälliset tulokset havainnollistavat, mitä säädöspoliittisessa keskustelussa arvostetaan ja tuodaan esiin oleellisina seikkoina (Rantala yms. 2019). Marjaana Larpa on Pro gradu -tutkielmassaan käynyt läpi vuoden 2017 hallituksen esitykset lapsivaikutusten arvioinnin näkökulmasta. Yhteensä 201 hallituksen esityksessä 35:ssä

oli tehty lapsivaikutusten arviointi, mikä on noin 17 % hallituksen esityksistä. Larpan käyttämä menetelmä oli erilainen kuin aikaisemmissa tutkimuksissa, joten lukuja ei voi verrata keskenään. Lapsivaikutusten arvioinnin kytkös YK:n lapsen oikeuksien yleissopimukseen ja Lapsen oikeuksien komitean antamiin yleiskommentteihin ei ole niin vahva kuin se voisi olla. Lapsivaikutusten arvioinnissa ei tarpeeksi usein tunnistettu vaikutuksia eri lapsiryhmiin, kuten haavoittuvassa asemassa oleviin lapsiin (Larpa 2018).

Päätöksenteon tietoperustaisuuteen liittyvät haasteet ovat tunnistettavissa myös lapsia koskevassa vaikuttamistyössä. Jos päätöksenteon toivotaan lähtökohtaisesti perustuvan tieteelliseen tietoon, voidaan haasteena pitää sitä, että lapsia koskevan tutkimustiedon merkitystä ja arvoa ei aina tunnisteta. Tieteellinen tieto joutuu kilpailemaan uskottavuudesta yhdessä muiden tiedonlajien kanssa (Pekkarinen 2019). Lapsia koskevassa päätöksenteossa on viime vuosina korostunut tutkimustiedon sijaan esimerkiksi kokemustiedon merkitys. Lapsia ja nuoria kutsutaan yhä useammin mukaan erilaisiin seminaareihin ja työryhmiin kokemus-asiantuntijoiksi. Tällaista edustuksellista toimintamallia on vahvistettu myös lainsäädännössä. Esimerkiksi vuonna 2015 voimaan tulleeseen kuntalakiin kunnille asetettiin velvoite asettaa nuorisovaltuusto tai vastaava nuorten vaikuttajaryhmä varmistamaan nuorten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia⁷. Trendi on tuttu laajemminkin erityisesti sosiaalialalla: kokemusasiantuntijoiden ajatellaan tuottavan luotettavaa tosielämän tietoa tietoperustaisen päätöksenteon pohjaksi (Meriluoto 2018).

Päätöksenteon tietoperustaisuuden pohjaamisen kokemusasiantuntijoiden tuottamaan tietoon tekee ongelmalliseksi se ristiriita, joka on kokemusasiantuntijoiden tuottaman tiedon ja sitä koskevien odotusten välillä. Meriluodon (2018) mukaan kokemusasiantuntijoiden odotetaan tuottavan tieteellisen tutkimuksen tavoin neutraalia ja objektiivista tietoa, mihin he eivät kuitenkaan kykene eivätkä edes halua ryhtyä. Kokemusasiantuntijoilta saatetaan myös vaatia tietyyntyyppistä tietoa ja ne rajataan ulos, joiden tieto on vääränlaista tai riittämätöntä (Meriluoto 2018). Kyse voi olla siitä, että arki- tai kokemustietoa pidetään väärällä tavalla yhdenvertaisena tietolähteenä tieteellisen tiedon kanssa, jolloin ei tunnisteta eri tiedonlajien eroavaisuuksia. Siinä missä tieteellinen tieto perustuu tietoiseen, selittävään analyysiin ja yleistämiseen, arkitieto perustuu usein valikoiviin ja välittömiin havaintoihin sekä lyhytjänteiseen päättelyyn (Engeström 1987). Aina yksittäisen lapsen tai nuoren omat havainnot eivät ole ristiriidassa tutkimustiedon kanssa. Tutkimustiedon merkitys korostuu kuitenkin kollektiivisessa päätöksenteossa, jossa erilaiset intressit ja uskomukset tulee sovittaa yhteen (Raivio 2019).

Pyrkimys edistää lasten kokemustiedon käyttöä päätöksenteossa on tärkeä, mutta sen ei tulisi johtaa siihen, että päätöksenteko perustuu yksittäisiltä lapsiedustajilta saatuu kokemustietoon. Lapsi edustaa aina omia kokemuksiaan, jotka ovat arvokkaita, mutta hän ei voi edustaa kaikkien lasten kokemusmaailmaa. Stenvallin (2018) mukaan edustuksellisuus istuukin huonosti lasten kansalaisuuden

5 Lisää tietoa hankkeesta saatavilla osoitteessa https://tietokayttoon.fi/hankkeet/hanke-esittely/-/asset_publisher/lainsaadannon-arviointineuvoston-toiminnan-vaikuttavuuden-arviointi-latva-. Katsottu 8.3.2019.

6 Tiedote saatavilla osoitteessa https://valtioneuvosto.fi/artikkeli/-/asset_publisher/1410853/oikeusministeri-hakkanen-selvitytaa-lainvalmistelukoulun-perustamista. Katsottu 8.3.2019.

7 Kuntalaki 410/2015. Saatavilla osoitteessa <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150410?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=kuntalaki>. Katsottu 7.3.2019.

järjestämiseen, sillä aktiivinen osallistuminen on tämän-tyyppisessä aikuisten lapsille järjestämässä vaikuttamistoiminnassa mahdollista vain osalle lapsia. Edustuksellisessa toiminnassa ääneen pääsevät usein ne lapset, joilla on tietynlaista pääomaa, mikä mahdollistaa heille paremman aseman lasten joukossa (Kiili & Larkins 2016). Siksi on tärkeää perustaa päätöksenteko ja lapsivaikutusten arviointi nimenomaan tutkimustietoon, joka kattaa laajempien lapsiryhmien objektiivisessa tilanteessa kerätyt kokemukset ja mielipiteet. Tutkimusosallisuus tulisi tunnistaa paremmin myös yhtenä lasten osallistumisen muotona, sillä omien kokemusten ja ajatusten kertominen niistä kiinnostuneelle aikuiselle ja tutkijalle voi usein olla lapsille tärkeä ja merkittävä kokemus. Lapsiasiavaltuutettu Kurttila on kiinnittänyt usein huomiota siihen, ettei lapsille esimerkiksi useinkaan esitellä Kouluterveyskyselyn tuloksia, joihin aineiston ovat tuottaneet lapset itse vastaajina.

Lasten kokemustiedon keräämisessä ja sen arvostamisessa on tapahtunut viime vuosina paljon edistystä. Yhä useammin lasten elämään ja hyvinvointiin liittyviä asioita kysytään suoraan lapsilta, ei vain heidän vanhemmiltaan tai heidän parissa toimivilta ammattilaisilta. Lapsia koskevaa tutkimustietoa ja myös lasten omaa kokemustietoa on kerätty paljon Suomessa. Erityisesti laadullisin menetelmin tehdyllä lapsuudentutkimuksella on Suomessa pitkät perinteet ja sitä on tehty maassamme paljon. Uusina menetelminä ovat viime vuosina tulleet käyttöön erilaiset visuaaliset ja toiminnalliset menetelmät ja myös sähköisten ympäristöjen ja välineiden hyödyntäminen lapsia koskevassa tiedonkeruussa.

Edelleen lapsuudentutkimuksessa on kuitenkin menetelmällisiä haasteita ja puutteita. Lapsia koskevan päätöksenteon tietoperustaisuuden kannalta yksi merkittävä haaste on laajojen tietovarantojen puute tiettyjen lapsiryhmien, kuten pienten lasten, ja erityisesti heidän oman kokemustiedon kohdalla. Suomesta ei juuri löydy vakiintunutta tutkimusta, jossa kerättäisiin laajamittaisesti kokemustietoa alle kouluikäisiltä lapsilta, vaikka aloitteita ja pilottitutkimuksiakin tähän liittyen on tehty.

Valtakunnallisista, laajoista tiedonkeruista esimerkkejä ovat kouluikäisten lasten terveyttä ja hyvinvointia kartoittava Kouluterveyskysely⁸, lasten vapaa-aikaa, harrastuksia ja teknologian käyttöä selvittävä Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimus⁹, yli 15-vuotiaiden nuorten arvoja ja asenteita kartoittava Nuorisobarometri¹⁰ sekä lasten ja nuorten liikuntakäyttötymistä selvittävä LIITU-tutkimus¹¹. Nämä tutkimukset ovat tietyin väliajoin toistettavina tiedonkeruina kansallisesti tärkeitä, kouluikäisiä lapsia ja nuoria koskevia tietovarantoja. Lapsia ja nuoria koskevaa tutkimustietoa on koottu Terveystietokeskuksen ja hyvinvoinnin laitoksen Sotkanet-palveluun¹², josta tietoa saa iän, alueen ja sukupuolen mukaan jaoteltuna. Vaikka palveluun on koottu tietoa lasten monilta elämäntilanteilta, se ei kata kaikkea valtakunnallisten tutkimusten tuottamaa tietoa. Osittain lapsia koskeva tutkimustieto on siis edelleen pirstaleista, mikä voi vaikeuttaa sen hyödyntämistä päätöksenteossa (Virtanen 2019).

Lasten kokemustiedon keräämisessä on otettu edistysaskeleita, mutta yhä on myös lapsiryhmiä, joiden kokemuksista, elämästä, hyvinvoinnista ja oikeuksien toteutumisesta

8 Lisää tietoa Kouluterveyskyselystä saatavilla osoitteessa <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/kouluterveyskysely>. Katsottu 8.3.2019.

9 Lisää tietoa Lasten ja nuorten Vapaa-aikatutkimuksesta saatavilla osoitteessa <https://tietoanuorista.fi/julkaisut/nuorten-vapaa-aikatutkimukset/>. Katsottu 8.3.2019.

10 Lisää tietoa Nuorisobarometrasta saatavilla osoitteessa <https://tietoanuorista.fi/nuorisobarometri/>. Katsottu 8.3.2019.

11 Lisää tietoa LIITU-tutkimuksesta saatavilla osoitteessa <https://www.jyu.fi/sport/fi/tutkimus/hankkeet/liitu>. Katsottu 8.3.2019.

12 Palvelu saatavilla osoitteessa <https://sotkanet.fi>.

ta tiedetään liian vähän. Nuorisotutkimusverkoston vuonna 2017 tekemän katsauksen mukaan tällaisia ryhmiä ovat esimerkiksi mielenterveys- ja päihdepalveluja tarvitsevat lapset, etnisiin vähemmistöihin kuuluvat lapset, sateenkaarilapset ja vammaiset lapset (Peltola & Moisio 2017). Kuten edellä on todettu, myös pienet, alle kouluikäiset lapset ovat aiemmin jääneet laajojen, kansallisten tiedonkeruiden ulkopuolelle. Tämän tietoaukon paikkaamiseksi lapsiasiavaltuutetun toimisto toteutti vuosina 2016 ja 2018 Lapsibarometri-tutkimuksen¹³, jossa kerättiin lasten kokemuksia arjesta ja elämästä. Osaltaan tätä tietoaukkoa täyttää lisäksi Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen Lasten terveys, hyvinvointi ja palvelut -tutkimus, jossa kerätään vanhempien avustuksella kokemustietoa 4-vuotiailta lapsilta¹⁴. Pääosin tutkimus keskittyy kuitenkin tarkastelemaan vanhempien näkemyksiä lapsen ja perheen hyvinvoinnista.

Lapsia koskevan päätöksenteon tietoperustaisuuden kannalta olennaista on riittävä, mutta myös laadukas tieto. Siksi lapsuudentutkimuksen tilaa tulee arvioida tutkimuksen määrän ja kattavuuden, mutta myös laadun näkökulmasta. Tutkimuksen laatuun vaikuttavat esimerkiksi tutkimuseettiset ja metodologiset ratkaisut: laadukkaassa tutkimuksessa tehdyt ratkaisut selitetään ja perustellaan avoimesti ja tutkimus tuottaa luotettavaa tietoa. Tärkeää olisi, että lapsiakin koskeissa tutkimuksissa tehtäisiin nykyistä useammin katoanalyysia. Tutkimuksen luotettavuuden arvioinnin kannalta on aivan olennaista tietää, ketä tutkimuksella ei ole tavoitettu, sillä osallistujakato ja vastaajien valikoituminen voivat vinouttaa tuloksia merkittävästi (Liikanen & Penttinen 2018). Nykyisin tiedetään, että tutkimuksiin vastaavat usein ne lapset ja nuoret, jotka tulevat hyvätuloisista ja koulutetuista perheistä (esim. Tuukkanen 2018). Vastaavasti ne lapset ja nuoret, joilla on elämässään haasteita ja joiden kokemustieto olisi päättäjille kaikkein olennaisinta, eivät osallistu tutkimuksiin yhtä aktiivisesti (Liikanen & Penttinen 2018). Ongelma on tutkimuksen uskottavuuden kannalta merkittävä ja koskee muutakin kuin lapsuudentutkimusta.

Perinteisesti tutkimuksen laatua arvioidaan tiedeyhteisössä vertaisarvioinnin avulla. Lapsiasiavaltuutetun toimiston vuoden 2019 alussa järjestämässä pyöreän pöydän keskustelussa lapsuudentutkimuksen metodologiasta¹⁵ tuli esille myös tarve yhtenäisille, kansallisille lapsia koskevan tutkimuksen laatukselle. Lisäksi keskustelussa todettiin tarve yhtenäistää menetelmiä lasten kuulemisessa esimerkiksi kunnallisessa päätöksenteossa lapsivaikutusten arvioinnin yhteydessä. Keskustelussa valtionhallinnon, tutkimusyhteisöjen ja järjestöjen edustajat totesivat, että laatukselle olisivat työkaluna muiden muassa lainvalmistelijoille ja päätöksentekijöille ja niiden avulla voitaisiin arvioida tutkimuksen käytettävyyttä ja uskottavuutta. Lapsuudentutkimuksen laadun arvioinnin kannalta pidettiin tärkeänä, että tutkimusyhteisö keskustelisi tutkimuksen tekemisen hyvistä käytännöistä ja haasteista avoimesti. Lisäksi keskustelussa tuotiin esille, että lapsuudentutkimukseen liittyvää osaamista pitäisi lisätä sekä tutkimusyhteisössä että virkakunnassa. Keskustelun jälkeen lapsiasiavaltuutettu teki aloitteen YK:n lapsen oikeuksien komitealle yleiskommentin laatimiseksi

lapsuudentutkimuksen menetelmistä, jotta lapsen oikeuksien sopimuksen 12 artiklan mukainen lapsen oikeus osallistua ja vaikuttaa itseään koskeviissa asioissa voisi toteutua paremmin kaikissa sopimusvaltioissa.

Hallitusohjelman kirjaukset

Johdetaan lapsi- ja perhepolitiikkaa sekä palveluja hallintorajat ylittäen. Otetaan käyttöön päätösten lapsi- ja perhevaikutusten arviointi.

Hallituskauden toimet

Hallituskaudella uudistetussa nuorisolaisissa (1285/2016) säädetään valtakunnallisesta nuorisopolitiikan ja nuorisotyön ohjelmasta. Ohjelmaan kootaan eri ministeriöiden sellaisia toimintapoliittisia asioita, jotka kohdistuvat lapsiin ja nuoriin, jotka ovat alle 29-vuotiaita. Ohjelman painopisteet kohdistuvat erityisesti nuoruuden ydinalueeseen eli noin 12–25-vuotiaiden nuorten elinolojen kehittämiseen (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2017). Ennen nuorisolain uudistamista oli lapsipolitiikkaa ja nuorisopolitiikkaa koordinoitu yhteisessä lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämissuunnitelmassa.

Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma oli yksi hallituksen kärkihankkeista. Hankkeen tarkoituksena oli lasten, nuorten ja perheiden palveluiden uudistaminen ja palveluiden painopisteen siirtäminen ennaltaehkäiseviin palveluihin. Hankkeen tavoitteena oli tuoda käyttöön lapsivaikutusten arviointia ja lapsibudjetointia (Aula yms. 2016).

Hallitus päätti aloittaa vuonna 2018 kansallista lapsistrategiaa valmistelevan hankkeen. Hankkeen julkaisemassa raportissa otettiin kansallisen lapsistrategian visioksi lapsi-, nuori-, ja perhemyönteinen Suomi. Lasten ja nuorten osalta päädyttiin 0–18-vuotiaisiin. Raportissa esitettiin, että strategia luotaisiin parlamentaarisesti seuraavan hallituskauden aikana ja se ulottuisi vuoteen 2040. Kulloinkin hallitus toteuttaisi lapsistrategiaa toimeenpano-ohjelmalla, joka pohjautuu strategian tavoitteisiin. Strategian tavoitteet toteutetaan hallituskausittaisina toimenpideohjelmina. Raportissa ehdotetaan, että strategia laaditaan hallituskauden alussa nopealla valmisteluajataululla, ja että sen pohjalta laaditaan toimeenpano-ohjelma jo samalla hallituskaudella toteutettavista toimenpiteistä (Opetus ja kulttuuriministeriö 2019).

Valtiovarainministeriön työryhmä on selvittänyt ilmiöperusteisen budjetoinnin toteuttamismahdollisuuksia. Yhtenä mahdollisena tällaisena ilmiönä työryhmä nosti esille lapsibudjetoinnin. Työryhmä nosti esille viisi eri toteuttamisvaihtoehtoa: 1) ilmiöön liittyvän tiedon kokoaminen budjetissa, 2) ilmiöministerin nimittämisen, 3) kärkihankerahoitukseen ilmiön lisärahoittamiseksi, 4) yhteiskäyttömomentin ilmiön määrärahojen kokoamiseksi yhteen ja 5) budjetin ja ministeriöiden hallintorakenteen muuttamisen ilmiön mukaan (Valtiovarainministeriö 2019).

13 Lisää tietoa Lapsibarometri-tutkimuksista saatavilla osoitteessa <http://www.lapsiasia.fi/aineistot/lapsibarometri/>. Katsottu 8.3.2019.

14 Lisää tietoa LTH-tutkimuksesta saatavilla osoitteessa <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/lasten-terveys-hyvinvointi-ja-palvelut-lth-tutkimus>. Katsottu 8.3.2019.

15 Lisää tietoa keskustelusta ja keskustelumuistio saatavilla osoitteessa <http://lapsiasia.fi/aineistot/pyorean-poydan-keskustelut/lapsuudentutkimuksen-metodologia/>. Katsottu 8.3.2019.

Lapsiasiavaltuutetun arvio

Lapsipolitiikan koordinaatiossa on yhä kehittämistarpeita. Lapsipolitiikan koordinaatiota ei ole annettu minkään ministeriön tehtäväksi. Nuorisolain muutos lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelman korvaamiseksi vain nuoria koskevalla ohjelmalla lisäsi tarvetta koordinoida muulla tavoin lapsipolitiikkaa.

Edistys lapsivaikutusten arvioinnissa on ollut tällä hallituskaudella hidasta. Esimerkkejä hyvin laaditusta, lapsen oikeuksien sopimuksen tarkoittamasta, lapsivaikutusten arvioinnista on vähän. Vaikutusarviointi on sattumanvaraista.

LAPE-hankkeen arvioinnissa todettiin, että hankkeen tavoitteet olivat laajasti jaettuina ja vastasivat kehittämistarpeisiin. LAPE:a kuvattiin lähtökohtaisesti liian laajaksi. Arvion mukaan ”Käytännössä kaikki arvioinnissa kuullut tahot – mukaan lukien hankkeen johto – pitivät tavoitteita sellaisena kuin ne on kirjattu, mahdollittomana saavuttaa hankkeen toiminta-aikana.” LAPE:n tavoitteena oli aloittaa muutos, joka jatkuu hankkeen päätyttyäkin.¹⁶

LAPE toteutettiin sosiaali- ja terveysministeriövetoisesti, mikä johti siihen, että hanke painottui sosiaali- ja terveyspuolelle. Opetus- ja kulttuuriministeriön virkamiehet kokivat, ettei heillä ollut riittäviä vaikutusmahdollisuuksia hankkeeseen. Toisaalta vieläkin vähäisemmäksi jäi muiden ministeriöiden ja koko valtioneuvoston työn kehittäminen hankkeen tavoitteiden suuntaan. LAPE jäi jossain määrin irralliseksi muusta sosiaali- ja terveysministeriön työstä ja johtamisesta, mikä loi haasteensa pysyvien muutosten aikaansaamiseksi. LAPE ”on ollut vahvassa poliittisessa ohjauksessa ja tämä on luonut osaltaan linjaorganisaatiolle rinnakkaisen johtamisen”. Maakunnissa hankkeen konkreettisimpana tuloksena nähtiin perhekeskusten kehittämisen edistyminen sekä eri toimijoiden palvelujen verkostoituminen lapsi- ja perhelähtöiseksi kokonaisuudeksi.¹⁷

LAPE-hankkeen tavoittelemat asiat olivat strategisella tasolla laajasti jaettuina ja hyviä. Kuitenkin hankkeen toteuttaminen on ollut ongelmallinen. Lapsipolitiikan kehittäminen vaatisi parempaa yhteistyötä eri ministeriöiden välillä. Lisäksi ongelmallista hankkeen kannalta oli, että sen yksi tavoitteista oli edistää lapsipalveluiden kehittämistä hallituksen tavoittelemalla sosiaali- ja terveydenhuoltouudistuksen sekä maakuntauudistuksen mukaisessa rakenteessa. Nämä uudistukset eivät toteutuneet. Lapsiasiavaltuutetun arvio on, että lapsipolitiikkaa tulisi kärkihankkeiden sijan kehittää systemaattisella ja konkreettisilla lainsäädännön ja talousarvion muutoksilla sekä näiden laadukkaalla toimeenpanolla.

Lapsiasiavaltuutettu pitää tärkeänä eduskunnan ja hallituksen päätöstä alkaa valmistella lapsistrategiaa. Strategian tulisi olla lapsioikeusperusteinen. Strategian ja toimeenpanosuunnitelmien valmistelussa tulisi huomion olla lapsen oikeuksien komitean suosituksen mukaisesti lapsen oikeuksien sopimuksen täytäntöönpanossa.

Lapsiasiavaltuutetun esitykset

1. Säädetään lapsivaikutusten arviointi velvoittavaksi ministeriöille sekä kunnille. Uudistetaan laki valtion talousarviosta (423/1988) mahdollistamaan eri hallinnonalat yhdistävä politiikka. Talousarviossa ei pystytä nykyisellään päättämään tärkeistä hallinnonalat ylittävistä politiikkatoimista. Talousarviolain 6 §:ssä säädetään: ”Menot ryhmittään menoarviossa hallinnaloittain pääluokkiin.”
2. Päätetään, mille ministeriölle kuuluu valtioneuvoston lapsipolitiikan koordinointi.
3. Hallitus hyväksyy lapsioikeusperustaisen lapsistrategian.
4. Hallitus valmistelee kansalliset lapsia koskevan tutkimuksen laatuksiteerit.

16 Owalgroup 2019.

17 Owalgroup 2019.

MATERIAALINEN ELINTASO

YK:n lapsen oikeuksien komitean vuoden 2011 suosituksen mukaan Suomen tulisi taata kaikille lapsille oikeus riittävään elintasoon, tarjota kunnille riittävät resurssit lasten palveluiden järjestämiseen ja ottaa käyttöön lapsibudjetointi, eli talousarvion seuranta lapsen oikeuksien näkökulmasta.

Nykytila

Vuoden 2017 tulonjakotilaston mukaan yhden huoltajan perheiden lapsista noin 26 % ja kahden huoltajan perheiden lapsista 8 % olivat pienituloisia. Pienituloisia lapsia oli vuonna 2017 119 000¹⁸. Laskennallinen asuntotulo¹⁹ huomioon ottaen köyhien lapsien määrä vuonna 2017 oli 150 000 lasta eli lapsiperheköyhyys on nousemassa jälleen ennätyslukuihin vuoden 2007 tasolle (Salmi 2019).

Köyhyysriski kasvaa, mitä enemmän perheessä on lapsia ja mitä nuorempia lapset ovat. Monet työlliset perheet ovat myös köyhiä perheitä, koska pätäkötöiden tai matalan palkan takia tulotaso ei ole riittävä. Korkeakoulutettujen huoltajien perheiden osuus köyhistä perheistä on parissa vuosikymmenessä moninkertaistunut (Karvonen & Salmi 2016). Lapsiperheissä koettu köyhyys erityisesti lasten vauva-aikana voi vaikuttaa pitkälle lasten tulevaisuuteen ja nuoruuteen (Ristikari ym. 2018).

Hallitusohjelman kirjaukset

Jatketaan väestölähtöisen budjetoinnin sekä lasten hyvinvoinnin seurannan kehitystyötä

Hallituskauden toimet

Hallituskaudella on tehty useita leikkauksia ja joitain parannuksia lapsiperheiden sosiaaliturvaan. Eduskunta lakkautti lapsilisän indeksidonnaisuuden vuoden 2016 alusta alkaen. Vuonna 2017 lapsilisää leikattiin 0,85 %:lla ja vuonna 2018 ja 2019 jätettiin tekemättä etuuksiin indeksikorotus. Verotuksen lapsivähennys poistui vuonna 2018.

Toisaalta vähimmäismääräisiä vanhempainpäivärahoja on korotettu vuonna 2018 noin 20 euroa ja vuonna 2019 noin 80 euroa. Äitiysavustuksen suuruus kasvoi vuonna 2017 140 eurosta 170 euroon. Opintorahan yksinhuoltajakorotusta on nostettu, mutta samalla opintorahaa on leikattu isommalla summalla. Hallitus on korottanut pienituloisten perheiden lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen opiskelijoiden opintotukea niin sanotulla oppimateriaalilisällä. Lisän suuruus on 46,80 euroa kuukaudessa.

Hallitus esitti vuonna 2016 varhaiskasvatusmaksujen korottamista (HE 60/2016 vp) mutta perui esityksensä. Hallitus päätti alentaa varhaiskasvatusmaksuja vuoden 2017 (HE 205/2016 vp) osalta. Tällöin laajennettiin niiden vanhempien joukkoa, jotka eivät varhaiskasvatusmaksua maksa. Myös vuonna 2018 varhaiskasvatusmaksuja alennettiin (HE 115/2017 vp).

Lapsiasiavaltuutetun arvio

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen mukaan vuosien 2015–2019 sosiaaliturvan, varhaiskasvatusmaksujen ja verotuksen muutokset lisäävät tuloeroja ja pienituloisuutta niin lapsiperheissä kuin koko väestössä, kun työllisyysvaikutukset jätetään huomioimatta. Varhaiskasvatusmaksujen alennukset ovat lisänneet työnteon kannattavuutta lapsiperheissä ja siten todennäköisesti myös työllisyyttä. Kun arvioitu työllisyyden lisäys huomioidaan, vuosina 2015–2019 toteutetut muutokset eivät juuri vaikuta lapsiperheiden pienituloisuusasteeseen. Koko väestössä pienituloisuusaste sen sijaan kasvaa työllisyyden kasvusta huolimatta. (THL 2019)

Päätökset leikata lapsiperheiden sosiaaliturvaa lisäävät tuloeroja sekä lapsiperheköyhyyttä. Lapsiasiavaltuutettu on vuosikirjassaan 2018 käsitellyt lapsiperheköyhyyttä ja sen vaikutuksia lapselle ja yhteiskunnalle sekä tuonut esille ongelmia ja esityksiä tilanteen ratkaisemiseksi.

Toisen asteen koulutuksen oppimateriaalimaksut hankaloittavat pienituloisten perheiden lasten mahdollisuuksia opiskella toisen asteen koulutuksessa. Hallituskaudella päätetty oppimateriaalilisä on kannatettava uudistus ja parantanee osittain tilannetta.

Lapsiasiavaltuutettu on ollut huolissaan perusopetuksen maksuttomuudesta käytännössä. Perustuslaissa säädetty maksuton perusopetus ei usein toteudu, kun esimerkiksi luokkaretkistä peritään maksuja. (Lapsiasiavaltuutettu 2018)

Lapsiasiavaltuutetun esitykset

5. *Kaikkiin perhe-etuuksiin palautetaan kustannustason kehitystä vastaavat korotukset niiden jäädyttämisestä alkaen ja sidotaan perhe-etuudet kustannuskehitystä seuraavaan indeksiin.*
6. *Perusopetuksen maksuttomuuden toteutuminen on turvattava lisäämällä informaatio-ohjausta sekä valvontaa.*
7. *Opiskelu toisella asteella on säädettävä maksuttomaksi.*

¹⁸ Tilastokeskus: Tulonjakotilasto 2017.

¹⁹ Ks. Lapsiperheköyhyiden tulokäsitteistä (Karvonen & Salmi 2016, s. 16): Laskennallisen asuntotulon huomioon ottava (nk. vanha tulokäsite) ja Tilastokeskuksen nykyään käyttämä (nk. uusi, kansainvälisesti vertailukelpoinen tulokäsite) ovat molemmat edelleen käytössä, mutta erilaisen laskentatavan mukaan antavat hieman erilaisen tuloksen. Uusi tulokäsite perustuu Euroopan unionin tilastoviraston Eurostatin käyttämään tulokäsitteeseen, ja se kattaa vain kotitalouden käytettävissä olevan rahatulon. Asuntotulon huomioonottava tulokäsite ja aikasarjat ovat saatavissa Tilastokeskuksen tietokantarekistereistä.

KASVATUS JA KOULUTUS

Lapsen oikeuksien komitea suositteli Suomea kannustamaan nykyistä useampia vanhempia, joiden lapset eivät ole päivähoitossa, ilmoittamaan lapsensa varhaiskasvatukseen kielitaidon, sosiaalisten taitojen ja koulun siirtymisen kehittämiseksi ja koulunkäynnin epäonnistumisen ja koulupudokkuuden estämiseksi. Komitea suositteli Suomelle uuden varhaiskasvatusta koskevan yleislain säätämistä, jossa vahvistetaan lapsen oikeuksien näkökulmaa. Lisäksi komitea suositteli parantamaan varhaiskasvatuksen laatua esimerkiksi ryhmien kokoja rajoittamalla.

Komitea myös suositteli, että Suomi kiinnittää huomiota lasten hyvinvointiin koulussa, varmistaa laitoksiin sijoitettujen lasten yleisopetukseen pääsyn ja takaa lasten oikeuden saada mielipiteensä huomioon otetuiksi koulussa.

Nykytila

Vuonna 2017 33 % 1–2-vuotiaista osallistui kokoaikaiseen varhaiskasvatukseen ja 5 % osa-aikaiseen varhaiskasvatukseen; 3–5-vuotiaista 59 % osallistui kokoaikaiseen varhaiskasvatukseen ja 10 % osa-aikaiseen²⁰. Osa-aikaisessa varhaiskasvatuksessa olevien lasten osuus on noussut ja kokopäiväisessä varhaiskasvatuksessa olevien lasten osuus on laskenut vuodesta 2015.

Esiopetuksen palvelujen järjestämisessä on suurta vaihtelua kuntien välillä ja jopa kuntien sisällä. Osa lapsista viettää päivänsä yhdessä ryhmässä samojen lasten ja aikuisten kanssa. Osa lapsista sen sijaan vaihtaa ryhmää päivän aikana jopa useammin kuin kaksi kertaa, ja eri ryhmät kuuluvat usein eri palvelujärjestelmiin ja ovat eri tiloissa. Kaikki lapset eivät osallistu varhaiskasvatukseen järjestämään täydentävään hoitoon, vaikka heillä olisi siihen oikeus, vaan täydentävä hoito on koulun kerhotoimintaa. (Kauppinen ja Alasuutari 2018)

Yläkouluikäisistä tytöistä 61 % ja pojista 58 % pitää koulunkäynnistä. Osuus on pysynyt suurin piirtein ennallaan viimeisen 10 vuoden aikana tyttöjen osalta ja hieman noussut poikien osalta. Yläkouluikäisistä tytöistä 28 % ja pojista 27 % kokee, että opettajat eivät rohkaise mielipiteen ilmaisuun oppitunneilla. Luvut ovat selvästi alentuneet viimeisen vuosikymmenen aikana. (Kouluterveyskysely 2017)

Osana lapsen hyvinvoinnin kansallisia indikaattoreita seurataan koulutuksen ulkopuolelle jääneitä 17–24-vuotiaita nuoria. Tämä tarkoittaa nuoria, joilla on pelkkä perusasteen tutkinto ja jotka eivät opiskele. Vuonna 2016 9,4 % pojista ja 7,0 % tytöistä kuului tähän ryhmään. Tämä osuus on laskenut viime vuosina.²¹

Vain perusasteen varassa olevien määrä on laskenut huomattavasti 1970-luvulla ja sen jälkeen. 20–24-vuotiaista vuonna 1970 54,3 % miehistä ja 52,2 % naisista oli ilman toisen asteen tutkintoa. Vuonna 2007 22,1 % miehistä ja 16,3 % naisista, 2017 18,5 % miehistä ja 14,9 % naisista. Vuonna 2017 toisen polven maahanmuuttajataustaisista 20–24-vuotiaista 28,6 % ei ollut suorittanut toisen asteen tutkintoa.²²

Vuoden 2015 PISA-testien tulosten mukaan 16 % pojista ja 7 % tytöistä ei saavuta sellaista lukutaidon tasoa, että hän voi aktiivisesti osallistua yhteiskuntaan ja jatkaa opintojaan ongelmitta. Nuoret, joilla on heikko lukutaito, ovat vaarassa syrjäytyä opinnoista ja työelämästä (Vettenranta yms. 2016).

Hallitusohjelman kirjaukset

Suomi on maa, jossa tekee mieli oppia koko ajan uutta. Suomalaisten osaamis- ja koulutustaso on noussut, mikä tukee suomalaisen yhteiskunnan uudistumista ja mahdollisuuksien tasa-arvoa. Suomi on koulutuksen, osaamisen ja modernin oppimisen kärki-maa.

Koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevien nuorten määrä on vähentynyt. Koulutuksen keskeyttäneiden määrä on laskenut. Koulutuksen ja työelämän välinen vuorovaikutus on lisääntynyt.

Subjekttiivinen päivähoito-oikeus rajataan puolipäiväiseksi silloin kun toinen vanhemmista hoitaa perheen toista lasta äitiys-, isyys- tai hoitovapaalla tai kotihoidontuella. Vastaava rajaus yksityisen hoidon tukeen.

Nostetaan päivähoitossa yli 3-vuotiaiden lasten ja kasvattajien määrän suhdetta 1/7:stä 1/8:aan.

Mahdollistetaan kunnille toteuttaa esiopetuksessa olevan lapsen hoito maksullisena kerhotoimintana.

Hallituskauden toimet

Eduskunta rajasi subjektiivisen oikeuden varhaiskasvatukseen vain puolipäiväiseksi (HE 80/2015). Hallitus päätti nostaa valtioneuvoston asetuksella varhaiskasvatuksen kasvattaja/lapsi-suhdetta (valtioneuvoston asetus 1282/2015).

Eduskunta hyväksyi hallituksen esityksen varhaiskasvatustalaksi. Lain mukaan varhaiskasvatusta suunniteltaessa, järjestettäessä tai tuotettaessa ja siitä päätettäessä on ensisijaisesti huomioitava lapsen etu. Varhaiskasvatuksen henkilöstön koulutusvaatimuksia nostettiin siirtymäajan puitteissa. Uuden lain mukaan lasta on suojattava väkivallalta, kiusaamiselta ja muulta häirinnältä. (HE 40/2018)

Eduskunta hyväksyi hallituksen esityksen lukiolaiksi. Uudessa laissa parannettiin esimerkiksi opiskelijan oikeutta erityisopetukseen sekä veloitettiin opetuksen järjestäjä antamaan ohjausta lukion oppimäärän suorittaneelle. (HE 40/2018)

Eduskunta hyväksyi hallituksen esityksen laiksi ammatillisesta koulutuksesta. Laissa yksilöllistettiin opiskelijoiden koulutuspolkuja ja tehtiin tutkinnoista osaamisperusteisia. Jokaiselle opiskelijalle tehdään opintojen alussa henkilökohtainen osaamisen kehittämissuunnitelma. Työpaikalla tapahtuvaa oppimista ja oppisopimuskoulutusta on lisätty. Sääntely-, ohjaus- ja rahoitusperusteita muokattiin kannustamaan koulutuksen järjestäjiä edistämään tutkinnon ja sen osien suorittamista. (HE 39/2017 vp)

20 Sotkanet.fi: kunnan kustantamat palvelut.

21 Sotkanet.fi: Lasten hyvinvoinnin kansalliset indikaattorit.

22 Tilastokeskus: väestön koulutusrakennetilastot.

Lapsiasiavaltuutetun arvio

Oulun yliopiston toteuttaman selvityksen mukaan kunnat ovat tehneet erilaisia ratkaisuja lapsen subjektiivisen oikeuden rajaamisesta sekä aikuisten ja lasten välisen suhdeluvun nostamisesta. Selvityksen kyselyyn osallistuneista kunnista 132 oli rajannut varhaiskasvatusoikeutta, kun taas 77 kuntaa oli päätenyt säilyttämään oikeuden ennallaan. Puolet varhaiskasvatuksen johtajista (103 kuntaa) ilmoitti, että kunnassa ei ole nostettu aikuisten ja lasten välistä suhdelukua. Noin puolessa kuntia suhdelukua oli nostettu joko kaikissa (51 kuntaa) tai osassa yli 3-vuotiaiden lasten ryhmiä (52 kuntaa). (Puroila & Kinnunen 2017)

Uusi varhaiskasvatustaki toi joitain parannuksia varhaiskasvatukseen esimerkiksi vahvistamalla lapsen edun ensisijaisuuden merkitystä. Lakia tuleekin tulkita lapsen edun periaatteen näkökulmasta; esimerkiksi varhaiskasvatukseen kokoaikaisuudesta päätettäessä lapsen etu on tai pitäisi olla ensisijainen painotus ja tulkintaperiaate. Varhaiskasvatukseen osallistuminen on erityisen tärkeää kotimaisten kielen oppimiseksi niiden lasten osalta, joiden perheessä puhutaan muita kieliä kuin suomea tai ruotsia.

Varhaiskasvatuksen kehittämiseen tarvitaan kansallista tahtotilaa. Hallitusohjelmassa on haluttu lisätä maahanmuuttajataustaisten lasten osallistumista varhaiskasvatukseen, toisaalta oikeutta kokoaikaiseen varhaiskasvatukseen on leikattu ja varhaiskasvatuksen laatua heikennetty nostamalla aikuinen/lapsi-suhdelukua. On hyvä, että päätös varhaiskasvatusmaksujen korottamisesta peruttiin ja että maksuja päätettiin alentaa.

Lapsiasiavaltuutettu on useaan kertaan nostanut esille ongelmia perusopetuksen päättämisiässä olevien oppilaiden, erityisesti poikien, puutteellisista taidoissa esimerkiksi lukemisessa (esim. Lapsiasiavaltuutettu 2016). Yhä moni nuori jää ilman toisen asteen tutkintoa. Tarvitaan toimenpiteitä, joilla varmistetaan, että useampi nuori suorittaisi toisen asteen tutkinnon. Toisen polven maahanmuuttajataustaisista opiskelijoista keskimääräistä useampi on ilman toisen asteen tutkintoa. Seuraavina vuosina heidän osuutensa väestöstä kasvaa.

Perusopetuksen rahoitus on ikäluokkaperusteinen. Näin ollen opetuksen järjestäjä ei saa rahoitusta oppilaasta, joka on jäänyt luokalleen ja käy yhdeksättä luokkaa. Opetuksen järjestäjällä olisi taloudellinen kannuste antaa perusopetuksen päättötodistus myös tilanteessa, jossa perusopetuksen päättövaiheessa vaadittavia tietoja ja taitoja ei ole saavutettu.

Kansallinen koulutuksen arviointineuvosto KARVI arvioi etukäteen ammatillisen koulutuksen reformin tavoitteita ja haasteita. Uudistus tuo ammatillista koulutusta lähemmäs työelämää, tiivistää työelämän ja koulutuksen järjestäjien välistä yhteistyötä ja lisää opiskelijoiden mahdollisuuksia aiempaa yksilöllisempiin opintoihin. KARVI:n mukaan yksilölliset ja joustavat opintopolut edellyttävät opiskelijoilta aktiivisuutta ja oma-aloitteisuutta, mutta ne lisäävät myös opintojen ohjauksen tarvetta. Riskinä on, että erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden tarpeiden huomiointi ja ohjaus heikentyvät uudistusten myötä. Lain toimeenpanoa ovat haitanneet samanaikaisesti toteutetut ammatillisen koulutuksen säästöt. Hallitus päätti vuoden 2017 talousarvion yhteydessä leikata ammatillisen koulutuksen rahoitusta yhteensä noin 190 miljoonalla eurolla (Räisänen & Goman 2018).

Lapsiasiavaltuutettu on huolissaan erityistä tukea tarvitsevista opiskelijoista tilanteessa, jossa opetusta yksilöllistetään ja toisaalta leikataan iso osa ammatillisen koulutuksen resursseista. Yhteiskunnassa kaikilta työntekijöiltä vaaditaan ammattiin liittyvän taidon lisäksi tietotaitoa esimerkiksi kirjalliseen ja suulliseen ilmaisuun, kieliin sekä demokraatioosaamiseen liittyen. Ammatillinen koulutus on nähtävä laajasti työelämään valmiuksia antavana koulutuksena.

Lapsiasiavaltuutetun esitykset

8. *Laaditaan varhaiskasvatuksen kehittämissuunnitelma, joka luo pitkäjänteisyyttä ja ennustettavuutta varhaiskasvatuksen kehittämiseen.*

9. *Palautetaan lasten subjektiivinen oikeus kokopäiväiseen varhaiskasvatukseen. Säädetään varhaiskasvatuksen palvelut perusopetuksen tavoin voittoa tavoittelemattomaksi toiminnaksi.*

10. *Uudistetaan perusopetuksen rahoitus niin, että 7–15-vuotiaiden lisäksi opetuksen järjestäjä saa*

korotetun valtionosuuden perusopetuksessa olevista 16- ja 17-vuotiaista oppilaista.

11. *Ammatillisen koulutuksen säästöjen ja ammatillisen koulutuksen reformin yhteisvaikutukset on selvitettävä ja tehtävä tarvittavat lisäresurssoinnit ammatillisen koulutuksen kehittämiseen.*

12. *Oppivelvollisuutta koskeva lainsäädäntö laajennetaan koskemaan perusopetuksen jälkeistä opetusta ja koulutusta.*

KASVUYMPÄRISTÖN TURVALLISUUS

YK:n lapsen oikeuksien komitea suositteli Suomea tehostamaan toimiaan kiusaamisen ja häirinnän torjumiseksi. Lisäksi komitea on suositellut Suomea puuttumaan etnisten vähemmistöjen lapsiin ja maahanmuuttajalapsiin kohdistuvaan syrjintään.

Nykytila

Vuonna 2017 yläkouluikäisistä pojista 7 % ja tytöistä 5 % vastasi olleensa koulukiusattuna vähintään kerran viikossa. Suunta on viime vuosina ollut laskeva. Pojista 55 % ja tytöistä 52 % vastasi, että koulukiusaaminen on loppunut tai vähentynyt kiusaamisesta kertomisen jälkeen. (Kouluterveyskysely 2017)

Koulukiusaamisen kohteeksi joutuvat erityisesti vähemmistöön kuuluvat oppilaat. Toisen asteen sateenkaarinuorilla, erityisesti pojilla, oli heteronuoria yleisemmin kokemuksia kiusaamisesta, uhkailusta ja väkivallasta (Luopa ym. 2017). Maahanmuuttajataustaisia oppilaita, erityisesti muualla kuin Suomessa syntyneitä, kiusattiin enemmän kuin oppilaita keskimäärin. Heidän kimppuunsa oli käyty fyysisesti useammin kuin keskimäärin (Halme 2017). Syrjivän kiusaamisen, fyysisen uhan ja seksuaalisen väkivallan kokemukset olivat yleisempiä niillä nuorilla, joilla oli vakava toimintarajoite (Kanste ym. 2017). Sijoitetut nuoret kokivat koulukiusaamista ja osallistuivat kiusaamiseen useammin kuin oppilaat keskimäärin (Ikonen ym. 2017).

Yhdenvertaisuuslaki ja tasa-arvolaki vaativat koulu- ja oppilaitoskohtaista yhdenvertaisuussuunnitelmaa ja tasa-arvosuunnitelmaa. Yhdenvertaisuusvaltuutettu arvioi kertomuksessaan vuonna 2018, että oppilaitosten yhdenvertaisuustyö hakee vielä muotoaan. Joissain kunnissa kuntatason yhden-

vertaisuussuunnitelma on kopioitu oppilaitostasolle, kun yhdenvertaisuussuunnittelun tulisi perustua oppilaitoksen tarpeisiin. Yhdenvertaisuusvaltuutettu esittää, että myös varhaiskasvatuksen järjestäjille ja varhaiskasvatuksen yksiköille säädettäisiin oppilaitosten ja koulutuksen järjestäjien tapaan velvoite edistää yhdenvertaisuutta ja laatia yhdenvertaisuussuunnitelma. (Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2018) Tasa-arvovaltuutettu arvioi, että lain suunnitelmavelvoitetta ei usein noudateta eivätkä tehdyt suunnitelmat vastaa lain vaatimuksia. Tärkeintä on tasa-arvon edistäminen, ei suunnitelman tekeminen. (Tasa-arvovaltuutettu 2018)

Vuonna 2017 pojista 5 % ja tytöistä 8 % ilmoitti kokeneensa seksuaalista väkivaltaa vuoden aikana. Vuonna 2017 yläkouluikäisistä pojista 18 % ja tytöistä 33 % ilmoitti kokeneensa vanhempien henkistä väkivaltaa vuoden aikana. Pojista 6 % ja tytöistä 7 % ilmoitti kokeneensa vanhempien fyysistä väkivaltaa vuoden aikana. (Kouluterveyskysely 2017)

Lastensuojelun Keskusliiton teettämän tutkimuksen mukaan 95 % suomalaisista tietää, että lasten ruumiillinen kurittaminen on kielletty lailla. Suomalaisista 81 % ei hyväksy kuritusväkivaltaa edes poikkeustapauksissa. Lapsiperheiden vanhemmat hyväksyvät lasten ruumiillisen kurituksen harvemmin kuin muut vastaajat. Silti jopa 41 % vastaajista kertoi joskus turvautuneensa johonkin kuritusväkivallan muotoon (tukistaminen, sormille näpätys, läimäytys, piiskaaminen, väkivallalla uhkailu) lastensa kasvatuksessa. Esimerkiksi tukistamista ei täysin mielletä kuritusväkivallaksi, sillä 28 % vastaajista hyväksyy sen ja 24 % on tukistanut lapsiaan. (Hyvärinen 2017)

Vuonna 2017 yläkouluikäisistä tytöistä 7 % ja pojista 3 % kertoi, että vanhemman liiallinen alkoholinkäyttö on aiheuttanut hänelle haittaa.²³

23 Lasten hyvinvoinnin kansalliset indikaattorit, www.sotkanet.fi.

Hallitusohjelman kirjaukset

Lisätään velvoitteita puuttua kiusaamiseen.

Hallituskauden toimet

Helmikuussa 2018 Opetushallitus julkaisi opetus- ja kulttuuriministeriön toimeksiannosta päivitettyt ohjeistukset peruskouluille, lukioille ja toisen asteen ammatillisille oppilaitoksille seksuaalisen häirinnän ennaltaehkäisemisestä ja siihen puuttumisesta.²⁴

Hallituksen esityksestä uusi alkoholilaki tuli voimaan vuoden 2018 alussa. Lakiesitys vapautti esimerkiksi alkoholia tarjoavien ravintoloiden aukioloaikoja sekä nosti muualla kuin Alkossa myytävien alkoholituotteiden minimivahvuutta (HE 100/2017 vp).

Alkoholin kulutus Suomessa näyttää pitkään jatkuneen laskun jälkeen kääntyneen nousuun. Ennakkotietojen mukaan alkoholia kulutettiin Suomessa 10,4 litraa vuonna 2018, kun vuonna 2017 alkoholin kulutus oli 10,3 litraa. Kulutusta mitataan litroina 15 vuotta täyttäneitä asukasta kohti sataprosenttiseksi alkoholiksi muunnettuna. Kokonaiskulutus kasvoi 0,6 prosenttia vuonna 2018 verrattuna vuoteen 2017. (THL 2019)

Poliisin hälytystehtävien määrä aamuöisin kello viiden ja kuuden välillä lisääntyi vuonna 2018 yli kymmenen prosenttia edellisvuodesta. Ainakin osittain tähän kehitykseen vaikuttaa alkoholilainsäädännön muutokset, joiden myötä ravintolat saavat anniskella alkoholia aamuneljään saakka. (Poliisi 2019)

Hallitus on tehnyt yksittäisiä muutoksia, joita lapsiasiavaltuutettu on esittänyt. Lapsiasiavaltuutetun esityksen mukaisesti alle 18-vuotiaiden avioliitot on kielletty (HE 211/2018 vp). Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön enimmäisrangaistusta on kovennettu. Rikoslakiin on lisätty uusi, törkeää lapsenraiskauksta koskeva uusi rangaistussäännös (HE 212/2018 vp).

Lapsiasiavaltuutetun arvio

Kouluterveyskyselyyn on saatu lisää taustamuuttujia, joiden avulla on saatu lisätietoa kiusatuksi joutuneista. Tämä tieto on tärkeää arvioitaessa yhdenvertaisuus- ja tasa-arvotilannetta sekä suunniteltaessa toimenpiteitä tilanteen parantamiseksi kouluissa ja oppilaitoksissa.

Lapsiasiavaltuutettu vastusti hallituksen esitystä, jossa nostettiin päivittäistavarakaupoissa myytävien juomien alkoholipitoisuuden nostamista 5,5 prosenttiin. Alkoholin tarjonnan lisääminen on omiaan lisäämään alkoholin kulutusta ja alkoholin aiheuttamia ongelmia myös lapsiperheissä. Pitkään jatkunut alkoholin käytön lasku näyttää muuttuneen lieväksi nousuksi.

Lapsiasiavaltuutettu kannatti lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten rangaistusten koventamista. Tämän lisäksi olisi kuitenkin tehtävä vielä toimenpiteitä, joilla lisätään rikosten tekijän riskiä joutua kiinni. Tämä vaatii esimerkiksi varhaiskasvatuksen ja koulujen turvataito- ja seksuaalikasvatuksen parantamista sekä osaamista käsitellä digitaalisessa ympäristössä tapahtuvaa ahdistelua. Myös kynnystä ilmoittaa poliisille seksuaalisesta hyväksikäytöstä tulee madaltaa.

13. Koulutuksessa tehtyä yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistämistyötä ja sen resursseja tulee vahvistaa.

14. Alkoholilainsäädännön muutoksista on tehtävä seuraavan hallituskauden aikana arvio. Arvion perusteella päätetään toimenpiteistä, joilla vähennetään lasten alkoholinjuomista sekä alkoholiongelmia perheissä. Lisätään turvakotipaikkojen määrää koko maassa.

15. Poliisin läsnäoloa lasten arjessa parannetaan koulupoliisitoimintaa edistämällä. Vahvistetaan kyberrikollisuuden ehkäisyä.

16. Lasten turvataito- ja seksuaalikasvatusta on vahvistettava varhaiskasvatuksessa ja kouluissa.

24 https://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/ohjeita_koulutuksen_jarjestamiseen/ammattikoulutuksen_jarjestaminen/opas_seksuaalisen_hairinnan_ennaltaehkaisemiseksi.

TERVEYS JA HYVINVOINTI

YK:n lapsen oikeuksien komitea suositteli vuonna 2011, että Suomi vahvistaisi lapselle tarkoitettuja mielenterveyspalveluja ja takaa lapsille pääsyn tutkimukseen ja hoitoihin, tehostaa toimia nuorten päihteiden käytön sekä tupakoinnin vähentämiseksi.

Nykytila

Viimeisen 10 vuoden aikana laittomien huumeiden käyttö on hieman lisääntynyt, mutta toisaalta harvempi yläkouluikäinen polttaa tupakkaa ja on tosi humalassa vähintään kerran kuukaudessa. Kuitenkin viikoittain alkoholia käyttävien lasten ja nuorten osuus on kasvussa. Vuonna 2017 yläkoululaisista 8 % ilmoitti kokeilleensa kiellettyjä huumeita. Vuonna 2017 yläkouluikäisistä 39 %, lukiolaisista 48 % ja ammatillisen koulutuksen opiskelijoista 53 % oli sitä mieltä, että huumeita on helppo hankkia omalla paikkakunnalla. Humalassa oli vähintään kerran kuussa vuonna 2017 10 % yläkoululaisista; 5 % yläkoululaisista, 7 % lukiolaisista ja 16 % ammatillisen koulutuksen opiskelijoista käytti viikoittain alkoholia. Vuonna 2017 yläkoululaisista 7 % tupakoi päivittäin. (Kouluterveyskysely 2017)

Tarkasteltaessa tuloksia toisen asteen opiskelijoiden osalta nähdään merkittäviä eroja ammatillisen koulutuksen ja lukiokoulutuksen opiskelijoiden välillä. Vuonna 2017 3 % lukiolaisista ja 23 % ammatillisen koulun opiskelijoista tupakoi päivittäin. Lukiolaisista 18 % oli todella humalassa vähintään kerran kuukaudessa, ammatillisen koulutuksen opiskelijoista 28 %. Lukiolaisista 7 % ja ammatillisen koulutuksen opiskelijoista 16 % käyttää alkoholia viikoittain. (Kouluterveyskysely 2017)

Vuonna 2016 sosiaali- ja terveysministeriö arvioi, että suuri osa mielenterveyspalveluita sekä päihdepalveluita tarvitsevista ihmisistä ei näitä palveluja saa (Sosiaali- ja terveysministeriö 2016). Yläkouluikäisistä pojista 6 % ja tytöistä 18 % tytöistä kokee kohtalaista tai vaikeaa ahdistuneisuutta (Kouluterveyskysely 2017).

Lapsiasiavaltuutettu on ilmaissut huolensa rokotekattavuudesta. Esimerkiksi tuhkarokkoa vastaan annetun Mpk-rokotteen kattavuus on laskenut valtakunnallisesti alle 95 % ja alueellisesti tämänkin alle.²⁵

Hallitusohjelman kirjaukset

Hallitus valmistelee sosiaali- ja terveyspalveluiden (SOTE) järjestämistratkaisun kuntaa suurempien itsehallintoalueiden pohjalta. Alueita on yhteensä enintään 19.

Vahvistetaan etsivää nuorisotyötä ja työnetsijätoimintaa sekä nuorten mielenterveyspalveluita.

Korotetaan tupakkaveroa asteittain (+270 miljoonaa euroa).

Hallituskauden toimet

Hallituksen yksi tärkeimmistä tavoitteista oli sosiaali- ja terveydenhuollon (sote) uudistus. Vastaavaa uudistusta on yritetty tehdä aikaisemminkin hallituskausilla. Uudistuksella pyrittiin luomaan lisäksi maakunnat, joille olisi annettu useita tehtäviä valtionhallinnolta. Hallitus myös pyrki lisäämään yksityisten palveluntuottajien roolia sosiaali- ja terveyspalveluissa valinnanvapautta lisäämällä. Sote-uudistus kaatui eduskunnassa.

Juha Sipilän hallitus on hallitusohjelmansa mukaisesti korottanut asteittain tupakkaveroa (HE 36/2015 vp, HE 110/2017 vp).

Lapsiasiavaltuutetun arvio

Hallituksen teot päihdepolitiikassa ovat kannatettavia tupakan osalta, mutta ovat vieneet alkoholipolitiikkaa väärään suuntaan. Päihteiden saatavuuden lisääminen voi lisätä myös lasten päihteiden käyttöä. Mielenterveyspalveluiden parantamiseksi tarvitaan vahvoja kansallisia toimia.

Alaikäiset saavat huumeita helposti eikä tähän ole oikkein vielä yhteiskunnassa herätty. Viime aikoina lisääntynyt vastustus lasten rokottamista kohtaan on vakava ongelma näiden lasten ja koko väestön terveyden kannalta.

Lapsiasiavaltuutetun esitykset

17. Valmistellaan kansallinen ohjelma mielenterveyden edistämiseksi, otetaan lapset ja lapsiperheet ohjelman ja sen toimenpiteiden painopisteeksi. Osana tätä itsemurhien ehkäisyohjelma on saatettava riittävin voimavaroin toimeenpanoon mahdollisimman pian.
18. Tehdään päätöksiä rokotuskattavuuden kasvattamiseksi lapsioikeuserusteisesti.

PERHE, VAPAA-AIKA JA OSALLISUUS

YK:n lapsen oikeuksien komitea suositteli vuonna 2011, että Suomi lisää resursseja perheneuvontaan ja varmistaa, että lapsia kuullaan heitä koskevissa oikeudenkäynnissä ja hallintomenettelyissä myös huostaanottotapauksissa.

Nykytila

Kouluterveyskyselyssä on seurattu lasten suhdetta omiin vanhempiinsa kysymällä keskusteluvaikeuksista vanhempien kanssa. Vuonna 2017 yläkouluikäisistä pojista 6 % ja tytöistä 9 % vastasi keskusteluvaikeuksia olevan (Kouluterveyskysely 2017). Luku on alentunut huomattavasti 2000-luvulla.

Lasten ja nuorten mielestä aikuisten tekemät päätökset vastaavat paremmin heidän tarpeisiinsa, kun lapsia on kuultu päätöksentekoprosessissa. Aikuisten tuki, arvostus ja ohjaus vaikuttamistoiminnassa koettiin merkittäväksi voimavaraksi. Lapsilla ja nuorilla on erilaiset lähtökohdat ja mahdollisuudet osallistua ja vaikuttaa ja tämä tulee ottaa huomioon. (Hipp ym. 2018)

Kouluterveyskyselyn valossa voi arvioida oppilaiden vaikutusmahdollisuuksien parantuneen viimeisten vuosien aikana. Vuonna 2015 pojista 37 % ja tytöistä 38 % oli sitä mieltä, että oppilaiden mielipiteitä ei huomioida koulutyön kehittämisessä (Kouluterveyskysely 2017). Osuus on laskeutunut huomattavasti 2000-luvun alusta.

Lapsiasiavaltuutettu on ollut huolissaan avioerojen yleisyydestä sekä puutteellisesta perhe- ja parisuhdeneuvonnasta. Lapsiasiavaltuutettu onkin esittänyt, että kaikille aviopareille tarjottaisiin parisuhteen tukea.

Hallitusohjelman kirjaukset

Vahvistetaan eropalveluita. Tehdään lapsen huolto- ja tapaamisoikeuslainsäädännön uudistus.

Rajataan äitiys-, isyys ja vanhempainrahakaudelta kertyvää loman karttumaa maksimissaan 6 kuukauteen.

Hallituskauden toimet

Eduskunta hyväksyi muutokset lakiin lapsen huolto- ja tapaamisoikeudesta (361/1983). Lakiin tuli uusia säännöksiä muun muassa huoltajien velvollisuudesta suojella lasta väkivallalta, vaalia lapselle läheisiä ihmissuhteita ja myötävaikuttaa tapaamisoikeuden toteutumiseen. Jatkossa vanhemmat voivat sopia tai tuomioistuimella päättää, että lapsi asuu vuorotellen kummankin vanhempansa luona. Velvollisuutta selvittää lapsen mielipide vahvistettiin. (HE 88/2018 vp)

Eduskunta hyväksyi muutokset, joilla äitiys- ja vanhempainvapaiden tai isyys- ja vanhempainvapaiden aikana kertyvä vuosiloma vanhemmalle korkeintaan kuuden kuukauden ajalta. Tavoitteena oli rajoittaa työnantajalle perhevapaalla olevan työntekijän vuosilomasta aiheutuvia kustannuksia. Hallituksen esityksessä arvioitiin, että muutos lyhentäisi keskimääräistä äitien perhevapaa-ajalta karttuvaa vuosiloman pituutta hieman vajaa 40 prosenttia. Miesten isyys- ja vanhempainvapaalta kertyneitä yli kuuden kuukauden jaksoja ei juuri ollut. (HE 145/2015 vp)

Sairausvakuutuslain vanhempainrahasäännöksiä muutettiin 1.3.2017 voimaan tulleella lailla niin, että samaa

sukupuolta olevien parien oikeus vanhempain- ja isyysrahaan yhtenäistettiin eri sukupuolta olevien parien kanssa. Sairausvakuutuslain mukaisia vähimmäismäärisiä päivärahoja on korotettu työmarkkinatukea vastaavalle tasolle. Myös lapsen yksin adoptoivan vanhempainpäivärahoikeutta on pidennetty sekä isyysrahakautta on pidennetty, kun perheeseen tulee samalla kertaa useampi lapsi.

Eduskunta hyväksyi äitiyslakia koskevan kansalaisaloitteen 1.3.2018. Äitiyslaki sisältää säännökset äitiyden määräytymisestä. Lapsen synnyttäjä on lapsen äiti. Lapsen synnyttäneen äidin naispuolinen kumppani voidaan vahvistaa äidiksi lapsen synnyttäjän ohella, kun lapsi on hankittu yhteistuumin hedelmöityshoidon avulla. Äitiys vahvistetaan maistraatin tai tuomioistuimen päätöksellä noudattaen menettelyä, joka vastaa pitkälti isyyden vahvistamismenettelyä. Ennen lain voimaan tuloa 1.4.2019 äitiys vahvistettiin tällaisissa tapauksissa perheen sisäisellä adoptiolla. Äitiys voidaan vahvistaa äitiyslain mukaan, jos äidin suostumus hedelmöityshoitoon on annettu lain voimaantulon jälkeen. (KAA 3/2016)

Hallitus yritti uudistaa perhevapaajärjestelmää. Tämä ei kuitenkaan onnistunut, vaan perhevapaauudistus jäi seuraavalle hallitukselle. Tällä hetkellä perhevapaat jakautuvat epätasaisesti naisten ja miesten kesken. Vuonna 2017 kotihoidon tuen saajista oli 7,2 % miehiä. (KELA 2017)

Lapsiasiavaltuutetun arvio

Lainsäädännössä on otettu askelia, joissa hyväksytään erilaisten perheiden ja järjestelyiden moninaisuus. Muutokset huolto- ja tapaamislainsäädäntöön olivat kannatettavia. Tasa-arvoa lisäävät uudistukset perhevapaissa ansaitsevat kiitoksen.

Perhevapaiden uudistamisen kaatuminen oli valitettavaa. Hallituskaudella toteutettu perhevapaiden aikana kertyvän vuosiloman leikkaaminen oli askel väärään suuntaan.

Lapsiasiavaltuutetun esitykset

19. Perhevapaajärjestelmä on uudistettava. Uudistuksen valmisteluun on otettava mukaan lapsi- ja perhejärjestöjen edustajat.
20. Parisuhteen tukea sekä eropalveluita on vahvistettava (liite 3).

YHTEISKUNNAN TARJOAMA TUKI JA SUOJELU

Nykytila

Vuonna 2015 voimaan tullut uusi sosiaalihuoltolaki ohjaa painopistettä lapsiperheiden ennaltaehkäiseviin palveluihin lastensuojelun palveluiden ja toimenpiteiden sijaan. Näitä palveluita voi saada ilman lastensuojelun asiakkuutta. Kunnan kustantamissa kodin- ja lastenhoitopalveluiden asiakaina oli perheistä vuonna 2017 2,4 %, 2016 1,9 %, ja vuonna 2015 1,7 %. Erot kuntien välillä ovat erittäin suuria. Vuonna 2017 yli 10 % perheistä oli kodin- ja lastenhoitopalvelujen piirissä neljässä kunnassa. Yksikään perhe 37 kunnassa ei ollut näiden palvelujen piirissä. Vaikka palvelujen käyttö on lisääntynyt viime vuosina, on niiden käyttöaste vielä kaukana 1990-luvun alkuvuosilta, jolloin kunnallista kotipalvelua sai 8,2 prosenttia lapsiperheistä.²⁶

Vuoden 2017 aikana kodin ulkopuolelle oli sijoitettuna 17 956 lasta ja nuorta, joista huostassa oli 10 526 lasta. Kiireellisesti sijoitettuna lapsia oli 4081. Kiireellisesti sijoitettujen lasten määrä kasvoi, huostaan otettujen lasten määrä pysyi ennallaan edellisvuodesta. Vastaavaan väestöön suhteutettuna huostassa olleita lapsia oli eniten Pohjois-Savossa (1,3 %). Ahvenanmaalla ja Pohjanmaalla prosenttiosuus oli pienin (0,4 %). (THL 2018)

Lastensuojelun Keskusliitto näkee, että sijaishuollon kokonaisvaltaiseen kehittämiseen ei ole kiinnitetty riittävästi huomiota. Yksityisten lastensuojelupalvelujen kasvanut määrä edellyttää toimia laatukriteerien laatimiselle. Suomessa ei ole saatavilla keskitetysti perustietoa sijaishuoltopaikoista, niiden toiminnasta tai toiminnan laadusta. Sijaishuollossa olevien lasten kuulemisessa ja mielipiteen selvittämisessä on puutteita. (Lastensuojelun Keskusliiton lausunto vuosikirjaan)

Lastensuojelun Keskusliitto ja Talentia kartoittivat keväällä 2018 lastensuojelun tilannetta, kyselyyn vastasi sosiaalityöntekijöitä, sosiaaliohjaajia ja perhetyöntekijöitä. Kyselyn mukaan noin 80 % koki työpaineita ja riittämättömyyden tunnetta. Lastensuojelutyötä tekevästä 70 % on miettinyt työpaikan tai alan vaihtoa, pääasiassa liiallisen työn kuormittavuuden vuoksi. Ongelmina mainittiin liian suuret asiakasmäärät, työn huono organisointi ja työntekijöiden voimakas vaihtuvuus. Lasten ennaltaehkäisevä huomioiminen aikuisien palveluissa, kuten päihde- ja mielenterveyspalveluissa, on viime vuosina heikentynyt. Lastensuojelun avohuollossa on resurssien puutetta, vammaiset lapset eivät saa palveluja ilman lastensuojelun asiakkuutta. Kuntoutumista tukevia hoito- ja terapiapalveluita on tarjolla liian vähän. Erityisesti huomiota tulisi kohdistaa teini-ikäisten perheitä auttaviin ennaltaehkäiseviin palveluihin. (Lastensuojelun keskusliitto ja Talentia 2018)

Kuntaliiton 2017 toteuttamassa kyselyssä arvioidaan, että lastensuojelu on kriisiintynyt. Merkittävä osa lastensuojelun järjestäjäorganisaatioista oli arvioinut sijoittavansa lapsia ja nuoria kodin ulkopuolelle mielenterveyspalveluiden saatavuuden puutteen takia. Lasten mielenterveyspalveluita järjestyi kohtuullisella työmäärällä ja viiveellä tai viiveettä tarpeenmukaisena 37 %:lla vastanneista, kun viisi vuotta aikaisemmin luku oli 63 %. (Kuntaliitto 2018)

Lapsiasiavaltuutettu on tehnyt aloitteen, että kaikki koulukodissa olevat lapset kuultaisiin systemaattisesti (Lapsi-

asiavaltuutetun aloite 19.4.2016). Sosiaali- ja terveysministeriö vastasi aloitteeseen kielteisesti. Aloite uusittiin vuonna 2018. Apulaisoikeusasiamies on suorittanut tarkastuksia koulukoteihin. Yksi tarkastuksista kohdistui Pohjolakotiin huhtikuussa 2018. Tarkastuksen yhteydessä havaittiin merkittäviä puutteita lasten kohtelussa. Rajoitustoimenpiteitä oli käytetty lainvastaisesti. Tarkastuksen yhteydessä nousi esille myös aluehallintoviraston käytäntö, jossa tarkastuksen yhteydessä ei kuulla lapsia (Sakslin 2018).

Osana LAPE-hanketta on tehty selvitys koulukodeista ja niiden kehittämisestä. Selvityksen mukaan koulukotien perustehtävä tulisi selkeyttää ja määritellä tarkemmin, keille koulukoti on tarkoitettu. Koulukoteja voisi kehittää esimerkiksi muita sijaishuollon laitoksikköjä konsultoivina tahoina. Koulukodeissa on myös ylisukupolvisiin sosiaalisiin ongelmiin keskittyvää osaamista, jota tulisi kehittää. Nykyistä selvemmin tulisi päättää, kenen vastuulla lastensuojelussa on vanhempien tukeminen ja perhetyö. On tärkeää, että koulukoteihin sijoitetut nuoret sekä heidän omaisensa tuntevat oikeutensa ja sosiaalitoimen ulkopuoliset valvontakanavat. (Pekkarinen 2017)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen LAPE-hankkeen rahoituksella teettämässä tutkimuksessa haastateltiin 20 huostassa olevaa 11–17-vuotiasta lasta. Heistä suurin osa kertoi hyvinvointinsa kohentuneen huostassa olon aikana, mutta pieni osa heistä kertoi kohdanneensa sijaishuoltopaikassa turvattomuutta, omien kokemustensa vähättelyä, epäoikeudenmukaista kohtelua ja osattomuutta. Lapsen oma mielipide asioiden tilasta ohitetaan usein. Lasten mahdollisuus vaikuttaa itseään koskeviin päätöksiin ei ole selkeä eivätkä lapset ole oikeuksistaan tietoisia. Sosiaalityöntekijä näyttäytyy tutkimuksessa lapsille ja nuorille varsin etäisenä ja tapaa lasta useimmiten asiakassuunnitelmaneuvoituissa puolen vuoden välein. Lapset ja nuoret ottavat vain harvoin itse yhteyttä omaan sosiaalityöntekijäänsä. (Laakso 2019)

LAPE-hankkeessa on pilotoitu niin sanottua systeemisen lastensuojelun mallia. Systeemisessä lastensuojelussa työntekijät työskentelevät tiiminä ja lastensuojelun asiakas nähdään osana perhettä ja ympäristöään, ei näistä erillisenä. Pilotoinnissa saatiin onnistumisia: esimerkiksi sosiaalityöntekijöiden määrä, jotka ovat tavanneet asiakkaana olevaa lasta usein, on lisääntynyt. Erityisen tärkeätä oli perhetyöntekijöiden mukaan ottaminen lastensuojelun työhön. Ongelmallista kokeilussa oli myöhään tullut mallinnus sekä liian suuri asiakasmäärä yhtä sosiaalityöntekijää kohti. Asiakasmäärä ei olisi saanut olla suuri, jotta malli olisi toiminut. Suurin osa haastatelluista pilottiin osallistuneista toivoi jatkoa systeemisen mallin käytölle. (Aaltio & Isokurtti 2019)

Hallitusohjelman kirjaukset

Lasten ja perheiden hyvinvointi ja voimavarat ovat vahvistuneet.

Kohdennetaan määrärahoja lapsiperheiden kotipalvelujen saatavuuden turvaamiseksi.

Uudistetaan lastensuojelua paremmin asiakkaiden tarpeisiin keskittyväksi ja vähennetään byrokratiaa.

26 Lasten hyvinvoinnin kanalliset indikaattorit, www.sotkanet.fi.

Hallituskauden toimet

Eduskunta on hyväksynyt lastensuojelulain muuttamisen niin, että rajoitusten käytön edellytyksiä tarkennetaan ja lapsen kuulemista lastensuojelua koskevassa valvonnassa parannetaan. Lapsen oikeutta hyvään kohteluun, huolenpitoon ja kasvatukseen vahvistettaisiin. (HE 237/2018 vp.)

Lapsiasiavaltuutetun arvio

Lapsiasiavaltuutettu esittää lastensuojelun kokonaisuudistusta. Tärkeänä osana uudistusta olisi työn painopisteen vahva muutos tavanomaiseen vauva- ja lapsiperhetyöhön. Lisäksi on huolehdittava lastensuojelun työntekijöiden, muun muassa sosiaaliryöntekijöiden, osaamisesta ja riittävistä määristä. Näin voitaisiin parantaa lastensuojelun päätösten laatua ja mahdollistaa lapsen oikeuksien toteutuminen. Ennaltaehkäisevien palvelujen, kuten kotipalvelujen, saatavuuden parantamiselle tulisi luoda kansalliset tavoitteet. Nykyisin mahdollisuus saada kotipalveluita riippuu asuinkunnasta ja sattumanvaraista. Laadukkaalla vauva- ja lapsiperhetyöllä voitaisiin ehkäistä ja välttää monia kalliita ja inhimillisesti raskaita sijoituksia.

Lapsiasiavaltuutetun näkemyksen mukaan yksi suurimmista lastensuojelun ongelmista on lapsen osallisuuden toteutuminen lastensuojelun toimenpiteissä ja käytännön työssä. Lapsivaltuutettu on kiinnittänyt huomiota muun muassa lapsen asioista vastaavan sosiaaliryöntekijän velvollisuuteen valvoa lapsen edun toteutumista (24 §) ja lapsen ja lapsen asioista vastaavan sosiaaliryöntekijän henkilökoh- taisten tapaamisten riittävään määrään (29 §), jotka eivät

ole toteutuneet lapsen oikeusturvan ja lapsen osallisuuden kannalta kestäväällä tavalla. Lapsiasiavaltuutettu on kiinnittänyt huomiota myös lapsen kuulemiseen asiakassuunnitelmaa laadittaessa ja rajoitustoimenpiteiden yhteydessä. Lapsiasiavaltuutettu on ilmaissut huolensa myös läheisver- koston kartoittamisen ontumisesta sekä hallinto-oikeuksien oikeusprosessien lapsen edun mukaisuudesta. (Lapsiasia- valtuutettu 2017)

Hallituksen esitys lastensuojelulain muuttamiseksi pa- rantaa lapsen kuulemista esimerkiksi valvontatilanteissa. Toisaalta lapsen oikeuksien sopimus on voimassa Suomessa lainsäädännön tavoin ja jo nyt velvoittaa aluehallintovirastoja kuulemaan lapsia osana lastensuojelun valvontaa.

Oikeudenloukkaukset koulukodeissa eivät ole johtaneet vielä tarpeellisen mittakaavan toimiin tilanteen parantami- seksi. Sijaishuollossa olevien lasten tulisi tietää omat oikeu- tensa ja miten puolustaa niitä. Tarvitaan vielä kattavampaa tietoa kaikista sijaishuollossa olevista lapsista.

Lastensuojelussa on perustavimmillaan kyse valtion voimakkaasta puuttumisesta lapsen perhe-elämään. Lapsi- asiavaltuutettu onkin esittänyt, että lastensuojelun sijais- huolto on säädettävä perusopetuksen tapaan taloudellisen voiton tavoittelun ulkopuolelle. Yksityisiä perhekoteja ja yri- tyksiä tarvitaan, mutta toiminnasta tulevat tuotot on palau- tettava lastensuojelun laadun parantamiseen yleishyödylli- senä toimintana.

Lapsiasiavaltuutetun esitykset

21. *Seuraavan hallituksen on valmisteltava valtion talousarvioon kohdennettu määräraha lapsiperheiden kotipalveluun ja ehkäisevään vauvaperhetyöhön.*
22. *Kaikki koulukodeissa ja muussa sijaishuollossa olevat lapset on kuultava systemaattisesti.*

ERITYISTARKASTELUA

YK:n lapsen oikeuksien komitea suositteli vuonna 2011, että Suomi tehostaa pyrkimyksiä torjua kaikkia syrjinnän muotoja, mukaan lukien vammaisiin lapsiin, maahanmuuttaja- ja pakolaislapsiin sekä etnisiin vähemmistöihin kuuluviin lapsiin kohdistuva syrjintä. Komitea suositteli, että Suomi selvittää ja huomioi vammaisten lasten mielisyydet, parantaa opettajien valmiuksia opettaa vammaisia lapsia ja lapsia, joilla on erityistarpeita, sisällyttää vähemmistöjen oikeudet opettajien koulutukseen ja koulujen opetussuunnitelmiin, takaa vammaisten lasten yhdenvertaisen oikeuden osallistua yleisopetukseen, varmistaa vammaisille lapsille riittävän määrän henkilökohtaisia avustajia sekä tulkkaus- ja kuljetuspalveluja, varmistaa laitoksiin sijoitettujen lasten pääsyn yleisopetukseen, takaa vammaisille lapsille yhdenvertaisen oikeuden saada laadukkaita terveyspalveluita, vahvistaa vammaisia lapsia koskevaa tilastointia ja tilastollista analysointia.

Komitea suositteli, että Suomi kohtelee turvapaikanhakijaa, jonka alaikäisyydestä on epävarmuutta, ensisijaisesti lapsena, ja varmistaa, että turvapaikanhakijalapsia ei oteta säilöön kuin viimesijaisena toimenpiteenä, mahdollisimman lyhyeksi aikaa, kun muut vaihtoehtoiset toimet eivät ole mahdollisia. Komitea oli huolestunut siitä, että alle 12-vuotiaita turvapaikanhakijoita ei juuri koskaan kuulla.

Komitea suositteli myös, että Suomi seuraa ja arvioi romani- ja saamelaislasten oikeuksien huomioinnon toteutusta kansallisissa suunnitelmissa ja ohjelmissa, varmistaa kaikkien romani- ja saamelaislasten oikeuden kielen ja kulttuuritekijät huomioiviin koulutus- ja terveydenhuol-

topalveluihin ja ratifioi ILO:n yleissopimuksen no 169 itsenäisten maiden alkuperäis- ja heimokansoista.

Nykytila

Vuonna 2015 Suomeen tuli noin 7600 alaikäistä turvapaikanhakijaa. Lapsista noin 4600 (2000 tyttöä, 2600 poikaa) tuli perheensä kanssa ja 3000 (200 tyttöä ja 2800 poikaa) tulivat ilman perhettään. Eurooppaan ja Suomeen tulleiden turvapaikanhakijoiden olivat moninkertaisia verrattuna edellisiin ja seuraaviin vuosiin.

Lapsiasiavaltuutettu järjesti pyöreän pöydän keskustelun sisäkorvaistutteen saaneiden lasten oikeudesta viittomakielen. Keskustelussa tuli ilmi, että asenne viittomakielen tärkeyttä kohtaan on parantunut viime vuosina. Toisaalta viittomakielen osalta on vielä parannettavaa siinä, että kielellisiä oikeuksia osataan vaatia ja että niitä saadaan, esimerkiksi viittomakielen opetusta.

Lapsiasiavaltuutettu on kiinnittänyt huomiota sukupuolen moninaisuuteen esimerkiksi järjestämällä pyöreän pöydän keskustelun intersukupuolisten lasten hoitokäytännöistä (2016) ja sukupuolen itsemääräämisoikeudesta (2017). Intersukupuolisten lasten osalta ongelmallisia ovat hoitokäytännöt, joissa toimenpiteitä tehdään ei-lääketieteellisin perustein. Oikeusministeriön ja ulkoministeriön teettämän selvityksen mukaan moni selvitykseen vastannut henkilö tai hänen vanhempansa koki, että he eivät voineet vaikuttaa tehtyihin toimenpiteisiin. Tietoa intersukupuolisuudesta ei annettu tarpeeksi (Oikeusministeriö 2019). Nykyinen sukupuolen korjaamista koskeva lainsäädäntö vaatii esimerkiksi täysi-ikäisyyttä ja lisääntymiskyvyttömyyttä.

Hallituksen toimet

Hallitus laati joulukuussa 2015 turvapaikkapoliittisen ohjelman. Ohjelman mukaan ”lyhyen aikavälin tavoitteena on katkaista turvapaikanhakijoiden hallitsematon virta maahamme

ja saada turvapaikkakustannukset hallintaan sekä kotouttaa tehokkaasti turvapaikan saaneet”. Ohjelman mukaan ”Kielteisen turvapaikkapäätöksen saaneet aiheettomat turvapaikanhakijat on palautettava tehokkaasti.” Hallitus myös teki Maahanmuuttoviraston toimintaa ohjaavia päätöksiä esimerkiksi päätösten kiireellisyyden suhteen. (Valtioneuvosto 2015) Eduskunta on hyväksynyt useita muutoksia ulkomaalaislain kiristämiseksi sekä kansainvälistä suojelua hakevien että perheen yhdistämistä hakevien osalta. Hakijoiden oikeutta oikeusapuun on rajattu.

Hallitus antoi esityksensä vammaispalvelulaista. Lakiin olisi yhdistetty säädökset, jotka ovat nyt kahdessa eri laissa: laissa vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista sekä laissa kehitysvammaisten erityishuollosta. (HE 159/2018) Lakia ei kuitenkaan keritty käsitellä eduskunnassa johtuen perustuslakivaliokunnan ruuhkautumisesta.

Hallitus on tehnyt joitain edistysaskelia saamen kielen elvyttämisohjelman toteuttamiseksi. Opetus- ja kulttuuriministeriö on antanut valtionavustuksen saamelaiskäräjille saamenkielisen etäopetuksen kehittämiseksi. Avustuksen tarkoituksena on kehittää pysyviä käytäntöjä etäopetukseen. (Saamelaiskäräjien tiedote 18.5.2018)

Lapsiasiavaltuutetulle tulleissa lausunnoissa monet järjestöt nostivat esiin, että vammaispalvelujen osalta lainsäädäntö on tällä hetkellä tyydyttävällä tasolla, mutta että paikallisesti lain toteuttamisessa on isoja ongelmia ja eroavaisuuksia. Erityisesti pienissä kunnissa ei ole asiantunte-
musta tehdä päätöksiä vammaisia koskeissa asioissa.

Lapsiasiavaltuutetun arvio

Ulkomaalaislainsäädäntöä ja sen tulkintaa on tiukennettu. Kansainvälistä suojelua hakevien henkilöiden oikeusapua on rajattu. Maahanmuuttovirasto palkkasi suuren määrän uusia käsittelijöitä. Muutosten yhteisvaikutusta ja vaikutuksia lapsiin ei ole arvioitu. Hakijoiden oikeusturva on ollut vaarassa. Mahdollisuus virheellisiin päätöksiin, joista muutoksenhaun mahdollisuuksia on vähennetty, on olemassa.

Hallituksen esityksiä itsemääräämisoikeuslainsäädännön sekä vammaislainsäädännön uudistamiseksi eivät onnistuneet. Itsemääräämisoikeuslainsäädännön valmistelu keskeytettiin ministeriössä, vammaislainsäädännön uudistus eduskunnassa. Lapsiasiavaltuutettu pitää tärkeänä, että nämä muutokset toteutetaan seuraavalla hallituskaudella. Samalla tulisi puuttua vammaislainsäädännön erilaisiin soveltamiskäytäntöihin esimerkiksi ohjausta ja valvontaa parantamalla.

Lapsiasiavaltuutetun esitykset

23. *Ulkomaalaislainsäädäntöön sekä lainsäädännön tulkintaan tehdyistä muutoksista ja niiden vaikutuksista tehdään arvio, jossa korostetaan päätösten vaikutuksia lapsiin.*
24. *Intersukupuolisten lasten hoitokäytäntöjä tulee uudistaa niin, että ei-lääketieteelliset hoitotoimenpiteet tehdään vasta silloin, kun lapsi pystyy itse osallistumaan hoitoja koskevaan päätöksentekoon.*
25. *Translaki on uudistettava itsemääräämisoikeutta vahvistaen.*
26. *Lapsen oikeutta viittomakieleen on vahvistettava varhaiskasvatustilaisissa ja opetuksessa. Viittomakielilain toimeenpanoa on vahvistettava.*
27. *Luodaan saamen kielen opetukselle kansalliset edellytykset, tätä edistävä lainsäädäntö sekä rahoitusmalli. Saamen kielen opetus on turvattava vahvemmin kotiseutualueen ulkopuolella.*
28. *Selvitetään saamelaislasten hyvinvoinnin ja oikeuksien toteutumisen tilaa säännönmukaisesti keräämällä empiirisesti tietoa saamelaislasten hyvinvoinnista sekä kokoamalla tutkimuskatsaus saamelaislapsia koskevasta tiedonkeruusta. Tämä luo edellytyksiä saamelaislasten oikeusturvan parantamiselle.*
29. *Saamen kansallispäivästä 6.2. on rakennettava valtakunnallinen teemapäivä päiväkoteihin ja kouluihin.*
30. *Vammaislainsäädäntö tulee uudistaa ja lainsäädännön toimivuutta käytännössä tulee parantaa.*

LÄHTEET

- Aaltio E. ja Isokuortti, N. Systeemisen lastensuojelun toimintamallin pilotointi, THL raportti 3/2019.
- Kannanotto 13.2.2018 "Suomeen tarvitaan kansallinen lapsistrategia": pääsihteeri Riitta Särkelä, Ensi- ja turvakotien liitto ry, Toiminnanjohtaja Hanna Heinonen, Lastensuojelun Keskusliitto ry, Pääsihteeri Milla Kallioma, Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry, Pääsihteeri Hanna Markkula-Kivisilta, Pelastakaa lapset ry, Toiminnanjohtaja Ulla Siimes, Suomen Vanhempainliitto ry, Toimitusjohtaja Eija Koivuranta, Väestöliitto ry.
- Engeström, Y. 1987. Perustietoa opetuksesta. Helsinki: Valtiovarainministeriö. Opiskelijakirjaston verkkojulkaisu 2007. Helsinki: Helsingin yliopisto. Saatavilla osoitteessa <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10224/3665/engestr%C3%B6m1-175.pdf?sequence=2>. Katsottu 8.3.2019.
- HE 237/2018 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lastensuojelulain muuttamisesta.
- HE 212/2018 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- HE 211/2018 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi avioliittolain 4 ja 109 §:n sekä lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 3 §:n muuttamisesta.
- HE 159/2018 vp Hallituksen esitys eduskunnalle vammaispalvelulaiksi sekä laeiksi sosiaalihuoltolain ja varhaiskasvatuksen asiakasmaksuista annetun lain 13 §:n muuttamisesta.
- HE 88/2018 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- HE 40/2018 vp Hallituksen esitys eduskunnalle varhaiskasvatuslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- HE 115/2017 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi varhaiskasvatuksen asiakasmaksuista annetun lain 5 ja 8 §:n muuttamisesta.
- HE 110/2017 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi tupakkaverosta annetun lain muuttamisesta.
- HE 100/2017 vp Hallituksen esitys eduskunnalle alkoholilain ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- HE 39/2017 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi ammatillisesta koulutuksesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- HE 205/2016 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi varhaiskasvatuksen asiakasmaksuista sekä varhaiskasvatuslain 13 §:n ja sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain muuttamisesta.
- HE 60/2016 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi varhaiskasvatuksen asiakasmaksuista sekä varhaiskasvatuslain 13 §:n ja sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain muuttamisesta.
- HE 145/2015 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi vuosilomalain, merimiesten vuosilomalain ja sairausvakuutuslain muuttamisesta.
- HE 80/2015 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi varhaiskasvatuslain sekä lasten kotihoidon ja yksityisen hoidon tuesta annetun lain muuttamisesta.
- HE 36/2015 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi tupakkaverosta annetun lain liitteen muuttamisesta.
- Hallituksen turvapaikkapolitiittinen toimintaohjelma 8.12.2015.
- Halme N, Kuusio H, Kanste O, Rajala R, Klemetti R, Seppänen J. Ulkomaisista syntyneistä olevien nuorten hyvinvointi Kouluterveyskyselyssä vuonna 2017. Tutkimuksesta tiiviisti 26, syyskuu 2017. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.
- Hipp, T., Pollari, K., Luoma, S. Nuorten äänen pitää kuulua! Nuorten osallisuus päätöksenteossa. Lastensuojelun Keskusliiton verkkojulkaisu 6/2018 <https://www.lskl.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/Nuorten-aa-nen-pitaa-kuulua-final.pdf> Katsottu 12.4.2019.
- Hyvärinen, Sauli. Piiskasta jäähyenkkiin – Suomalaisten kasvatustasanteet ja kuritusväkivallan käyttö 2017. Lastensuojelun Keskusliiton verkkojulkaisu, 2/2017.
- Ikonen, R., Hietamäki, J., Laakso, R., Heino, T., Seppänen, J., Halme, N. Sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvointi – kouluterveyskyselyn tuloksia. Tutkimuksesta tiiviisti 21/2017, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- KELA:n tilastollinen vuosikirja 2017. Kansaneläkelaitos, Suomen virallinen tilasto.
- Kanste O, Sainio P, Halme N, Nurmi-Koikkalainen P. Toimintarajoitteisten nuorten hyvinvointi ja avun saaminen – Toteutuuko yhdenvertaisuus? Kouluterveyskyselyn tuloksia. Tutkimuksesta tiiviisti 24, elokuu 2017. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.
- Karlsson, M. 2012. Päiväkotit pienentää syrjäytymisriskiä. Tesso [5], 30–31.
- Ylikännö, Minna (2009): Isien ajankäytöstä – uuden isyyden hidas esiinmarssi. Yhteiskuntapolitiikka 74(2).
- Karvonen, S. & Salmi, M. (toim.). Lapsiköyhyys Suomessa 2010-luvulla. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Työpäpaperi 30/2016. Helsinki 2016.
- Kauppinen, T. 2014. Tutkimustiedon hyödyntäminen päätöksenteossa. Esimerkkinä Espoon maahanmuuttajien hyvinvointi- ja terveystudkimus. Yhteiskuntapolitiikka 79(5), 575–581. Saatavilla osoitteessa <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/125472/kauppinen.pdf?sequence=1>. Katsottu 8.3.2019.
- Kauppinen, A. ja Alasuutari, M. Esiopetusvuoden palvelukokonaisuudet lasten hyvinvoinnin ja yhdenvertaisuuden näkökulmista. Varhaiskasvatuksen Tiedelehti – Journal of Early Childhood Education Research Volume 7, Issue 1 2018, 147–169. <https://jecer.org/fi/wp-content/uploads/2018/09/Kauppinen-Alasuutari-issue7-1.pdf>
- Keinänen, A. 2018. Lainsäädännön arviointineuvosto lainvalmistelun laadun varmistajana. Blogikirjoitus Valtioneuvoston kanslian Tieto käyttöön! -sivulla. Saatavilla osoitteessa <https://tietokayttoon.fi/ajankohtaista/blogi/-/blogs/lainsaadannon-arviointineuvosto-lainvalmistelun-laadun-varmistajana>. Katsottu 8.3.2019.
- Kiili, J. & Larkins, C. 2016. Invited to labour or participate: intra- and inter-generational distinctions and the role of capital in children's invited participation. Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education 39 (3), 408–421.
- Kuntaliitto 2018. Lastensuojelun 2017 kuntakyselyn tuloksia. Tiedotustilaisuuden 1.2.2018 raportti.
- Kurttila, T. 2018. Esipuhe. Lapsipolitiikan uudistamiseen. Teoksessa Lapsiasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle 2018. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2018:1. Jyväskylä: Lapsiasiavaltuutetun toimisto. 3–4. Saatavilla osoitteessa http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2018/02/LA_eduskuntakertomus_2018_nettiluonnos.pdf. Katsottu 7.3.2019.
- Laakso, R. 2019. Ne näki musta – Huostassa olevien lasten hyvinvointi ja sijaishuoltoon liittyvät kokemukset, THL raportti 1/2019.
- Lainsäädännön arviointineuvoston vuosikatsaus 2016. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia. Saatavilla osoitteessa <https://vnk.fi/documents/10616/1851227/Lains%C3%A4%C3%A4d%C3%A4nn%C3%B6n+arviointineuvoston+vuosikatsaus+2016/f79853f2-3de3-442b-949f-7f8fd88aa39c?version=1.0>. Katsottu 8.3.2019.
- Lainsäädännön arviointineuvoston vuosikatsaus 2017. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 4/2018. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia. Saatavilla osoitteessa <https://vnk.fi/documents/10616/7861578/Lains%C3%A4%C3%A4d%C3%A4nn%C3%B6n+arviointineuvoston+vuosikatsaus+2017/f4037e67-bfbb-47b6-98d6-b0974741e04e/Lains%C3%A4%C3%A4d%C3%A4nn%C3%B6n+arviointineuvoston+vuosikatsaus+2017.pdf?version=1.1>. Katsottu 8.3.2019.
- Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti numero 14, suomentanut lapsiasiavaltuutetun toimisto.
- Lastensuojelun Keskusliitto ja Talentia 2018: Kohtaamisia - lastensuojelun arki työntekijöiden näkökulmasta. Lastensuojelun Keskusliiton ja Talentian kyselyselvitys lastensuojelun tilanteesta käytännön työntekijöiden näkökulmasta vuonna 2018.
- Lapsiasiavaltuutettu 2018. Kertomus eduskunnalle, lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2018:1
- Lapsiasiavaltuutetun kirjelmä 29.5.2018. Perusopetuksen maksuttomuuden toteutuminen
- Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2018. Köyhyydellä ei leikitä. Lapsiasiavaltuutetun julkaisuja 2018:3, saatavilla osoitteesta http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2014/12/LA_vuosikirja2018_0118.pdf
- Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2017. Onko lapsella oikeusturvaa? Lapsiasiavaltuutetun julkaisuja 2017:1, saatavilla osoitteesta http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2017/04/LA_vuosikirja_2017_1.pdf
- Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2016. Eriarvoistuva koulu? Lapsiasiavaltuutetun julkaisuja 2016:1, saatavilla osoitteesta http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2016/04/LA_vuosikirja_2015-2.pdf
- Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2015. Harvojen yhteiskunta vai kaikkien kansakunta, hallituskausi 2011–2015 lapsen oikeuksien näkökulmasta. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2015:1, saatavissa osoitteesta <http://vuosikirja.lapsiasia.fi/wp-content/themes/lav-vuosikirja/files/lapsiasiavaltuutettu-vuosikirja-2015.pdf>
- Lapsiasiavaltuutetun aloite 19.4.2016: "Tutkimusaloite koulukoteihin sijoitettujen lasten kuulemiseksi"
- Lapsiasiavaltuutetun tiedote 15.2.2018: "Lastensuojelusta rajattava pois taloudellisen voiton tavoittelu"
- Larva, M. 2018. Lakien lapsivaikutusten arviointi lasten perus- ja ihmisoikeuksien edistäjänä, oikeustieteen pro gradu -työ, Helsingin yliopisto.

- Liikainen, V. & Penttinen, P. 2018. Tilastollisen aineiston koonti nuorisotutkimuksessa. Teoksessa T. Kiilakoski & P. Honkatukia (toim.) Miten tutkia nuoria ja nuorisotyötä. Tampere: Vastapaino. 99-122.
- Luopa P, Kanste O, Klemetti R. 2017. Toisella asteella opiskelevien sateenkaarinuorten hyvinvointi 2017. Koulu-terveyskyselyn tuloksia. Tutkimuksesta tiiviisti 25, syyskuu 2017. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.
- Meriluoto, T. 2018. Making Experts-by-experiences. Governmental Ethnography of Participatory Initiatives in Finnish Social Welfare Organisations. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto. Saatavilla osoitteessa https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/60096/978-951-39-7603-3_vaitos24112018.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Katsottu 8.3.2019.
- Muhonen, R. & Puuska, H.-M. (toim.) 2014. Tutkimuksen kansallinen tehtävä. Tampere: Vastapaino.
- Oikeusministeriö 2019. Ei tietoa eikä vaihtoehtoa – selvitys intersukupuolisten ihmisten oikeuksista ja kokemuksista. Oikeusministeriön julkaisuja, selvityksiä ja ohjeita 2019:3. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161410/OMSO_3_2019_Ei_tietoa_eika_vaihtoehtoja_.pdf?sequence=1&isAllowed=y Katsottu 18.4.2019
- Opetusalan ammattijärjestö OAJ ry. OAJ:n oppivelvollisuusmalli. <https://www.oaj.fi/politiikassa/oajin-oppivelvollisuusmalli/>. Katsottu 25.3.2019
- Opetusministeriö 2010: Lapsi- ja nuorisopolitiikan koordinaation vahvistaminen, opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2010:15.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö 2017. Valtakunnallinen nuorisotyön ja -politiikan ohjelma 2017-2019, valtioneuvoston periaatepäätös 12.10.2017.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö 2018. lausunto lapsiasiavaltuutetun vuosikirjaan. <https://tietokayttoon.fi/julkaisu?pubid=23203>
- Opetus- ja kulttuuriministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö 2019. Valtioneuvoston julkaisuja 2019:4
- Lapsen aika - Kohti kansallista lapsistrategiaa 2040
- Owalgroup Oy. LAPE-kärkihankkeen arviointi. Loppuraportti 8.3.2019 https://stm.fi/documents/1271139/13111556/Loppuraportti+LAPE_arviointi+8.3.2019_final.pdf/3efbd6b7-c22f-ef66-b412-4b3b521d9512?Loppuraportti+LAPE_arviointi+8.3.2019_final.pdf.pdf. Katsottu 12.4.2019
- Pekkarinen, E. 2019. Mistä syntyy tutkimuksen uskottavuus? Eettinen näkökulma lapsuudentutkimuksen metodologiaan. Esitys lapsiasiavaltuutetun pyöreän pöydän keskustelussa lapsuudentutkimuksen metodologiasta Helsingissä 4.2.2019.
- Pekkarinen, E. 2017. Koulu koti muutoksessa – selvitys koulukotien asemasta ja tehtävästä, Nuorisotutkimusseura 2017.
- Peltola, M. & Moisio, J. 2017. Ääniä ja äänettömyyttä palvelukentillä. Katsaus lasten ja nuorten palvelukokemuksia koskevaan tietoon. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Poliisihallituksen tiedote 1.2.2019: Poliisin vuosi 2018.
- Puroila, A. ja Kinnunen, S. 2017: Selvitys varhaiskasvatuksen lainsäädännön muutosten vaikutuksista. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 78/2017. <https://tietokayttoon.fi/julkaisu?pubid=23203>, katsottu 10.4.2019
- Raivio, K. 2019. Näytön paikka. Tutkimustiedon käyttö ja väärinkäyttö. Helsinki: Gaudeamus.
- Rantala, K., Alasuutari, N., Järvikangas, I. ja Saarenpää, K. 2019. Ihmisvaikutusten arviointi hallituksen esityksissä: luokittelusta laatuun ja sen puutteisiin. Helsinki: Helsingin yliopisto, kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. Saatavilla osoitteessa https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/300613/Tutkimuksia_5_Kati_Rantala_ym_2019.pdf?sequence=2&isAllowed=y. Katsottu 10.4.2019.
- Ratkaisujen Suomi. Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma. 29.5.2015. Hallituksen julkaisusarja 10/2015.
- Ristikari, K., Merikukka, M., Hakovirta, M. 2018. "The significance of timing and duration of social assistance receipt during childhood on early adult outcomes". Longitudinal and Life Course Studies 3/9, 2018. <http://www.llcsjournal.org/index.php/llcs/article/view/471>
- Räisänen, A. ja Goman, J. 2018. Ammatillisen koulutuksen osaamisperusteisuus, asiakaslähtöisyys ja toiminnan tehokkuus – poliittikkatoimien vaikutusten arviointi (ex ante) Kansallinen koulutuksen arviointineuvosto 2018.
- Saamelaiskäräjät. "Saamelaiskäräjien pitkään ajama hanke toteutumassa – OKM myönsi rahoituksen saamen etäopetuksen kehittämiseen" - tiedote 18.5.2018.
- Salmi, Minna 2019. Tiedonanto sähköpostitse lapsiasiavaltuutetun toimistolle 8.4.2019.
- Sosiaali- ja terveysministeriön arviomuistio mielenterveyslain ja päihdehuoltolain palvelut 18.1.2016.
- Aula M, Juurikkala V, Kalmari H, Kaukonen P, Lavikainen M, Pelkonen M.
- Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma, Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2016:29 http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74904/Rap_ja_muist_29_2016.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Katsottu 9.4.2019.
- Sakslin, M 2018. "Sosiaalityöntekijöiden kohtuuton työtaakka vaarantaa sijaishuollon valvonnan ja kodin ulkopuolelle sijoitetun lapsen oikeuksien toteutumisen". Apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin, ratkaisut ja tiedotteet 2.10.2018.
- Stenvall, E. 2018. Yhteiskunnallinen osallisuus ja toimijuus. Lasten osallistuminen, kansalaisuus ja poliittisuus arjen käytäntöinä. Väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto. Saatavilla osoitteessa <http://tampub.uta.fi/handle/10024/104221>. Katsottu 8.3.2019.
- Tasa-arvovaltuutettu 2018. Kertomus eduskunnalle 22/2018.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 36/2011 (Perälä-Salonen-Halme-Nykänen): Miten lasten ja perheiden palvelut vastaavat tarpeita? Vanhempien näkökulma.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 52/2012 (Paananen-Ristikari-Merikukka-Rämö-Gissler): Lasten ja nuorten hyvinvointi. Kansallinen syntymäkohortti 1987 -tutkimusaineiston valossa.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Tilastoraportti 32/2013: Perinataalitalasto – synnyttäjät, synnytykset ja vastasyntyneet.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Tilasto- ja indikaattoripankki SOTKANet.fi.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019. Tutkimuksesta tiiviisti 8, helmikuu 2019.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019. Lapsivaikutusten arviointi. Saatavilla osoitteessa https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/johtamisen_tueksi/miten_arvioida/lapsivaikutusten_arviointi. Katsottu 8.3.2019.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019. Ennakkotieto alkoholin kulutuksesta vuonna 2018, 27.2.2019.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2018. Lastensuojelu, tilastoraportti 17/2018.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos: Kouluterveyskysely 2017. Tulospalvelu. <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tutkimustuloksia/kaikki-kouluterveyskyselyn-tulokset>. Katsottu 17.4.2019.
- Tilastokeskus: Tulonjakotilasto 2017.
- Tiedebarometri 2016. Tutkimus suomalaisten suhtautumisesta tieteeseen ja tieteelliseen tekniseen kehitykseen. Tieteen tiedotus ry. Saatavilla osoitteessa http://www.tieteentiedotus.fi/files/Tiedebarometri_2016.pdf. Katsottu 8.3.2019.
- Turja, T. 2011. Tutkimustiedon hyvä käyttö osana poliittista päätöksentekoa. Esitys Etiikan päivillä Helsingissä 16.11.2011. Saatavilla osoitteessa <http://www.etiikanpaivat.fi/sites/etiikanpaiva.fi/files/Tutkimustiedon%20hyva%20kaytto%20osana%20poliittista%20paatoksentekoa.pdf>. Katsottu 8.3.2019.
- Tuukkanen, T. (toim.) 2018. Lapsibarometri 2018. Lasten kokemustiedon keräämisen metodologisia kysymyksiä. Jyväskylä: Lapsiasiavaltuutetun toimisto. Saatavilla osoitteessa <http://www.lapsiasia.fi/aineistot/lapsibarometri/>. Katsottu 14.3.2019.
- Valtioneuvoston asetus 1282/2015. Valtioneuvoston asetus lasten päivähoitosta annetun asetuksen 6 ja 8 §:n muuttamisesta.
- Valtiovarainministeriö. Ilmiöpohjaiseen budjetointiin liittyviä näkökohtia selvittävän työryhmän raportti – valtiovarainministeriön julkaisuja 2019:9.
- Vettenranta, J., Välijärvi, J., Ahonen, A., Hautamäki, J., Hiltunen, J., Leino, K., Lähteinen, S., Nissinen, K., Nissinen, V., Puhakka, E., Rautopuro, J., Vainikainen, M. PISA ensituloksia – opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2016:41.
- Virtanen, P. 2019. Lapsipolitiikka muuttuvassa Suomessa. Blogikirjoitus ITLA:n sivuilla. Saatavilla osoitteessa <https://itla.fi/lapsipolitiikka-muuttuvassa-suomessa/>. Katsottu 8.3.2019.
- Virtanen, P., Stenvall, J. & Rannisto, P.-H. 2015. Julkiseen politiikkaan liittyvä oppiminen ja tietoon perustuva päätöksenteko. Teoksessa P. Virtanen, J. Stenvall & P.-H. Rannisto (toim.) Tiedolla johtaminen hallinnossa. Teoriaa ja käytäntöjä. Tampere: Tampere University Press. 9-26. Saatavilla osoitteessa http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/100694/Virtanen_ym_Tiedolla_johtaminen.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Katsottu 8.3.2019.
- Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2018. Kertomus eduskunnalle K 6/2018.

Edistää ja kehittää

TEHTÄVÄSSÄÄN LAPSIASIAVALTUUTETUN TULEE

(laki lapsiasiavaltuutetusta 2 §)

aloittein, neuvoin ja ohjein kehittää yhteiskunnallista päätöksentekoa lasta koskeissa asioissa ja edistää lapsen edun toteutumista yhteiskunnassa

edistää eri tavoin Yhdistyneiden Kansakuntien yleiskokouksen hyväksymän lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen (SopS 59–60/1991) toteutumista

ALOITTEET JA KIRJELMÄT

Lapsiasiavaltuutettu tekee viranomaisille aloitteita ja kirjelmia, joilla kiinnitetään huomiota lapsen oikeuksien sopimuksen toimeenpanoon viranomaisen toiminnassa.

- 30.7.2018 Lapsiasiavaltuutetun kirjelmä: energijuomien myyntirajoitus
- 13.6.2018 Lapsiasiavaltuutetun kirjelmä: lapsen tiedot OmaKanta-palvelussa
- 29.5.2018 Lapsiasiavaltuutetun kirjelmä: perusopetuksen maksuttomuuden toteutuminen
- 20.4.2018 Lapsiasiavaltuutetun kirjelmä: poikien ei-lääketieteellistä ympärileikkausta koskevasta ohjeesta tiedottaminen
- 14.2.2018 Lapsiasiavaltuutetun kirjelmä: uskonnollisten yhdyskuntien valvonta
- 9.2.2018 Lapsiasiavaltuutetun kirjelmä: lastensuojelun laatu ja kustannuskehitys
- 6.2.2018 Lapsiasiavaltuutetun kirjelmä: Oulun kaupungille lastensuojelun kehittämisestä

KANNANOTOT

Lapsiasiavaltuutettu antaa kannanottoja ajankohtaisista aiheista kiinnittääkseen yhteiskunnan huomiota aiheisiin, joita lapsen oikeuksien ja hyvinvoinnin edistämiseksi tulisi tunnustaa paremmin.

- 20.12.2018 Köyhien lasten määrä kohoamassa ennätyslukemiin
- 5.12.2018 Lasten kanssa käsiteltävä vaikeita asioita, lasten arvioitava uusi opetussuunnitelma
- 30.11.2018 Rokotuskattavuuden vahvistaminen vaatii toimenpiteitä
- 28.11.2018 Turvakotipaikkoja lisättävä nopeasti, poliisin aamuyön hälytystehtäviin lisää voimia
- 16.11.2018 Suomeen tarvitaan vanhusasiavaltuutettu
- 7.11.2018 Täi- ja kihomato-ongelman hoitoa vahvistettava
- 5.10.2018 Varhaiskasvatusoikeuden rajaaminen peruttava kaikissa kunnissa
- 20.9.2018 Koulukoteihin sijoitetut lapset kuultava välittömästi, kaikkien sijaishuollossa olevien lasten osalta hallitukselta takaraja
- 7.9.2018 Sosiaali- ja terveysministeriön toimittava – kaikki koulukodeissa olevat lapset kuultava välittömästi”
- 30.8.2018 Jokaiseen kuntaan asunto-ohjelma

- 27.8.2018 Energiajuomille korkea haittavero
- 13.8.2018 Kaverivastuu puheeksi ja käyttöön
- 31.7.2018 Nyt tarvitaan vastuullisia kauppiaita, ja vieläkin vastuullisempi lainsäätäjä
- 28.6.2018 Ministeriön laajennettava OmaKanta-palvelussa lapsen tietojen näkymistä huoltajalle
- 28.5.2018 Perusopetuksen maksuttomuudesta tingitään
- 12.5.2018 Vuorohoito laajennettava koululaisiin, vuorohoito kuntoon koko maassa
- 3.5.2018 Lapsiasiavaltuutettu: Vetoan eduskuntaan neuvolatoiminnan kunnioittamiseksi
- 3.4.2018 Köyhien lasten osuus on kasvussa – hallituksen toimittava
- 21.2.2018 Hyvinvointivaltion alisuoriutumisen tilasta kansalliseen lapsipolitiikkaan
- 15.2.2018 Lastensuojelusta rajattava pois taloudellisen voiton tavoittelu
- 5.1.2018 Varhaiskasvatusoikeus palautettava koko maahan tai alle kouluikäisten lasten vanhemmat aktiivimallista pois

MUUT TIEDOTTEET

- 17.12.2018 Ei väärinkäytöksiä – kaikki lapsiasiavaltuutetun matkat todettiin työksi
- 12.12.2018 Tapaamiset ja vierailut ovat olennainen osa lapsiasiavaltuutetun työtä
- 22.11.2018 Lapsi mukaan töihin -päivän suosio jatkuu
- 21.11.2018 Lapsille ruutuaika ei ole vapaa-ajan tärkein asia - lapsuudentutkimuksen metodologiset kysymykset esillä Lapsibarometrissa
- 20.11.2018 Lapsen parhaaksi -kunniakirjat kolmelle lapselle, tunnustuspalkinto Ramboll Finland Oy:lle
- 5.10.2018 Lapsiasiavaltuutetulle korkea tunnustus Puolasta
- 5.10.2018 Marraskuussa otetaan jälleen lapsi mukaan töihin
- 11.9.2018 Suomen ja Venäjän lapsiasiavaltuutetut tapaavat Pietarissa
- 24.1.2018 Lapsiasiavaltuutetulle enemmän yhteydenottoja kuin koskaan aiemmin – ihmisillä paljon huolta lasten arjesta ja oikeuksista

LAUSUNNOT

Lapsiasiavaltuutettu antaa lausuntoja lapsen oikeuksiin ja hyvinvointiin liittyen erityisesti ministeriöiden ja niiden alaisen virastojen sekä eduskunnan pyynnöstä. Lapsiasiavaltuutettu voi antaa lausunnon myös oma-aloitteisesti, kun katsoo sille olevan erityistä tarvetta. Oma-aloitteisia lausuntoja ovat myös arviolausunnot, jotka lapsiasiavaltuutettu antaa tärkeäksi katsomastaan ajankohtaisesta teemasta. Lapsiasiavaltuutettu antoi vuonna 2018 yhteensä 37 lausuntoa.

28.11.2018	Lausunto eduskunnan lakivaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi esitutkintalain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi	31.8.2018	Lausunto ulkoministeriölle Suomen 5. määräaikaisraportin laadintaa varten kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen täytäntöönpanosta
20.11.2018	Lausunto eduskunnan lakivaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle laeiksi avioliittolain 4 ja 109 §:n sekä lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 3 §:n muuttamisesta	29.8.2018	Lausunto ulkoministeriölle luonnoksesta Suomen 8. määräaikaisraportiksi kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskevan kansainvälisen yleissopimuksen (CEDAW) täytäntöönpanosta
15.11.2018	Lausunto eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta	8.8.2018	Lausunto oikeusministeriölle lapsidirektiivin täytäntöönpanoa koskevasta työryhmämietinnöstä
7.11.2018	Lausunto eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2019	7.8.2018	Lausunto sosiaali- ja terveysministeriölle hallituksen esitysluonnoksesta genomilaiksi
23.10.2018	Lausunto sosiaali- ja terveysministeriölle tupakka- ja nikotiinipolitiikan kehittämistyöryhmän mietinnöstä sekä siinä esitetyistä toimenpide-ehdotuksista	2.7.2018	Lausunto eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle hallituksen esityksestä asiakkaan valinnanvapaudesta sosiaali- ja terveydenhuollossa
3.10.2018	Lausunto eduskunnan lakivaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi	31.5.2018	Lausunto eduskunnan lakivaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi rikoslain muuttamisesta
1.10.2018	Lausunto sosiaali- ja terveysministeriölle selvityshenkilöiden raportista erityishuoltopiirien asemasta soteuudistuksessa	21.5.2018	Lausunto sosiaali- ja terveysministeriölle luonnoksesta hallituksen esitykseksi kliinisistä lääketutkimuksista ja eräistä siihen liittyviksi laeiksi
21.9.2018	Lausunto oikeusministeriölle luonnoksesta hallituksen esitykseksi laiksi rikoslain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi	14.5.2018	Lausunto eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi asiakkaan valinnanvapaudesta sosiaali- ja terveydenhuollossa ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi
7.9.2018	Lausunto oikeusministeriölle alaikäisavioliittojen sääntelytarvetta koskevasta arviomuistiosta	9.5.2018	Lausunto Euroopan lapsiasiavaltuutettujen verkostolle maahanmuuttajalasten tilanteesta
7.9.2018	Lausunto sosiaali- ja terveysministeriölle luonnoksesta hallituksen esitykseksi uudeksi asiakas- ja potilaslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi	7.5.2018	Lausunto sosiaali- ja terveysministeriölle hallituksen esitysluonnoksesta biopankkilaiksi
		30.4.2018	Lausunto YK:n pysyvälle edustajalle lapsiin kohdistuvan väkivallan ja koulukiusaamisen vastaisesta työstä
		23.4.2018	Lausunto eduskunnan sivistysvaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle varhaiskasvatuslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi
		13.4.2018	Lausunto eduskunnan sivistysvaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle maakuntauudistuksen täytäntöönpanoa sekä valtion lupa-, ohjaus-, ja valvontatehtävien uudelleenorganisointia koskevaksi lainsäädännöksi

- 11.4.2018 Lausunto eduskunnan liikenne- ja viestintävaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle tieliikennelainsäädäntöä ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi
- 4.4.2018 Lausunto eduskunnan valtiovarainvaliokunnan sivistys- ja tiedejaostolle sekä kunta- ja terveysjaostolle
- 29.3.2018 Lausunto valtioneuvoston kanslialle ja oikeusministeriölle ministeriöiden tulevaisuuskaupunkatsauksiin
- 26.3.2018 Lausunto Opetushallitukselle tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusoppaasta lukioille ja ammatillisille oppilaitoksille
- 16.3.2018 Lausunto Euroopan lapsiasiavaltuutettujen verkostolle kansainvälisistä adoptioista
- 9.3.2018 Lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi kudelain muuttamisesta
- 7.3.2018 Lausunto opetus- ja kulttuuriministeriölle luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle lukiolaiksi
- 6.3.2018 Lausunto Euroopan lapsiasiavaltuutettujen verkostolle lasten mielenterveyspalveluista
- 2.3.2018 Lausunto Euroopan neuvostolle kansalaisyhteiskunnan toimitilaa edistävistä ja suojelevista hyvistä käytännöistä
- 1.3.2018 Lausunto valtiovarainministeriölle luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laeiksi digitaalisten palvelujen tarjoamisesta sekä sähköisestä asiointista viranomaistoiminnassa annetun lain 5 §, 6 § ja 7 §:n 1 momentin kumoamisesta
- 28.2.2018 Lausunto oikeusministeriön hyvien käytäntöjen työryhmälle lapsista rikosten uhrina
- 27.2.2018 Lausunto sisäministeriölle hallituksen esitysluonnoksesta turvatoimiksi Maahanmuuttovirastossa
- 15.2.2018 Lausunto sosiaali- ja terveysministeriölle lasten vuoroasumisesta
- 18.1.2018 Lausunto ulkoministeriölle valtion lapsen oikeuksien yleissopimuksen 5. ja 6. määräaikaisraportin luonnoksesta

KERTOMUS EDUSKUNNALLE

Lapsiasiavaltuutettua koskevaa lainsäädäntöä uudistettiin vuonna 2014. Lakiin säädettiin lapsiasiavaltuutetun asema riippumattomana ja itsenäisenä viranomaisena. Lapsiasiavaltuutettu Tuomas Kurttilan toiveesta, eduskunnan työ- ja tasa-arvovaliokunnan esityksestä, valtuutetulle säädettiin tehtäväksi antaa eduskunnalle kertomus toimialaltaan ker- ran neljässä vuodessa.

Lapsiasiavaltuutettu laati ensimmäistä kertaa kerto- muksen eduskunnalle vuonna 2018. Lapsiasiavaltuutettu luovutti kertomuksen eduskunnan puhemies Paula Risikolle 21.2.2018. Kertomuksen luovuttamisen yhteydessä järjes- tetiin tilaisuus, jossa paikalla olivat kaikkien eduskuntapuol- lueiden edustajat. Lapsiasiavaltuutettu antoi kullekin edus- kuntapuolueelle kysymyksen ”Kannatatteko lapsipolitiikan strategian valmistelua?” seuraavalla evästyksellä:

”Toivon, että eduskunta tekisi linjauksen kansallisen lap- sipolitiikan strategian valmistelusta perustana YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus. YK:n lapsen oikeuksien komitea on vaatinut Suomelta kansallista lapsipolitiikka linjaavaa strategiaa. Hallituskausiin sidotut politiikkaohjelmat ja kärkihankkeet ovat jääneet yksittäisiksi kehittämistoimiksi hallituskaudet ylittävien tavoitteiden ja toimeenpanon si- jaan. Näin on edelleen. Tässä kertomuksessa käsitellään kansallisen lapsipolitiikan strategian tarvetta, sisältöjä ja valmisteluakin. Jätän kuitenkin tarkoituksella tarkemman pohdinnan asiasta eduskunnalle ja myöhemmälle valtioneu- vostossa tehtävälle valmistelulle. Kolme lähtökohtaa: Suo- men lapsipolitiikan strategiasta olisi tarpeen säätää lailla, valtioneuvosto päättäisi strategiasta, valtioneuvosto antaisi strategian toimeenpanosta hallituskauden aikana eduskun- nalle selonteon, jotta eduskunnan rooli Suomen lapsipolitiikan perälautana vahvistuisi.

Lapsiasiavaltuutettuna koen, että eduskunnan on pääs- tävä vahvemmin mukaan kansallisen lapsipolitiikan linjaa- miseen ja määrittelyyn. Nyt yksittäiset lakiehdotukset luovat enemmänkin sirpaleista kuvaa, kun samalla huomaamme usean hallituskauden ajalta lapsivaikutusten arvioinnin heik- kouden monien eri hallitusten monissa eri lakiesityksissä. Lapsivaikutusten arviointia ei Suomessa ole keskeisissä- kään hallituksen lakiesityksissä, eikä valtion vuosittaisessa talousarviossa.”

Eduskunta kävi laajan keskustelun lapsipolitiikasta lä- hetekeskustelussa. Eduskunta hyväksyi tammikuussa 2019 sosiaali- ja terveysvaliokunnan mietinnön, jossa konkreetti- sena tavoitteena oli lapsistrategian laatiminen seuraavalla hallituskaudella (liite 4).

VUOSIKIRJA

Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja käsitteli lapsiperheiden köy- hyyttä. Vuosikirja luovutettiin perhe- ja peruspalveluministeri Annika Saarikolle 6.4. Säätöalassa.

LAPSEN OIKEUKSIEN KOULUTUS

Lapsiasiavaltuutetun toimisto järjesti yhteistyössä ulkomi- nisteriön kanssa 6.9. ministeriöiden säädösvalmistelijoille tarkoitettua koulutuksen lapsen oikeuksien sopimuksesta. Koulutus keskittyi erityisesti lapsivaikutusten arviointiin ja lapsen mielipiteen selvittämiseen osana lainvalmistelua.

YLEISKOMMENTTIEN KÄÄNNÖKSET

YK:n lapsen oikeuksien komitea julkaisee YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen toimeenpanon tueksi yleiskommentteja, joissa se esittää tulkintaansa sopimuksessa taatuista oikeuksista sekä yksittäisten artiklojen osalta että erilaisissa temaattisissa kysymyksissä. Komitea on tähän mennessä julkaissut 23 yleiskomenttia. Yleiskomenttien paremman saavutettavuuden varmistamiseksi lapsiasiavaltuutetun toimisto kääntää yleiskommentit suomeksi. Vuonna 2018 lapsiasiavaltuutetun toimisto käänsi suomeksi seuraavat yleiskommentit:

- Yleiskommentti nro 20 (2016) lapsen oikeuksien täytäntöönpanosta nuoruusiässä
- Yleiskommentti nro 21 (2017) katuoloissa elävistä lapsista

VIRANOMAIS- JA JÄRJESTÖYHTEISTYÖ

Lapsiasiavaltuutetun toimisto on kysytty yhteistyökumppani moniin hankkeisiin ja viranomaisvalmisteluun. Lapsiasiavaltuutettu päättää tapauskohtaisesti, mihin valmisteluun toimistosta osallistutaan.

Lapsiasiavaltuutetun toimisto on mukana lapsen oikeuksien viestinnän yhteistyöverkostossa, jonka työtä koordinoi Lastensuojelun Keskusliitto. Lapsiasiavaltuutettu Tuomas Kurttila toimi useiden järjestöjen kampanjoiden ja teemapäivien suojelijana. Lapsiasiavaltuutetun toimisto on mukana lapsen oikeuksien viestinnän yhteistyöverkostossa, jonka työtä koordinoi Lastensuojelun Keskusliitto. Vuoden 2018 aikana lapsiasiavaltuutetun toimisto teki yhteistyötä muun muassa valtiovarainministeriön avoimen hallinnon hankkeen kanssa muun muassa osallistumalla lapsen oikeuksien ajankohtaistilaisuuden järjestämiseen 16.11. Ajankohtaisena teemana oli lapsistrategia.

PYÖREÄN PÖYDÄN Keskustelut

Lapsiasiavaltuutetun toimisto järjestää pyöreän pöydän keskusteluita. Keskustelut tuovat yhteen valtionhallinnon, kansalaisyhteiskunnan sekä tutkijoiden näkemyksiä yhteen tietystä teemasta. Tätä kautta saadaan yhteistä näkemystä tarvittavista toimista edetä teemaan liittyvissä lapsen oikeuksissa.

Vuonna 2018 lapsiasiavaltuutettu järjesti seuraavat pyöreän pöydän keskustelut. Keskusteluiden muistiot löytyvät lapsiasiavaltuutetun verkkosivuilta.

- 10.12. Lapsen oikeus tavata vankilassa olevaa vanhempaa

Keskustelun tavoitteena oli kehittää vankiloiden käytäntöjä niin, että kansalliset ja eurooppalaiset linjaukset lapsen oikeudesta tavata vanhempaansa toteutuisivat nykyistä paremmin. Nykyisin käytännöt eroavat huomattavasti eri vankiloiden välillä. Keskusteluun osallistui vankiloiden, järjestöjen sekä hallinnon edustajia.

- 25.9. Maahanmuuttajataustaisten lapsen "ojentautumismatkat" vanhempien synnyinmaahan

Keskustelussa pyrittiin luomaan tilannekatsausta ilmiöstä sekä keskustelemaan siitä, miten ministeriöt voisivat ottaa vastuun tilanteen muuttamiseksi ja paikallisille viranomaisille tarkoitettujen ohjeiden luomiseksi. Keskusteluun osallistui eri virastojen, järjestöjen ja tutkijoiden edustajia. Tilaisuus järjestettiin yhteistyössä sisäministeriön kanssa. Sisäministeri Kai Mykkänen osallistui keskusteluun.

- 10.9. Lapsibudjetointi valtion talousarviossa

Keskustelu koski sitä, miten voitaisiin konkreettisesti edetä valtion talousarvion lapsibudjetoinnissa. Keskusteluun osallistui ministeriöiden talousarviovalmistelusta vastaavia henkilöitä sekä järjestöjen edustajia.

- 29.5. Sisäkorvaistutteen saaneen lapsen oikeus viittomakieleen

Keskustelussa pyrittiin löytämään yhteinen käsitys siitä, miten sisäkorvaistutteen saaneen lapsen oikeus viittomakieleen toteutuu esimerkiksi lääketieteessä ja opetuksessa. Keskusteluun osallistui lääketieteen, hallinnon ja järjestöjen edustajia. Sosiaali- ja terveysministeri Pirkko Mattila osallistui keskusteluun.

NUORET NEUVONANTAJAT

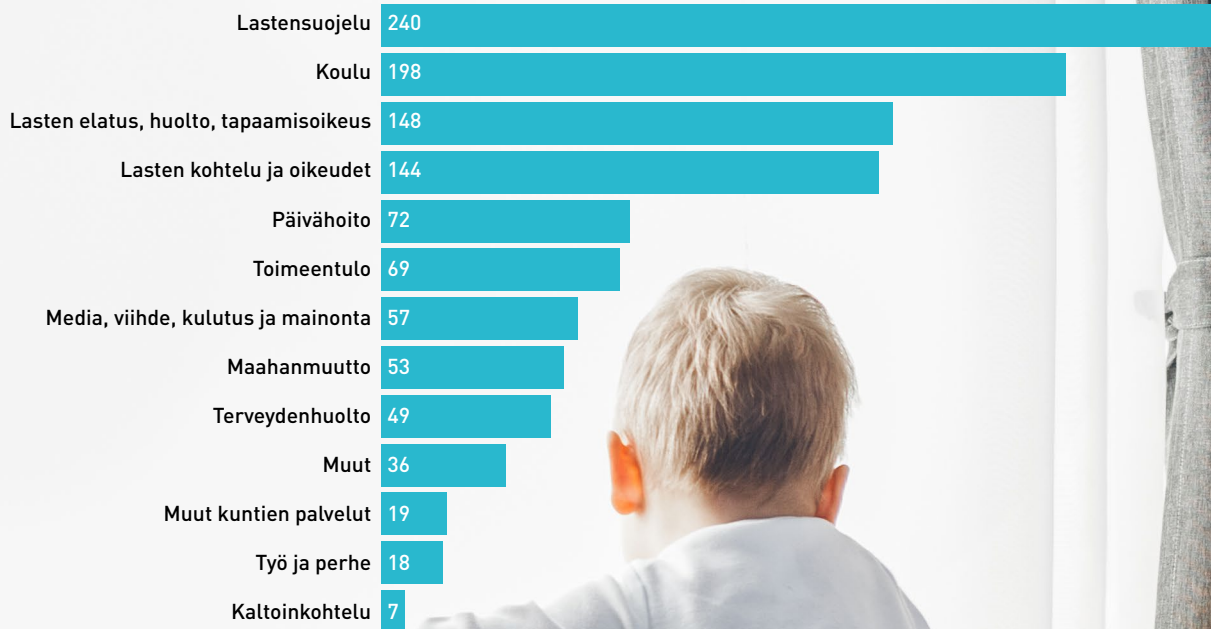
Lapsiasiavaltuutetun toimiston tehtäviin kuuluu yhteydenpito lasten ja nuorten kanssa ja heiltä saadun tiedon välittäminen päätöksentekijöille. Tätä tehtävää lapsiasiavaltuutetun toimisto toteuttaa Nuorten Neuvonantajien avulla. Kyse on toimintamallista, jossa lapsiasiavaltuutettu tapaa erilaisia, alle 18-vuotiaiden lasten ja nuorten ryhmiä. Lapset ja nuoret viestivät lapsiasiavaltuutetulle omia mielipiteitään ja kokemuksiaan arjesta ja elämästä. Näitä lasten ja nuorten näkemyksiä lapsiasiavaltuutetun toimisto hyödyntää esimerkiksi lausuntoja, aloitteita ja muita kannanottoja valmisteltaessa.

Vuonna 2018 järjestettiin kaksi kuulemistä, ammatillisessa koulutuksessa olevien opiskelijoiden hyvinvointi ja oppilaitosverkon vaikutukset lasten arkeen (yhdessä SAKKI ry:n ja Osku ry:n kanssa) sekä koulukuljetuksissa olevien lasten kokemuksista (yhdessä Itä-Suomen aluehallintoviraston kanssa).

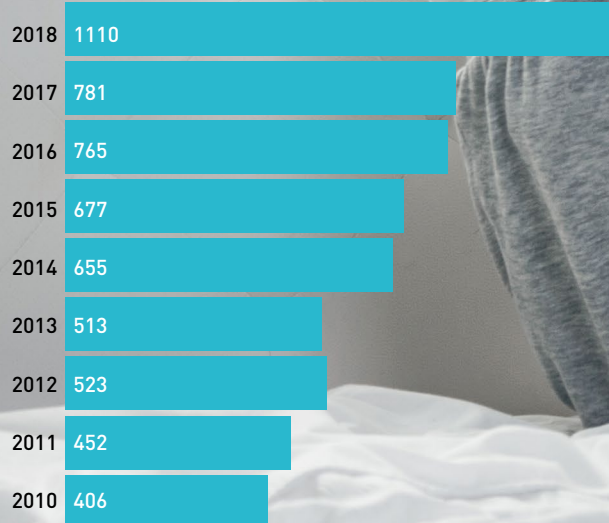
VIESTIT KANSALAISILTA

Lapsiasiavaltuutettu saa paljon erilaisia yhteydenottoja. Vuonna 2018 yleisimmät aihealueet olivat lastensuojelu ja koulu. Lapsiasiavaltuutetulla ei ole toimivaltaa ottaa kantaa yksittäisten lasten ja perheiden asioihin eikä lapsiasiavaltuutettu voi käsitellä kanteluita tai valituksia. Lapsiasiavaltuutetun toimisto neuvoo tarvittaessa yhteydenottajia heidän asiassaan ja siinä, mikä on oikea viranomaistaho, johon olla yhteyksissä. Lapsiasiavaltuutetun toimisto hyödyntää yhteydenotoista saamaansa tietoa vaikuttamistyössä.

KANSALAISILTA TULLEIDEN VIESTIEN AIHEET 2018

YHTEYDENOTTOJEN MÄÄRÄ VUOSITTAIN

KANSAINVÄLINEN TOIMINTA

Lapsiasiavaltuutetun tehtävä perustuu Yhdistyneiden Kansakuntien lapsen oikeuksien yleissopimukseen. Lapsiasiavaltuutetun vuoden 2018 toiminnan painopistealueet olivat toiminta Euroopan lapsiasiavaltuutettujen verkoston ENOC:n puheenjohtajana, pohjoismainen yhteistyö sekä yhteistyö Venäjän lapsiasiavaltuutetun kanssa. Lapsiasiavaltuutetulle laadittiin kansainvälisen toiminnan strategia vuonna 2018 (liite 5).

Lapsiasiavaltuutettu Tuomas Kurttila toimi ENOC:n puheenjohtajana verkoston vuosikokoukseen 21.9. asti sekä entisenä puheenjohtajana tämän jälkeen. ENOC:n toimintaa johtava Bureau koostuu valitusta puheenjohtajasta, varsinaisesta puheenjohtajasta, entisestä puheenjohtajasta sekä kahdesta muusta jäsenestä. Lapsiasiavaltuutettu Kurttila toimi valittuna puheenjohtajana kauden 2016–2017, varsinaisena puheenjohtajana 2017–2018 sekä entisenä puheenjohtajana 2018–2019. Verkoston vuositeemana oli vuonna 2018 mielenterveys, jota koskeva kannanotto hyväksyttiin vuosikokouksessa Pariisissa.

ENOC:n toiminnan painopistealue oli verkoston vaikuttavuuden lisääminen parantamalla yhteyksiä eurooppalaisiin lapsen oikeuksien kannalta tärkeisiin tahoihin: Euroopan unioniin, Euroopan neuvostoon sekä eurooppalaisiin lapsioikeustoimijoihin. Tämän lisäksi toiminnalle haettiin ja saatiin lisää resursseja; Euroopan komission antama korotus vuosivastukseen kattaa toisen työntekijän palkkaamiseen tarvittavat varat.

Bureau kokoontui 11.–12.1. Strasbourginissa. Kokouksessa käsiteltiin vuoden 2018 toimintaa ja vaikuttamistyötä. Bureau jäsenet tapasivat lapsiasiavaltuutettu Kurttilan johdolla Euroopan neuvoston apulaispääsihteeri Gabriella

Battaini-Dragonin ja neuvoston lapsen oikeuksien yksikön johtajaa Regina Jensdottiria. Keskusteluissa oli esillä yhteistyön tiivistäminen ja lisäksi keskusteltiin ENOC:n Helsingin vuosikokouksen 2017 julkilausumasta (lasten ihmissuhde- ja seksuaalikasvatus).

Bureau kokoontui 18.–19.3. Brysselissä ja tapasi Eurochildin pääsihteeri Jana Hainsworthin, terveysasioista vastaavan komissaarin Vytenis Andriukaitesin, komission lapsen oikeuksien koordinaattori Margaret Tuiten sekä Euroopan parlamentin lapsen oikeuksien ryhmän (intergroup) puheenjohtaja Anna-Maria Corazzo-Bildtin sekä ryhmän koordinaattori Emilio Puccion. Terveyskomissaarin tapaaminen liittyi erityisesti verkoston vuositeemaan. ENOC lisättiin yhdeksi parlamentin verkoston yhteistyökumppaniksi. Bureau jäsenet tapasivat myös Irlannin ja Pohjois-Irlannin lapsiasiavaltuutettujen järjestämän It's Our Brexit too -ohjelmaan osallistuneita lapsia.

Verkoston kevätseminaari järjestettiin Dublinissa 7.–8.6. Seminaarissa käsiteltiin ensimmäisenä päivänä lasten osallisuutta ja toisena päivänä vuosikokoukseen kannanottoa.

Verkoston vuosikonferenssi ja vuosikokous järjestettiin Pariisissa 19.–21.9. Konferenssissa käsiteltiin mielenterveysasioita sekä kuultiin ENOC:n lapsiosallisuusverkoston ENYA:n kannanotto teemasta.

Pohjoismaiden lapsiasiavaltuutettujen kokous järjestettiin 24.–25.5. Tukholmassa. Kokouksessa käytiin läpi ajankohtainen tilanne eri valtioissa sekä keskusteltiin ENOC:n vuositeemasta.

Lapsiasiavaltuutettu järjesti yhteistyössä Venäjän federaation lapsiasiavaltuutetun Anna Kuznetsovan kanssa yhteisen se-

minaarin Pietarissa 11.–12.9. Aiheina olivat lasten palliatiivinen hoito, vammaisten lasten oikeudet sekä inklusio-opeus. Seminaariin osallistui 68 venäläistä sekä 14 suomalaista henkilöä. Venäjän federaation lapsiasiavaltuutetun lisäksi paikalla oli 38 alueellista lapsiasiavaltuutettua Venäjältä. Tilaisuus järjestettiin lapsiasiavaltuutettujen vuonna 2017 Helsingissä allekirjoittaman yhteistyömuistion mukaisesti.

Lapsen oikeuksien komitean kahden vuoden välein järjestämä Lapsen oikeuksien yleiskeskustelupäivä (Day of General Discussion) järjestettiin 28.9. Genevessä. Lapsiasiavaltuutetun toimistolta tilaisuuteen osallistuivat erikoistutkija Terhi Tuukkanen ja lakimies Merike Helander. Keskustelun teema oli lapset ihmisoikeuspuolustajina.

Lapsiasiavaltuutettu osallistui Euroopan neuvoston lapsen oikeuksien komitean (CAH-ENF) kokoukseen 21.–22.3. ENOC:n puheenjohtajana.

Ylitarkastaja Anssi Pirttijärvi osallistui Liettuan lapsiasiavaltuutetun järjestämään kansainväliseen ihmisoikeuskonferenssiin 27.6.

Lapsiasiavaltuutettu vieraili Venäjällä Rostov na Donussa 12.–13.4. yliopiston vieraana luennoiden lapsen edun mukaisuudesta ja sen huomioon ottamisesta yhteiskuntien kehittämisessä.

Lapsiasiavaltuutettu piti pyydettyä puheenvuoron 18.4. Brysselissä Eurochildin konferenssissa.

Lapsiasiavaltuutettu piti puheen Israelissa Tel Avivissa 12.–13.6. Euroopan unionin ulkosuhdehallinnon järjestämässä konferenssissa, jossa oli tarkoitus selvittää lapsiasiavaltuutetun perustamista Israeliin.

Verkostoi ja viestii

TEHTÄVÄSSÄÄN LAPSIASIAVALTUUTETUN TULEE

(laki lapsiasiavaltuutetusta 2 §)

pitää yhteyksiä lapsiin ja nuoriin ja välittää heiltä
saamaansa tietoa päätöksentekoon

välittää lapsia koskevaa tietoa lapsille, lasten parissa
työskenteleville, viranomaisille sekä muulle väestölle

LAPSIASIANEUVOVELUKUNTA

Lapsiasiavaltuutetun tukena toimii lasten aseman ja oikeuksien sekä niitä koskevan viranomaisyhteistyön edistämistä varten valtioneuvoston asettama lapsiasianeuvottelukunta, jonka puheenjohtajana on lapsiasiavaltuutettu. Lapsiasianeuvottelukunta piti vuonna 2018 kolme kokousta.

Kokouksessa 21.2. neuvottelukunta keskusteli lapsistrategian tarpeesta ja strategian valmistelun käynnistämisen edellytyksistä. Kokouksessa 16.5. keskusteltiin valtioneuvoston ja ministeriöiden tulevaisuuskatsauksista, neuvolapalveluiden tulevaisuudesta sote- ja valinnanvapausuudistuksessa sekä lapsistrategian valmistelun tilanteesta. Kokouksessa 5.9. aamu- ja iltapäivätoiminnasta, lapsistrategian edistymisestä sekä tutustuttiin uuteen Lastensairaalaan.

Lapsiasianeuvottelukunnan yhteydessä toimi kuusi työryhmää. Neuvottelukunnan työryhmät olivat:

Lapsen oikeuksien viestinnän ja kansainvälisen lapsipolitiikan työryhmä, joka käsittelee ajankohtaista kansainvälistä lapsipolitiikkaa sekä arvioi lapsen oikeuksien kansallisen viestinnän toteutumista;

Lapsivaikutusten arvioinnin ja lapsibudjetoinnin työryhmä, joka arvioi ja tukee valtion, kuntien ja työmarkkinajärjestöjen kehittämistyötä liittyen lapsivaikutusten arviointiin ja lapsibudjetointiin;

HLBTI ja lapset -työryhmä, joka arvioi ja tukee perhelainsäädännön kehittämistä tavoitteena vahvistaa perheiden moninaisuuden huomioon ottamista;

Lapsitutkimuksen työryhmä, joka edistää ja innovoi lapsiin liittyvää tutkimusta, ohjaa ja kehittää Lapsibarometriä sekä arvioi Lasten hyvinvoinnin kansallisten indikaattoreiden sisältöä;

Tulevaisuuden lapsipalvelut -työryhmä, joka edistää ja innovoi lapsiin liittyvien yhteiskunnan palveluiden kehittämistä;

Varhaiskasvatustyöryhmä, joka arvioi ja innovoi varhaiskasvatuksen kehittämistä Suomessa.

VIESTINTÄ

Lapsiasiavaltuutetun toimiston viestinnästä yhdessä henkilökunnan kanssa vastasi Mainostoimisto SST Oy, jossa tehtävää hoiti suunnittelujohtaja Minna Aalto tiimeineen.

Lapsiasiavaltuutetun toimistolla on Facebook-sivu ja Twitter-tili, joita käytetään päivittäiseen viranomais- ja sidosryhmäviestintään. Vuoden aikana Facebook-sivulle kertyi noin 3403 uutta tykkääjää (31.12.2018 tykkääjiä yhteensä 14 827) ja Twitter-tilille yli tuhat uutta seuraajaa (31.12.2018 seuraajia yhteensä 4567, 31.12.2017 seuraajia yhteensä 3482). Aktiivisimmin sivulla vierailtiin helmi-maaliskuussa (parhaimmillaan yli 500 kävijää päivässä) ja marras-joulukuussa.

Lapsiasiavaltuutetun internet-sivut olivat osoitteessa www.lapsiasia.fi. Sivut tavoittivat vuonna 2018 yhteensä 116 515 vierailua, vuonna 2017 luku oli 94 600. Parhaimmillaan sivulla oli päivän aikana yli 1 500 kävijää.

Lapsiasiavaltuutetun toimistolla oli oma blogi (blogi.lapsiasia.fi), jossa julkaistiin vuoden aikana 17 kirjoitusta monista eri lapsia koskevista teemoista. Vuoden aikana blogisivustolle kertyi yhteensä n. 12 500 käyntiä. Näistä melkein 2000 olivat 4.12. julkaistulle ”Vastaus avoimeen kirjeeseen

11.10.2018 Suomen luterilaisen evankeliumiyhdistyksen (SLEY) toimijalle”.

Lapsiasiavaltuutetun toimisto lähetti vuoden aikana neljä uutiskirjettä tilaajilleen. Uutiskirjeen tilaajissa tapahtui jyrkkä lasku käyttöön otetun gdpr-käytännön myötä, joten vuoden 2018 lopussa uutiskirjeen tilaajia oli 302 kpl alkuvuoden n. 5000 tilaajan sijaan. Lapsiasiavaltuutetun toimisto lähetti vuoden 2018 aikana lisäksi Lapsi mukaan töihin -päivään liittyen uutiskirjeen aiempien vuosien osallistujille.

Lapsen parhaaksi -kunniakirjat ja Lapsen parhaaksi -tunnustuspalkinto

Lapsiasiavaltuutettu Tuomas Kurttila myönsi Lapsen oikeuksien päivän juhlassa Jyväskylässä YK:n lapsen oikeuksien päivänä 20.11. ensimmäiset Lapsen parhaaksi -kunniakirjat. Kunniakirjan voi saada erityisesti kaverivastuuta toiminnastaan tai teollaan kannatellut lapsi. Kunniakirjat on nimikoitu ja ne myönnetään numeroidussa järjestyksessä.

Lapsiasiavaltuutettu myönsi 20.11. samassa tilaisuudessa myös Lapsen parhaaksi -tunnustuspalkinnon. Ensimmäistä kertaa palkinto myönnettiin vuonna 2016. Palkinto jaetaan toimijalle tai toimijoille, jotka ovat arkisessa toimintaympäristössään edistäneet lapsen oikeuksien ja hyvinvoinnin toteutumista. Palkinnolla nostetaan esille pieniäkin oivalluksia ja asenteita, joita lasten oikeuksien ja hyvinvoinnin edistäminen aikuisilta ja yhteisöiltä vaatii. Palkinnon on lahjoittanut kotiseutuneuvos Kauko Sorjonen ja palkinnon, veistoksen nimeltään ”Kantava voima”, on tehnyt taiteilija Sonja Vectomov.

Lapsen parhaaksi -tunnustus palkinto myönnetään vuonna 2018 Ramboll Finland Oy:lle, joka on mahdollistanut yrityksessä työskentelevien ekaluokkalaisten vanhemmille koulunaloitusvapaan.

Lapsiasiavaltuutettu sai ajatuksen lasten esimerkillisten tekojen huomioimisesta, kun hän kuuli Tampereella kahden lapsen hienosta toiminnasta vuoden 2017 tammikuussa. Emilia Holopainen ja Hilma Vesala auttoivat eksyntyä lasta monien aikuisten kiiruhtaessa tämän tilanteen ohi näkemättä, kuulematta tai huomaamatta. Tyttöjen lisäksi kunniakirjan sai Leevi Riitamaa Jämsästä.

Lapsi mukaan töihin -päivä

Lapsen oikeuksien viikon perjantaina järjestettiin kolmatta kertaa lapsiasiavaltuutetun aloitteesta Lapsi mukaan töihin -päivä yhdessä Lastensuojelun Keskusliiton ja työ- ja elinkeinoministeriön sekä työmarkkinajärjestöjen kanssa. Kampanjasivusto lapsimukaantoihin.fi välitti tietoa päivän viettämisestä ja toimi päivään ilmoittautumisväylänä työpaikoille. Ilmoittautumisia päivän viettoon tuli sivuston kautta yhteensä 1096 kpl. Osallistuja määrä on noussut vuosittain. Mukana päivän vietossa oli paljon myös yrityksiä ja ihmisiä, jotka eivät erikseen ilmoittautuneet kampanjasivustolla. Lapsimukaantoihin.fi-sivustolla vieraili kävijöitä koko vuonna 2018 lähes 62 500.

Lapsi mukaan töihin -päivällä oli myös oma tapahtumasivu Facebookissa lapsiasiavaltuutetun sivujen alla. Tapahtuma tavoitti yli puoli miljoonaa käyttäjää, joista 11 301 reagoi tapahtumakutsuun. Sekä Facebookissa että Instagramissa ihmiset julkaisivat päivän vietosta satoja kuvia tunnisteilla #lapsimukaantoihinpäivä, #lmp päivä sekä #lapsimukaantoihin. Vuonna 2018 käytössä olivat myös ruotsinkieliset #barnmedpajobbet, #bmj dag ja #barnmedpajobbetdag.

+3 403 tykkääjää

+Yli tuhat seuraajaa

Lasten itsenäisyyspäiväjuhla 5.12.

Lapsiasiavaltuutetun aloitteesta järjestettiin lasten itsenäisyyspäiväjuhlat toista kertaa. Jokaisesta Suomen kunnasta kutsuttiin osallistumaan kaksi 10-vuotiasta lasta. Tilaisuuden järjestelyistä vastasi ensiluokkaisesti Mannerheimin Lastensuojeluliitto. Tilaisuuden isäntänä toimi toistamiseen pääministeri Juha Sipilä, joka toivoi perinteen jatkuvan myös tulevina vuosina.

Lasten sivut

Lapsiasiavaltuutetun toimiston Lasten sivut (www.lastensivut.fi) on alakouluikäisille lapsille suunnattu verkkosivusto. Sivujen tarkoituksena on tiedottaa lapsia lapsen oikeuksista sekä oikeusturvakeinoista. Tarkoituksena on ollut tehdä Lasten sivuista "portaali", joka kokoaa eri toimijoiden, esimerkiksi järjestöjen, lapsille suuntaamia palveluja yhteen ja toimia keskeisenä opetusmateriaalina alakouluissa toteutettavalle yhteiskuntaopin opintokokonaisuudelle.

TOIMISTO

HENKILÖSTÖ

Vuonna 2018 lapsiasiavaltuutetun toimistossa työskentelivät lapsiasiavaltuutettu Tuomas Kurttila, lakimies Merike Helander, ylitarkastaja Anne Hujala (poissa 28.5. alkaen), hallinnollinen avustaja Pirkko-Liisa Rautio, ylitarkastaja Anssi Pirttijärvi, erikoistutkija Terhi Tuukkanen (vanhempainvapaalla 6.2. asti, ylitarkastaja 7.5. asti). Työharjoittelussa oli Sanna Tawah 28.11.2018–29.1.2019. Korkeakouluharjoittelijana toimivat 1.9.2018–30.11.2018 Samuel Piironen ja Irma Elsilä.

HALLINTO JA TALOUS

Siivouspalvelusta vastasi sekä Jyväskylässä että Helsingissä ISS Palvelut Oy.

Toimiston atk-tukihenkilö oli Heikki-Tapio Wilkman (Valtori).

Lapsiasiavaltuutetun toimiston työterveyspalvelut tuotti Terveystalo Oy.

Lapsiasiavaltuutetun toimitilat olivat Jyväskylässä osoitteessa Vapaudenkatu 58 A, sivutoimipiste oli Helsingissä osoitteessa Ratapihantie 9.

Lapsiasiavaltuutetun toimiston palkka- ja toimintamäärärahat sisältyivät valtion talousarviossa oikeusministeriön hallinnonalalle. Vuonna 2018 lapsiasiavaltuutetun toimintamenot olivat yhteensä 645.700 euroa. Käytettävissä olevasta määrärahasta säästy 68 300 euroa. Oikeusministeriön ja ministeri Antti Häkkäsen pyynnöstä Valtiontalouden tarkastusvirasto selvitti lapsiasiavaltuutetun taksimatkat, joita tutki myös oikeusministeriö. Matkat todettiin kaikki työhön liittyviksi.

Liite 1 Aloite kansainvälisten ihmisoikeussopimusten kansallisen raportointimenettelyn kehittämisestä

ALOITE
LAPS/16/2019
23.4.2019

1/3

Valtioneuvoston kanslialle
Ulkoministeriölle

Aloite kansainvälisten ihmisoikeussopimusten kansallisen raportointimenettelyn kehittämisestä

Lapsiasiavaltuutettu, Lastensuojelun Keskusliitto ja Suomen UNICEF ehdottavat, että ulkoministeriö ryhtyisi toimiin kansainvälisten ihmisoikeussopimusten kansallisten raportointimenettelyiden tehostamiseksi. Tämä käynnistettäisiin uudistamalla YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen raportointiprosessi, ja se toimisi näin kehittämistyön pilottina.

Aloitteen perustelut

YK:n lapsen oikeuksien sopimus täyttää tänä vuonna 30 vuotta. Sopimuksella on ollut suuri merkitys lasten elämään kaikkialla maailmassa, mm. lapsikuolleisuus on onnistuttu puolittamaan sopimuksen voimassaoloaikana. Sopimuksen myötä lasten hyvästä elämästä tulikin sen 196 jäsenmaalle velvoite, hyväntekeväisyyden sijaan.

YK:n sopimusjärjestelmä on kuitenkin valitettavasti kriisissä, ihmisoikeuskomiteoiden työt ovat ruuhkautuneet eivätkä sopimusvaltiot kykene raportoimaan aikataulussa. Myös Suomen viimeistelyssä oleva, yhdistetty viides ja kuudes määräaikaishavainto on huomattavasti viivästynyt. Ihmisoikeussopimusjärjestelmä on liian arvokas murennettavaksi, ja sen vuoksi ehdotammekin työn kehittämistä.

Suomen kansallista prosessia voisi huomattavasti tehostaa, jolloin itse raportointi olisi kevyempää, mutta samalla sopimuksen painoarvo eri ministeriöissä kasvaisi.

Suomi, kansainvälisesti lapsen oikeuksien mallimaaksi kutsuttu, voisi syyskuun, lapsen oikeuksien sopimusta juhlistavassa YK:n yleiskokouksessa julkistaa asian, ja osoittaa näin vahvaa tahtotilaa edistää lapsen oikeuksia myös jatkossa. Tämä olisi Suomelle erityisen merkittävää myös siksi, että se on tehnyt mittavia kehitysapuleikkauksia, jotka ovat keskeisesti suuntautuneet lapsiin. Tämä pilotti onnistuessaan olisi myös skaalattavissa muihin maihin.

Raportoinnin haasteet

Kansainvälisten ihmisoikeussopimusten valvonta tapahtuu pääasiassa sopimusvaltioiden sopimuskohtaisille valvontatoimielimille toimittamien määräaikaishavaintien perusteella. YK:n lapsen oikeuksien komitean tehtävänä on valvoa YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen (SopS 59-60/1991) täytäntöönpanoa. Lapsen

LAPSIASIAVALTUUTETUN TOIMISTO
Vapaudenkatu 58 A, 3. krs
40100 Jyväskylä
www.lapsiasia.fi
www.lastensivut.fi

oikeuksien yleissopimuksen 44 artiklan mukaisesti sopimusvaltiolla antavat Yhdistyneiden Kansakuntien pääsihteerin välityksellä komitealle joka viides vuosi raportit suorittamistaan toimenpiteistä, joilla pannaan täytäntöön tässä yleissopimuksessa tunnustettuja oikeuksia, ja näiden oikeuksien nauttimisessa tapahtuneesta edistymisestä. **Määräaikaisraportointi on tärkeä instrumentti myös sopimusvaltiolle tarkastella kansallista ihmisoikeustilannettaan sekä osoittaa kansainväliselle yhteisölle ne toimenpiteet, joilla ihmisoikeuksia edistetään ja turvataan sopimusvaltiossa.**

Ihmisoikeussopimusten määräaikaisraportointi on YK:n ihmisoikeussopimuksia valvoville komiteoille vaativa ja aikaa vievä menettely, joten YK:n on ryhtynyt toimiin menettelyjen tehostamiseksi.¹ Lapsen oikeuksien komitea on ottanut käyttöön yksinkertaistetun raportointimenettelyn, jolla pyritään tehostamaan ja nopeuttamaan kansallisten raporttien laadintaa ja niiden käsittelyä komiteassa.² **Kansallisia raportointimenettelyjä kehittämällä oli mahdollista tehostaa edelleen sekä yleissopimuksen kansallisen raportin laadintaa että kansallisia täytäntöönpanotoimia.**

Suomen valtion lapsen oikeuksien yleissopimuksen neljäs määräaikaisraportti toimitettiin YK:lle vuonna 2008 ja lapsen oikeuksien komitea antoi sen perusteella loppupäätelmänsä ja suosituksensa vuonna 2011. **Suomi on tänä keväänä toimittamassa lapsen oikeuksien komitealle yhdistettyä viidettä ja kuudetta määräaikaisraporttia, joten raportointi on huomattavasti viivästynyt.** Lapsiasiavaltuutettu, Lastensuojelun keskusliitto ja Suomen UNICEF on esittänyt huolensa Suomen muuttuneesta suhtautumisesta kansainvälisiin ihmisoikeusvelvoitteisiinsa, josta yhtenä osoituksena on lapsen oikeuksien yleissopimuksen raportoinnin viivästyminen.³

Suomessa määräaikaisraportoinnista vastaa ulkoministeriö, joka laatii raportin yhteistyössä muiden ministeriöiden kanssa. Ulkoministeriö pyytää raportointia varten myös laajasti lausuntoja muilta viranomaisilta sekä kansalaisyhteiskunnan toimijoilta. Määräaikaisraportissa esitellään sopimuksen kansallista täytäntöönpanoa raportointikaudella ja vastataan lapsen oikeuksien komitean suosituksiin, jotka komitea on antanut Suomelle aiemman raportoinnin perusteella. Ulkoministeriö kerää tiedot täytäntöönpanotoimista ja arviot mahdollisista täytäntöönpanon ongelmista sekä tarvittavista kehittämistoimista siinä vaiheessa, kun raporttia laaditaan ministeriössä. Raportin laatiminen on raskas prosessi, joka työllistää sekä ulkoministeriötä että raportin sisältöä tuottavia ministeriöitä ja muita lausuntoja laativia tahoja mittavasti. **Jatkuva ja systemaattinen tiedonkeruu yhteiseen tietovarantoon keventäisi raportin laatimisvaiheessa tarvittavaa tietojen keräämistä eri lähteistä.**

Myös raportoinnin perusteella saatavien suositusten toimeenpanoon liittyy ongelmia. Vastuu komitean antamien suositusten toimeenpanosta on hajallaan eri hallinnonaloilla. Suositusten toimeenpanoa ei koor-dinoida keskitetysti eikä tuloksia seurata systemaattisesti. **Lapsen oikeuksien sopimuksen täytäntöönpanotoimia ja niiden vaikuttavuutta koskeva tieto on hajallaan, joten seurantatiedon saaminen ja sen tehokas hyödyntäminen ei toimi parhaalla mahdollisella tavalla.**

Ehdotukset kansallisessa raportointimenettelyn kehittämisessä huomioonotettavista seikoista

Kansallisen raportointimenettelyn kehittämistyössä tulisi erityisesti ottaa huomioon seuraavat näkökulmat:

- YK:n lapsen oikeuksien komitean Suomelle antaminen suositusten systemaattinen täytäntöönpano kaikilla hallinnon aloilla
- suositusten täytäntöönpanon jatkuva seuranta ja arviointi sekä seurantaindikaattoreiden kehittäminen
- raportointia varten tarvittavan tiedon tuottaminen ja kerääminen ministeriöiltä ja muilta raportointiin osallistuvilta tahoilta jatkuvana prosessina keskitettyyn tietovarantoon

Liite 1 Aloite kansainvälisten ihmisoikeussopimusten kansallisen raportointimenettelyn kehittämisestä

ALOITE
23.4.2019

3/3

- kerätyn tiedon hyödyntämisen mahdollistaminen kaikessa lapsen oikeuksien sopimuksen edellyttämässä kansallisessa kehittämissä sekä vaikuttavuuden arvioinnissa

Helsingissä 23.4.2019

Tuomas Kurttila
Lapsiasiavaltuutettu

Pentti Arajärvi
Hallituksen puheenjohtaja
Lastensuojelun Keskusliitto

Inka Hetemäki
Johtaja
Suomen UNICEF

¹ United Nations General Assembly, resolution A/RES/68/268 "Strengthening and enhancing the effective functioning of the human rights treaty body system".

² Ks. <https://ohchr.org/EN/HRBodies/CRC/Pages/ReportingProcedure.aspx>

³ <http://lapsiasia.fi/tata-mielta/tiedotteet/2018-2/suomen-valtion-raportti-lapsen-oikeuksien-sopimuksen-toteutumisesta-reippaasti-myohassa-lapsiasiavaltuutettu-suomen-unicef-ja-lastensuojelun-keskusliitto-vaativat-ihmisoikeussopimuksen-kunnianpalaut/>

Liite 2 Lausunnonantajat lapsiasiavaltuutetun vuosikirjaan 2019

Lausunnonantajat lapsiasiavaltuutetun vuosikirjaan 2019

Aivoliitto
Akava ry
Aluehallintovirasto Etelä-Suomi
Aluehallintovirasto Itä-Suomi
Aluehallintovirasto Länsi- ja Sisä-Suomi
Aluehallintovirasto Pohjois-Suomi
Eduskunnan apulaisoikeusasiamies
Epilepsialiitto
Hengityслиitto
Itä-Suomen hallinto-oikeus
Kehitysvammaisten Tukiliitto ry
Kehitysvammaliitto ja Autismi- ja Aspergerliitto
Keski-Pohjanmaan ja Pohjanmaan oikeusaputoimisto
Keski-Suomen kärjäoikeus
Kirkkohallitus
Kriminaalihuollon tukisäätiö
Kuntaliitto
Kuulovammaisten Lasten Vanhempain Liitto ry
Kuuroiden Liitto ry
LapCI ry Sisäkorvaistutusten valtakunnallinen yhdistys
Lastensuojelun keskusliitto
Lihastautiliitto
Liikenne- ja viestintäministeriö
Maahanmuuttovirasto
Mannerheimin Lastensuojeluliitto
Nuorisotutkimusseura
Näkövammaisten liitto ry
Oikeusministeriö
Opetushallitus
Opetus- ja kulttuuriministeriö
OSKU ry
Pelastakaa Lapset
Perhehoitoliitto
Pesäpuu ry
Pohjois-Savon kärjäoikeus
Poliisihallitus
Saamelaiskäräjät
SAK
Sisäministeriö
Sosiaali- ja terveysministeriö
STTK
Suomen Lukiolaisten Liitto
Suomen Nuorisoyhteistyö – Allianssi ry
Suomen Unicef
Suomen Vanhempainliitto
SuPer ry
Tasa-arvovaltuutettu
TATU ry
Tehy ry
Terveiden ja hyvinvoinnin laitos
Tietosuojavaltuutetun toimisto
Työ- ja elinkeinoministeriö
Valtakunnansyyttäjänvirasto
Valtiovarainministeriö
Valvira
Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANE

Hallitusohjelmasta neuvotteleville puolueille

Suomessa on avioeroja vuosittain noin 13 000–14 000. Luku on pysynyt samalla tasolla useiden vuosikymmenien ajan. Ensimmäisen solmitun avioliiton eron todennäköisyys on noin 40 prosenttia. Riski avioeroon on suurimmillaan avioliiton alkuvuosina eli avioliiton kolmantena vuotena.¹

Hallitusohjelmissa avioerojen yleisyyttä ja parisuhteiden tukea on käsitelty vähäisesti riippumatta hallituksen kokoonpanosta. Avioeroista ei ole mainintoja hallitusohjelmissa kuin enintään viitteellisesti.² Parisuhteen toimimattomuus vaikuttaa suuresti lapsiin ja moniin läheisiin sekä heikentää ihmisen työ- ja toimintakykyä.

Edellä olevan perusteella esitetään hallitusohjelmasta neuvotteleville puolueille seuraavaa:

- Hallitusohjelmaan kirjattaisiin tavoitteeksi avio- ja avoerojen vähentäminen sekä parisuhteiden laadun parantaminen.
- Hallitusohjelmassa todettaisiin keskeisenä lasten, perheiden ja koko yhteiskunnan hyvinvointiin vaikuttavana tekijänä avio- ja avoerot.
- Hallitusohjelmassa todettaisiin parisuhteiden tuen tarve omana erityisenä asiana ilman sen liittämistä yleisempään vanhemmuuden tukeen.
- Hallitusohjelmaan kirjattaisiin parisuhdetyön uudistaminen ja vahvistaminen. Tässä huomiota kiinnitettäisiin matalan kynnyksen parisuhdeterapian saamiseen sekä ihmissuhdekasvatukseen varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa, toisella asteella ja varusmiespalveluksessa.

Tämän esityksen valmisteluun on osallistunut laaja joukko parisuhdetyötä tekeviä ja edistäviä toimijoita Suomessa.

¹ Suomen virallinen tilasto (SVT): Siviilisäädyn muutokset 02 2016 [verkkojulkaisu]. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 27.2.2019]. Saantitapa: http://www.stat.fi/til/ssaaty/2016/02/ssaaty_2016_02_2017-11-14_tie_001_fi.html

² Hallitusohjelmat 2017: <https://valtioneuvosto.fi/tietoa/historiaa/hallitusohjelmat>

Eduskunnan kirjelmä EK 34/2018 vp – K 5/2018 vp

Lapsiasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle 2018

Asia

Lapsiasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle 2018 (K 5/2018 vp).

Valiokuntakäsittely

Valiokunnan mietintö: Sosiaali- ja terveystieteiden valiokunta (StVM 28/2018 vp).

Päätös

Eduskunta on hyväksynyt kertomuksen johdosta seuraavan mietinnön mukaisen kannanoton:

Eduskunta edellyttää, että valtioneuvosto laatii kansallisen lapsistrategian.

Helsingissä 15.1.2019

Eduskunnan puolesta

puhemies

pääsihteeri

OSASTRATEGIA
LAPS/218/2010
27.3.2018

Viite: Lapsiasiavaltuutetun toimiston strategian vuosille 2014–2019 (3.9.2014) osastrategia

Asia: Lapsiasiavaltuutetun toimiston kansainvälisen toiminnan osastrategia

Kansainvälinen toiminta on luonnollinen osa lapsiasiavaltuutetun tehtäväkenttää. Kansainvälinen toiminta on osa jokaisen lapsiasiavaltuutetun toimiston työntekijän työtä. Monet lapsen oikeuksien ja hyvinvoinnin teemat, kuten maahanmuutto, ilmastonmuutos, kansainväliset ja muuttavat perheet, ovat valtioiden rajat ylittäviä. Yksi lapsiasiavaltuutetun lakisääteisistä tehtävistä on edistää Yhdistyneiden Kansakuntien yleiskokouksen hyväksymän lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen (SopS 59–60/1991) toteutumista (laki lapsiasiavaltuutetusta 2 §). Lapsiasiavaltuutetun strategian (2014–2019) mukaan YK:n lapsen oikeuksien sopimus on lapsiasiavaltuutetun työn perustana.

Tässä kansainvälisen toiminnan osastrategiassa jaetaan lapsiasiavaltuutetun toimiston kansainvälinen toiminta ulkoiseen ja sisäiseen. Ulkoisella toiminnalla tarkoitetaan, miten lapsiasiavaltuutetun toimiston vaikuttamistyössä edistetään lapsen oikeuksien toteutumista. Sisäisellä toiminnalla tarkoitetaan lapsiasiavaltuutetun toimiston sisäistä työtä; esimerkiksi henkilöstön osaamisen vahvistamista.

ULKOINEN

European Network of Ombudspersons for Children (ENOC)

Suomen lapsiasiavaltuutettu kuuluu jäsenenä Euroopan lapsiasiavaltuutettujen verkostoon ENOC:iin. ENOC:in toimisto sijaitsee Euroopan Neuvoston toimitiloissa Strasbourgissa.

Verkosto toimii tietojen vaihtajana, mahdollistaa oppimisen muilta lapsiasiavaltuutetuilta sekä on euroopalainen toimija lapsen oikeuksien edistäjänä. Verkosto järjestää konferenssin ja vuosikokouksen syksyllä sekä vuosikokousta ja konferenssia alustavan seminaarin keväisin, joihin lapsiasiavaltuutetun toimisto osallistuu.

Lapsiasiavaltuutettu pyrkii lisäämään verkoston vaikuttavuutta vakiinnuttamalla sen toimintaa ja parantamalla verkoston kattavuutta esimerkiksi Saksan suuntaan. Lapsiasiavaltuutetulle on myös luontevaa pyrkiä lähentämään verkostoa sekä Venäjän federaation/alueellisten lapsiasiavaltuutettujen yhteistyötä.

Pohjoismainen yhteistyö

Suomen lapsiasiavaltuutettu tekee yhteistyötä Ruotsin, Norjan, Tanskan (ei varsinaista valtuutettua) ja Islannin lapsiasiavaltuutettujen kanssa. Pohjoismaiden lapsiasiavaltuutetut kokoontuvat yhteiseen kokoukseen käsittelemään ajankohtaisia asioita kerran vuodessa. Tähän yhteistyöhön osallistuu myös Ahvenanmaan valtuutettu vuoden 2018 keväästä alkaen. Tämän lisäksi lapsiasiavaltuutettu tekee yhteistyötä eri pohjoismaiden kanssa bilateraalisesti.

LAPSIASIAVALTUUTETUN TOIMISTO
Vapaudenkatu 58 A, 3. krs
40100 Jyväskylä
www.lapsiasia.fi
www.lastensivut.fi

OSASTRATEGIA
27.3.2018

Pohjoismaiden kanssa on monia yhdistäviä tekijöitä, kuten oikeusvaltion toimivuus sekä samanlainen oikeusperinne. Lapsen oikeuksien toteutumisessa pohjoismaat ovat lähellä toisiaan. Tällöin käytännön toimenpiteistä ja tavoitteista keskustelu on hedelmällistä. Pohjoismaiden välillä toimii lapsioikeusjuristien verkosto, jonka rakentamista lapsiasiavaltuutetun toimisto tukee.

Yhdistyneet Kansakunnat

Globaalilla tasolla tärkein toiminta liittyy lapsen oikeuksien sopimukseen sekä sitä valvovaan YK:n lapsen oikeuksien komiteaan. Lapsiasiavaltuutetun tehtävä on arvioida lapsen oikeuksien sopimuksen toteutumista. Lapsiasiavaltuutetun toimisto seuraa lapsen oikeuksien komitean työtä, kääntää yleiskommentit ja välittää tätä koskien tiedon yleiskirjeellä monille toimijoille, osallistuu komitean järjestämään ajankohtaispäivään sekä ylläpitää suhteita komitean jäseniin.

Euroopan Neuvosto

Euroopan Neuvostolla on lapsen oikeuksien strategia vuosille 2016–2021, josta tehdään puolivälin arviointi vuoden 2019 kesällä. Euroopan Neuvostolla on vuositteemansa, joka vuonna 2019 on lapset ihmisoikeuspuolustajina. Oikeustapausten osalta ihmisoikeustuomioistuin on tärkeä. Euroopan Neuvostossa on lapsen oikeuksien yksikkö.

Euroopan unioni

Euroopan komissiossa toimii lapsen oikeuksien koordinaattori ja hänen tiiminsä. Tiimi toimii osana oikeus- ja kuluttaja-asioiden osastoa, perusoikeuksien ja lasten oikeuksien yksikössä. Tämä osasto hoitaa esimerkiksi kansainvälisiä huoltajuus- ja lapsikaappausasioita. Nämä ovat EU:n ytimessä, vapaan liikkuvuuden asioita. Komissio järjestää vuosittain lapsen oikeuksien teemapäivän, johon lapsiasiavaltuutetun toimisto osallistuu tarpeen ja aiheen mukaan.

Lapsiasiavaltuutettu seuraa myös lapsiin liittyvää päätöksentekoa Euroopan parlamentissa ja pitää yhteyttä Suomen EU-edustustoon sekä europarlamentaarikkoihin. Yksi tapa on järjestää Brysselissä vuosittain tai tarvittaessa ajankohtaisilaisuus.

Euroopan unionin virastoista perusoikeusvirasto (FRA) hoitaa myös lapsen oikeuksien toteutumista. Virastossa on lapsen oikeuksien yksikkö.

Kahdenvälinen yhteistyö

Lapsiasiavaltuutettu tekee yhteistyötä tarpeiden mukaan kahdenvälisesti lapsiasiavaltuutettujen kanssa. Tärkeimmät näistä ovat olleet Ruotsin sekä Venäjän federaation/alueiden lapsiasiavaltuutetut. Kahdenvälisessä yhteistyössä hyödynnetään myös ulkoasiainhallintoa, mukaan lukien Suomen lähetystöverkostoa.

Venäjän kanssa yhteistyöstä on allekirjoitettu vuonna 2017 yhteistyöpöytäkirja. Maiden lapsiasiavaltuutetut järjestävät seminaareja ja asiantuntijavaihtoa.

Järjestöyhteistyö

Lapsiasianeuvottelukunnan yhteydessä on kansainvälisen lapsipolitiikan ja lapsen oikeuksien viestinnän työryhmä. Lapsiasiavaltuutetun toimisto tekee yhteistyötä tarpeen mukaan lapsijärjestöjen, kuten Suomen UNIUCEFin ja Lastensuojelun Keskusliiton, kanssa. Euroopan tasolla yhteistyötä tehdään Eurochildin kanssa.

Liite 5 Lapsiasiavaltuutetun toimiston kansainvälisen toiminnan osastrategia

OSASTRATEGIA
27.3.2018

Lapsiasiavaltuutetun toimiston rooli lapsen oikeuksien viestintä on strategista, perustuu kumppanuuksiin ja on lähtökohtaisesti ei-operatiivista toimintaa.

SISÄINEN

Sisäinen tehtävä liittyy toimiston työhön sekä lapsen oikeuksien edistämisvelvollisuuteen. Myös lapsiasia-valtuutetun toimiston työntekijöiden koulutus sekä osaamisen parantaminen liittyvät sisäiseen työhön. Lapsiasiavaltuutetun toimiston henkilökunta osallistuu tarpeen mukaan kansallisiin ja kansainvälisiin seminaareihin ja koulutuksiin kansainvälisen toiminnan osaamisen kehittämiseksi.

Lapsiasiavaltuutettu osallistuu kansainvälisten ihmisoikeussopimusten määräaikaisraportointiin omalla arvioinnilla pääpainona YK:n lapsen oikeuksien sopimus. Lapsiasiavaltuutetun toimisto seuraa pohjoismaista oikeuskäytäntöä sekä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuja.

Toimistolle tulevista kansalaisyhteydenotoista osa liittyy kansainvälisiin asioihin. Pääsääntöisesti nämä ohjataan eteenpäin, usein oikeusministeriön kansainvälisen oikeudenhoidon yksikköön.

Toimisto järjestää viiden vuoden välein toimiston vierailun YK:iin määräaikaisraportoinnin ja muun arviointi- ja edistämistyön tukemiseksi.

Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisu 2019:2

ISBN: 978-952-259-753-3

ISSN: 1798-4009